

СПИСАНИЕ ЗА БИБЛИОТЕЧНА ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

БИБЛИОТЕКА

ИЗДАНИЕ НА НАЦИОНАЛНАТА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

5-6'2011

ГОДИНА XVIII

ISSN 0861-847X

СПИСАНИЕ ЗА БИБЛИОТЕЧНА ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

БИБЛИОТЕКА

ГОДИНА XVIII. 5-6'2011

ГЛАВЕН РЕДАКТОР АЛЕКСАНДРА ДИПЧИКОВА

РЕДАКТОР ПЕТЪР ВЕЛИЧКОВ. КОРЕКТОР АНЕЛИЯ ГОРАНОВА

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ: АЛЕКСАНДЪР ДИМЧЕВ, АНЕТА ДОНЧЕВА,
АНИ ГЕРГОВА, АНТОАНЕТА ТОТОМАНОВА, БОРЯНА ХРИСТОВА,
ДОНКА ПРАВДОМИРОВА, ЕЛЕНА ЯНАКИЕВА, ЕЛИСАВЕТА МУСАКОВА,
НИНА ШУМАНОВА, СТОЯНКА КЕНДЕРОВА

ДИЗАЙН АНИ КОЛЧЕВА. ПРЕДПЕЧАТ КАЛОЯН ТОМОВ

ПЕЧАТНИ КОЛИ 7.75. ФОРМАТ 16 / 70 X 100. ТИРАЖ 360.

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“. 1037 СОФИЯ,
БУЛ. „ВАСИЛ ЛЕВСКИ“ 88

ТЕЛЕФОНИ НА РЕДАКЦИЯТА: 988 28 11 (304, 206).

E-mail dipchikova@nationallibrary.bg; peturveli4kov@abv.bg

ПЕЧАТНИЦА НА НБКМ. СОФИЯ 2012

РЪКОПИСИ НЕ СЕ ВРЪЩАТ. ISSN 0861-847X

*Списание „Библиотека“ честити на своите
абонати, автори и читатели Рождество
Христово и Новата 2012 г.
и им пожелава здраве и успех!*

Картичката е от фонда на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

Ю б и л е й

АЛЕКСАНДЪР КАСАБОВ

5 Музикалният отдел на НБКМ
навърши 60 години!

П р е д с т о я щ и и з д а н и я н а Н Б К М

ЦВЕТАНКА ПАНЧЕВА

7 Показалец на изданията,
преведени от чужди езици

ПЕТЪР ДИНЕКОВ

10 Дневник, 1933–1938,
1955–1991 г.

С ъ б и т и я

20 Почит към
Пенчо Славейков

САВИНА ЦОНЕВА

150 години библиотека
22 „Априлов – Палаузов“ –
Габрово

АНТОАНЕТА ТОТОМАНОВА

Национална научна
24 конференция „Библиотеки –
четене – комуникации“

БОЯНА МИНЧЕВА

27 Етрополе – духовност и
традиция в слово и форма

ВИХРЕН ЧЕРНОКОЖЕВ

31 Димитър Подвързачов –
130 години по-късно

МАРИАНА АНГЕЛОВА

33 20 години Испаноезична читалня
към Столична библиотека

П р о ф е с и я

ЖАК ЕСКЕНАЗИ

35 Юбилейните и посмъртните
езиковедски сборници

ЕЛЕНА УЗУНОВА

Неизвестни ръкописи в сбирката
39 на Общинската библиотека
„Искра“ в Казанлък

Л и ч н о с т и

ВЕСЕЛА ТРАЙКОВА

43 Веселин Трайков – изтъкнат
учен и библиограф

М и н а л о

СТОЯНКА КЕНДЕРОВА

Представата за Ориента в
49 програмата на турските и
българските училища през XIX век

АНКА СТОИЛОВА

73 Първата страница от фрагмент,
запазен в ръкопис в НБКМ ОР 192

ВАСИЛ ЗАГОРОВ

84 Книгоиздателство „Наша
родина“ (1918–1922)

СТОЯН ШИВАРОВ

88 Представата за „бедност“
в исляма

РОСИЦА МАРКОВА

93 Страница от българо-румънското
научно сътрудничество

**Нови постъпления
в НБКМ**

ЕЛИСАВЕТА МУСАКОВА

99 Ръкописната сбирка в
Държавната Третьяковска
галерия

Отклик

ЕЛЕНА ЯНАКИЕВА

103 Празници в София – спомени,
етнографски очерци,
библиография

ДОНКА ПРАВДОМИРОВА

105 „Лични книгопис“
на акад. Балан

ЕЛЕНА ГЕОРГИЕВА

108 Управление на библиотечния
персонал

АНГЕЛИНА СТАВРЕВА

110 Календар’2012

118 Новини

120 Показалци на статиите и
авторите в „Библиотека“
през 2011 г.

124 Талон
за абонамент’2012

Хонорари не се изплащат. Всеки автор получава по 1 брой от списание „Библиотека“, в който е поместен негов текст.

Приемен ден за автори – сряда от 14 до 15 часа.

МУЗИКАЛНИЯТ ОТДЕЛ НА НБКМ НАВЪРШИ 60 ГОДИНИ!

АЛЕКСАНДЪР КАСАБОВ

Рождената дата на Музикалния отдел на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ е в края на 1951 г. Тогава се взема решение за отделянето на музикалната сбирка от общия фонд на библиотеката и обособяването на специализиран отдел. Първостроител е г-жа Лилия Николаева, която оглавява и ръководи отдела до около 1967 г. След това делото продължава г-жа Весела Магнева, която почти тридесет години успешно развива дейността на Музикалния отдел. Това са години на бързо нарастване на фондовете от книги, ноти и звукозаписи и утвърждаването на отдела като истинско културно и духовно средище за музикантите не само от столицата, но и от цялата страна. От 1997 г. ръководството поема Александър Касабов. Продължава модернизацията на отдела и обогатяването на фондовете.

Музикалният отдел предлага възможности за прослушване на аудиозаписи и гледане на аудиовизуални материали. Има осигурена интернет връзка за читатели-те. Разполага с модерно звукозаписно студио, което подпомага реставрирането на застрашени от унищожение аудио- и видеодокументи и подпомага обслужването на потребителите на отдела.

Във фондовете на Музикалния отдел се съхраняват над 150 000 единици книги, ноти, периодични издания, аудио- и видеокасети, компактдискове, грамофонни плочи, DVD и други видове носители. От тази безценна музикална съкровищница с пълни шепи черпят музиканти, студенти, критици и меломани. Музикалният отдел е и единственият в Националната библиотека, в който имат достъп учениците от училищата по изкуствата.

Уникалността на сбирката се състои не толкова в обема, колкото в качеството ѝ и в прецизния подбор на най-доброто у нас и в света във всички аспекти на музиката. В тази нелека задача безценна е била и е помощта на най-изявените български музиканти, които са подпомагали комплектуването на сбирката.

Не бива да се пропуска и съществената роля на дарителите, които са допринесли също за обогатяването на фондовете на отдела.

На всички тях и на сътрудниците огромно благодаря и ... поклон!

Във фойето пред отдела се намира и витрината с костюма на именития наш певец Борис Христов от участията му в ролята на Борис Годунов от едноименната опера на Мусоргски. Това е костюм от театър Ковънт гардън, дарение на Националната библиотека от г-жа Франка де Рензис-Христова, съпруга на певеца.

Музикалният отдел си сътрудничи успешно и с музикалните музеи на двама от най-големите български композитори – Петко Стайнов и Панчо Владигеров. Отделът традиционно развива и забележителна културно-просветна дейност.

Всичко това не би било възможно без всеотдайния труд на всички колеги в отдела през годините. На тях и на всички приятели и ползватели: ЧЕСТИТ ЮБИЛЕЙ!

Предстоящи издания

ПОКАЗАЛЕЦ НА ИЗДАНИЯТА, ПРЕВЕДЕНИ ОТ ЧУЖДИ ЕЗИЦИ*

ПОД ПЕЧАТ Е ДЕСЕТИЯТ ТОМ НА
РЕПЕРТОАРА „БЪЛГАРСКИ КНИГИ 1878–1944“

ЦВЕТАНКА ПАНЧЕВА

Като се придържаха към отдавна начертаната програма за издаване на показалците към Репертоара „Български книги 1878–1944“, сътрудници от отдел „Ретроспективна библиография“ подготвиха за печат неговия пореден, десети том под заглавие **„Показалец на изданията, преведени от чужди езици“**. Изборът да се публикува именно този показалец е аргументиран с мотива, че сведенията за националността на преведените автори, съдържащи се в него, не са отразени нито в библиографското описание в книжното издание на Репертоара, нито в допълнително създадената на негова основа база данни. Тя е неразделна част от електронния каталог на Националната библиотека, който е съставна част на Сводния каталог на библиотеките, участнички в системата COBISS.net. Другото основание за отпечатването на Показалеца е свързано с интереса към информацията, която е включена в него, а именно да посочва нагледно навлизането чрез превода в България на чужди автори, представители на отделни национални литератури, на изявени творци в науката и културата, на известни за времето си политици и общественици от различни страни. Популяризирането на чуждестранни творци чрез превода на техните произведения на български език позволява на читателите да се запознаят с най-високите постижения на човешката мисъл, както и да се открият кратковременните модни увлечения и по-трайните тенденции в българското книгоиздаване от този период. По този начин може да се проследи и проникването в страната на чужди литературни, научни и културни течения. Разглеждайки внимателно данните от Показалеца, можем да придобием представа за предпочитанията на четящия българин от онова време, а те са показател и за неговото образователно и общокултурно равнище. Ползването днес на сведенията за преведените и издадени у нас чужди автори по признака националност (за периода 1878–1944) позволява да се сравняват те с показателите на преводната литература от по-ново време и да се проследява промяната в читателския интерес, например по отношение на възприеманите като класици автори от различни националности. В резултат на огромната работа, извършена от първоначалните съставители и от консултантите (подбрани на езиков принцип) за уточняването на имената и националността на някои от авторите, е постигнато оптималното, което тогавашните условия са позволявали. Сега обемът на Показалеца включва приблизително 8200 структурни

* Увод на десетия том на Репертоара „Български книги 1878–1944“, подготвен за печат от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

единици, от които около 7500 са към съответна националност, а останалите – към разделите „Общи сборници“ и „Неустановени“.

След обосноваването на позицията ни за значението на този показалец за повишаване на справочния ресурс на Репертоара „Български книги 1878–1944“, следваше да се мотивира изборът дали той да бъде издаден във вида, в който е бил подготвен за печат преди повече от 20 години, или да се допълни и преработи, за да бъде възприеман като съвременно информационно издание. В течение на тези десетилетия, в които се очакваше изданието да бъде отпечатано, се постигна огромен напредък в информационните и комуникационните технологии, довел до неимоверно разширяване на обхвата и достъпа до информацията в интернет. Направените частични проверки за т.нар. „автори с неустановена националност“ – според ръкописа на Показалеца – също показваха, че за част от тях вече има надеждна информация, потвърдена в множество електронни източници или в съвременни печатни справочни издания. Като много полезна беше отчетена и възможността да се използват данни за авторите от *on line* каталозите на различни национални, университетски и големи обществени библиотеки. Това бяха все аргументи за вземане на окончателното решение за преработка и нова редакция на Показалеца.

Първоначално беше извършена значителна по обем и сложност работа, свързана със сверяване на:

- всички имена, заглавия и номера в Показалеца с корпуса на „Български книги 1878–1944“, т. I–VI, както и с „Добавки и поправки“, включени в том VII и IX;

- данните от „Именен показалец“, т. VIII, за имената на автори на предговори и преработки, които не присъстваха в първоначалния вариант на настоящия Показалец, в резултат на което бяха добавени 55 имена, от които 12 в раздел „Неустановени“.

Всичко това позволи да бъдат отстранени различни технически грешки и пропуски на отделни номера. Направената проверка беше важна, за да удостовери точността и пълнотата на Показалеца като цяло, спомогна съществено и за осмислянето на обяснителните бележки към него, а където беше необходимо, и за уточняването, преработката и онагледяването им с повече примери.

Следващият етап от работата включваше самото издирване и установяване на имена, а също и на данни за авторите по:

- електронни справочници и енциклопедии;
- електронни каталози и бази данни;
- нови печатни справочни и енциклопедични издания;
- преглеждане *de visu* на част от книгите.

Направените корекции се отнасяха до:

- развиване в пълнота на имената;
- поправки в имената;
- установяване на оригиналната форма на изписване на имената;
- установяване на националността или националностите на автора при липса на такива или уточняването им при съмнение за неправилно посочване;
- промяна в авторството на дадена книга;
- събиране на номерата на записите към едно име при установяване на авторството от едно лице;
- попълване на биографичните данни за автора – годините на раждане и на смърт.

Извършената дейност може да бъде илюстрирана със следните данни: нанесени бяха корекции в сведенията за 1500 имена или в около 20 % от структурните единици на Показалеца. Най-съществените поправки бяха свързани с коригирането на първона-

чално погрешно определена националност при 68 автори, с разкриване на точни имена и националност за 58 автори от групата на „Неустановени“.

В процеса на уточняване, добавяне и преработка на данните бяха констатирани някои неясноти в обхвата на Показалеца, което наложи вземането на решения и последователното им прилагане в целия масив, а именно:

- Да се отразяват само преводните издания, от чужд език – на български, или от един чужд език – на друг чужд. Не са обект на настоящето издание трудове, излезли в България на чужд език, подготвени от чужденци – например книгите на руската емиграция в България и на други автори, живяли у нас и писали на родния си език. Така от първоначалните около 8500 описания в ръкописа отпаднаха около 300 броя.

- В персоналната рубрика, където са отразени сведенията за оригиналната форма на името на автора, се посочват само псевдонимите, отразени в книгите му и включени в библиографското описание, а не всички псевдоними, ползвани от него.

Както и в предишните томове на показалците към „Български книги 1878–1944“, и тук бяха оформени два раздела: „Добавки и поправки“ – за новооткрити над 300 сведения към корпуса на Репертоара, и над 700 добавки и поправки към „Именния показалец“. Това се наложи не само от допълнените библиографски данни, липсващи в досегашното описание и установени от големия брой прегледани книги *de visu*, но и от множеството справки, направени по електронен път. Възприе се решението в раздела „Добавки и поправки към „Именния показалец“ да се отразяват само случаите на новоразкрити имена или поправени грешни форми на името. В него не се представят имената със съкратена форма в „Именния показалец“, при които в „Показалеца на изданията, преведени от чужди езици“ тази форма вече е уточнена и развита. Не намериха място в същите „Добавки...“ и случаите, когато единствената разлика в персоналната рубрика в посочените по-горе показалци се състоеше в прибавяне на годината на раждане или на смъртта на автора.

Този капитален библиографски труд е замислен и осъществен от предшествениците ни, но е завършен успешно от сегашния екип, който вложи своите професионални усилия и прояви изключителна отговорност. Убедени сме, че така той, запазвайки като цяло структурата си, едновременно с това ще е информационно достоверен и наситен с най-актуалните и точни данни, свързани с авторите на преведените книги.

В заключение можем да подчертаем, че десетият том на Репертоара „Български книги 1878–1944“ – „Показалец на изданията, преведени от чужди езици“, достига до своите ползватели благодарение на компетентността, амбицията, щедростта и добрата воля на много хора – на съставителите, подготвили първоначалния му вариант (Златка Тенчева Белева и Маргарита Георгиева Панева), и на сегашния (Людмила Димитрова, Росица Пъкова, Снежана Коларова), на редакторите на изданието (н.с. Кирил Ставрев и доц. д-р Цветанка Панчева); на доц. д-р Антоанета Тотоманова, ръководител на направление „Национална библиография“; на директора на Националната библиотека проф. дфн Боряна Христова; на колегите от Редакционно-издателския отдел към Библиотеката. Специална благодарност дължим на членовете на Обществото „Бяло Братство“ и особено на председателя на Управителния му съвет (2002–2010) г-н Андрей Грива за финансовата помощ в трудния довършителен етап от подготовката на изданието и за това, че те оцениха важността и значението на тази дейност на Националната библиотека за пълното библиографско представяне и популяризиране на писменото културно наследство на България и я подкрепиха.

ДНЕВНИК, 1933–1938, 1955–1991 г.*

ПЕТЪР ДИНЕКОВ

Тетрадка № 10, 1958–1962 г.

София, 15 юли 1958 г., сл[ед] об[ед] в 5 ч. на бул. „Толбухин“

У Дора Габе

1. Кога е учила полски език.
2. Кога е била за първи път в Полша.
3. Как се е заинтересувала от полската литература.
4. Връзки с полски писатели.
5. Първи преводи от полски.
6. Полски влияния.

1. Учих полски език, когато Б[оян] П[енев] започна да чете лекции по п[олска] литература и му бяха необходими преводи. Загатна ми няколко пъти, че трябва да седна да уча по полски и че му са нужни преводи. Б. П. сам ме учи и граматиката минах с него. (Той знаеше още слабо, но се ползваше от езика.) Когато отидохме в 1913 г. в Краков, той почна да чете *Dziady*¹. Развълнува се, какво гениално произведение, колко ни е нужна. Отначало Б. П. ми даваше подстрочници – напр[имер] на *Pan Tadeusz*. Помогна ми украински[ят], който знаех от майка си.

5. Първите преводи са на *Pan Tadeusz*, а след това лирически стихове. Авторите ми посочи Б. П. Напр[имер] Ролич-Лидер². Нямаше го в никаква антология. Б. П. го чел на немски.

В „Полски поети“ няхах нужда от подстрочници. Характеристиките са също от мене.

3. За първи път в Полша през 1913[-а], дек[ември], един месец – Краков, Познан, Варшава. Най-неприятно във Варшава. Среца с руските професори, но поляците се сърдят и обратното. През 1918–[19]19 в една антология прочетох „Моята веч[ерна] п[есен]“ от К[аспрович]³, пламнах и я преведох на един дъх. Помагаше ми Грабовски⁴, а също и Б. П. Преведох я за един ден, една нощ и другия ден, без да спра и без да спя, на един дъх. След излизането на антологията „Полски поети“, Пол[ско]-бълг[арското]

* Откъс от предстоящото издание „Академик Петър Динев. Дневници. (Тетрадки № 1–20)“. Изданието е част от новата поредица на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – „Отминалото. Неизвестно за известните“ – с неиздадени спомени, дневници и литературни творби на известни наши писатели, съхранявани във фондовете ѝ. Съставител – Асен Георгиев. Увод и редакция – проф. Дойно Дойнов, проф. дфн Б. Христова

¹ Поема от Адам Мицкевич.

² Вацлав Ролич-Лидер – пол. поет-символист.

³ Ян Каспрович – пол. поет и драматург.

⁴ Д-р Т. Ст. Грабовски – директор на Полското бюро по печата в София.

д[ружест]во ме изпрати в 1921 г. в Полша. Във Варшава се запознах с Каспрович в къщата на З. Василевски⁵, с Жеромски⁶. Каспр[ович] ме покани да отида в Лвов на гости у тях, където беше ректор на у[ниверсите]та. Имах сказки в Краков, Познан, Варшава, Лвов – за П[енчо] Сл[авейков] и др. Някакъв народен събор, едва успяха да ми намерят стая в един стар хотел. В нощта дървеници, спях на масата. Сутринта ме намери Парандовски⁷. Потърсихме Каспр[ович] в една кръчма, цяла нощ беше пил, капчици по голото му чело. Телефонира на жена си и я завеждат у Каспрович. Спях на дивана в кабинета на Я[н] К[аспрович]. Задържаха ме цяла седмица. Всяка вече[р] ми четеше химните на глас до сутринта, когато почваха да пеят птиците пред техния прозорец. Напълниха ми се ушите с ритъма и музиката, с начина, по който той ги чете. През лятото [на] 1922 г. заминах в Полша, той ме покани на гости да превода химните⁸. Живях 2 месеца в Закопане, в [с.] Поронин, у селянина, у когото бе живял Ленин, в старата къща, която сега е дадена за музей. Цял ден бях у Каспрович. Сутрин Я. К. пишеше, а следобед отивахме на разходка и по пътя той ми разказваше как е написал един или друг химн. Вечер исках да ми прочете д[есе]т стр[аници] от тоя химн, който превеждах, 4–5 пъти, оставаха ми музиката и ритъмът. Сутрин аз превеждах, а Я. К. тогава превеждаше Шекспировите сонети. Не, това е било през 1921 г., те ме заведоха в Закопане. Като се върнах, Грабовски се разсърди, защото бях изпратена за 2 м[есеца], а стоях 5 м[есеца]; тогава работех в П[олската] легация – получавах месечна заплата за преводите, които правех. Моята командировка се състоеше в това, че аз си получавах заплата. След това чак 1926 г. отидох при Маруся⁹, когато умря Каспр[ович]. Б. П. се бе върнал, Ян беше се парализирал, аз останах един месец, помагах да го гледам. На другата година той умря. Отидох при Маруся за 1 месец. След това дълги години превеждах малки неща, разкази и т.н. Отиде си Грабовски. Тарновски¹⁰ не се интересувахе, преводите бях изоставила.

Как превеждахте „Анхели“¹¹? Той излезе 1925 г. – Преведох „Анхели“ много трудно. Б. П. ми го посочи, защото пишеше студия за „Анхели“. На 2 пъти късах ръкописа. Най-после отидох в Чамкория, четох Евангелието. След III р[едакция] Б. П. го прочете и ми каза: „Не, пак тук-таме имаш нещо“. Най-после го прочете и каза – може. Въпреки че бяхме разделени (един път 1912 г., след това 1921) – до 1924 г. имам писма от него, срещахме се. Като се върна от Полша, пак искаше да се събираме. Беше изкарал роман с Маруся. „Тя ми каза, че само ти можеш да ме търпиш.“ Соничка (София Калини – хазайка на Б. П.) мечтаеше да се съберем. Но беше свършено. Един път опитахме – бях във Виена, мама ми телеграфира, аз се върнах – до второ влюбване – в жената на Душечка¹². Голямо приятелство. Само една година преди смъртта му не се виждахме. Питах Багряна. Аз му казах, че ми си каза, че съм ти го отнела. Б[агряна] пламна. За нея беше фатално – тя беше напуснала дом, мъж, дете.

Лиза два пъти го питала кога ще си оформят отношенията. Отлагал. На Олга М. казал: докато Дора не се ожени.

Той ми прати „Пан Т[адеуш]“ във Виена, 1918 г. – „1812 г[одина]“. Самият Б[оян]

⁵ Зигмунт Василевски – пол. политик от Народнодемократичната партия.

⁶ Стефан Жеромски – пол. писател, кандидат за Нобеловата награда през 1924 г., известен у нас с романа си „Пепелища“.

⁷ Ян Парандовски – пол. писател, есеист и преводач.

⁸ Преводът на „Химни“ излиза през 1924 г.

⁹ Мария, съпругата на Я. Каспрович.

¹⁰ Адам Тарновски – пол. дипломат, посланик в София.

¹¹ Поема от Юлиуш Словацки – пол. поет и драматург – един от великата тройка заедно с Мицкевич и Красински.

¹² Псевдоним на писателя Константин Константинов.

ми прашаше средства, брат ми прашаше, баща ми прашаше.

Аз превед[ох] „Съдиите“ от Висп[янски]¹³, преведох „Халка“¹⁴ в стихове, тук се игра по моя превод. Dom kobiet – къде остана преводът, загуби се. Превед[ох] „Адвоката и розите“ – някъде го играха, но ръкописът се загуби. В театъра давах и други преводи, които се изгубиха. Преведох „Немци“. Превела Sluby panienskie от Фредро¹⁵ – цялата в стихове, дадох го в театъра и се загуби. Ужасно трудно [бе] да превода Фредро.

4. [Със] Стаф¹⁶ и с жена му кореспондирах от 1921 г. – няколко години. С него се запознах у Каспрович в Поронин, в Закопане. У Стаф се запознах с [Вацлав] Берент¹⁷ – през 1921 г. отидохме една вечер у Фокнера.

Каспрович беше влюбен в мен, а не Стаф – много обичаше жена си. Берент, вече възрастен, беше се влюбил. Не мога да си спомня – със Стаф се запознах у Василевски. С Берент си назначихме среща на „Марш[алковска]“, аз отидох и стоях, отидох у Стафови. Ема, жена му, ми каза, той припадна, отнесоха го в болница и после умря. Тогава се запознах и с Тувим¹⁸, Вежински¹⁹. Но и те млади и аз млада – не обръщах внимание. Много интересен беше мъжът на голямата художничка – не си спомням името (Зофия Стриженска е добавил П. Д. – бел. А. Г.) Той беше директор на една школа в Закопане – събираше деца и ги учеше на скулптура. Всеки ден идеше на Арендата[?]. Той беше влюбен. По 14 ч. седеше на една стълба да рисува. Толкова го ревнуваше, че беше му разрязала с една ножица сакото. Много интересен човек, беседването с него беше една голяма радост. Имаше и други интересни хора. Един изследовател на Словацки – „Крал Дух“²⁰. Там се запознах с Шимановски²¹. Надменен ужасно, но много красив, с големи зелени очи. Не можах да се запозная с Пш[ибишевски?], той беше с жена си. Маруся ме предупреди, че той е опасен човек. Там беше и Третер, с него бяхме големи приятели. У Третерови съм гостувал[а]. Беше много интересен човек. Неговата жена и сега е още жива – живее в околностите на Варшава в една стара къща като замък, пълна със стари картини. В дома на К. следобед идваха гости – писатели, художници. Там се запознах и с К. Макушински²².

Бяхме с Маруся (Бунина, братовчедка, руския) в кафенето в Закопане. Три пъти се обърна да ме види. Изпрати ми писмо в София – питал[а] Маруся, коя е тая.

Картичка от Балмонт²³ на другата година в Закопане. Прати ми картичка – разправи ми за мене: „Ще видя тия очи“.

С Реймонт²⁴ се запознах у Василевски. Имах сказка за Вазов. Бяха дошли Стаф, Реймонт. След сказката се събрахме у Реймонтови и образувахме бълг[аро]-полски комитет. Реймонт беше председател. Но комитетът не работи. Р[еймонт] беше болен,

¹³ Станислав Виспянски – пол. поет и драматург.

¹⁴ Вероятно става дума за операта „Халка“ (Halika) от пол. композитор Станислав Монюшко, либретото, което Д. Габе е превела, е от Владзимеж Волски. В библиографския указател „Дора Габе 1886–1983 г.“ (София: НБКМ, ОБ Г. Кроснев – Толбухин, 1985) този превод не е споменат.

¹⁵ Александър Фредро – пол. поет и драматург.

¹⁶ Леополд Стаф – пол. поет, виден представител на модернизма.

¹⁷ Вацлав Берент – пол. писател.

¹⁸ Юлиан Тувим – пол. поет и драматург, един от основателите на литер. група „Скамандер“.

¹⁹ Казимеж Вежински – пол. поет.

²⁰ Една от мистичните поеми на Словацки.

²¹ Карол Шимановски – пол. композитор.

²² Корнел Макушински – пол. детски писател.

²³ Константин Балмонт – рус. поет-символист.

²⁴ Владислав Реймонт – пол. писател, носител на Нобеловата награда.

дълги години боледува. Живееха почти по селски, жена му проста селянка. В стаята му мътеше кокошка. Имам от него Слору с негов подпис. Р[еймонт] много сърдечно и радостно се отнасяше към мене. Като дъщеря. М. Здеховски²⁵ – имам писма от него. Той беше приложил романтизъм във философията, беше ужасно против Русия. Той ми пишеше писма. Беше възрастен човек. С него се запознахме в Краков, 1913 г., там имаше някакво Кою, там се запознахме с него, там се запознахме с Грабовски. В това Кою Б[оян] говори за България; и аз казах няколко думи. Струва ми се, че ги преведе Ян Гжегожевски²⁶. Помня, жените ме заприказваха. Там се запознахме и с другия Грабовски, историк[а], той имаше четири дъщери, едната се отрови. Имаше един малък син, той ме наричаше „мамо“, пращах му книжки. Казаха ми, че сега е емигрант и говори по радиото срещу Полша. Не можех да се отърва от историка Грабовски, непрекъснато излияния, където вървя, той подир мене. Те, поляците, тогава бяха влюбени – виждаха чужденка.

Б. казваше: „Хай да си вървим, цял полк обожатели“. Заминахме.

Берлин, вече 1914 г. М. Белчева, [.....?], К. Михов бяхме няколко месеца в Берлин. Оттам – в Прага. Б. се ровеше из библиотеките. Аз имах всеки ден температура и много кашлях. В Прага – дим. Заминах за Инсбрук – снеха ме чужди хора – бях болна – останах 40 дни. Имам много хубави писма от Прага в Инсбрук. Всяко писмо може да се напечата – като худ[ожествено] про[изведе]ние.

С Тарновски не можеше да се работи. Той беше повърх[ностен] човек. Беше любител на картини.

6. Полски влияния.

Ян Каспрович – той ме научи на свободен стих, как да си служи с него. Вървят дребни вълни, дребни вълни – и всичко туй се събере и образува един вал. Такава е у него фразата – тоя ритъм вътрешен. За да получи стихотворението симфоничен характер – римата може да бъде вътре или накрая – общо да звучи музикално. Това смятам, че постигнах в „Лунатичка“ и на отделни места във „Вела“. Във „Ветрове-те“ и [в] „Лунатичка“ просто се учих от тия преводи – те ми дадоха една вътрешна свобода, как да си служи със своб[одния] стих. Напр[имер] у Рицос – не е поставено на тая почва, а тая музика като у Касп[рович]. Там има други неща – всеки ред е отделна фраза и образ, най-кратка форма, абсолютна наситеност на образи и теми. Съвършено други бяха у Ян Каспрович – там звучаха оркестрено.

Отново говори за случая в 1955 [г.] – под мое въздействие била изпратена на търж[еството] за Мицкевич във Варшава Бл. Димитрова, а не тя. Не могло двете да се поставят на равна дъска – тя [Дора Габе – бел. А. Г.] въвела Мицкевич в България.

Отново отбелязва, че не съм я поздравил специално за медала „Мицкевич“, а случайно; не съм отишъл на тържественото връчване в полското посолство.

– Какви статии сте писали за полската литература и какви сказки сте държали.

– Сказки: „Трагедията на полската емиграция“.

С „Полски поети“ обикалях неизброимо количество градове – говорих за п[олската] л[итерату]ра, разказвах спомени за някои поети и четях от тях преводи.

Популяризирах химните на Ян Каспрович. Първите химни четях в легацията – на няколко пъти каниха писатели на гости и аз четях химните.

За Я. Каспрович четох сказка и на френски в Алианс Франсез. Също в Париж в

²⁵ Мариан Здеховски – пол. философ.

²⁶ Пол. ориенталист.

Слав[янския] и[нститу]т четох на френски за полската литература и Я. Каспрович. Присъстваха от Испания емигранти и каталонци. Това беше [през] 1930 г.

Не знам дали на моята сказка не бяха Багряна и Д. Спространов²⁷. Секретар на Слав[янския] и[нститу]т беше, мисля, поляк – Залески.

Там имам сказки за Йовков, Вазов, Яворов, Ботев. Едната сказка беше за съдбата на нашата поезия. Същата сказка за поезия[та] я повторих в Лондон. Беше уредено от Д[ружест]во[то] за Близкия и Средния изток. И разбира се, винаги в тия сказки намирах случай да говоря за Добруджа*.

9.III.1962 г.

През месец юни в България беше Анатол Стерн²⁸.

Лично не го познавах. Един ден получих писмо от Варна (бил в Дома на журналистите) – в плика писмо от Стерн и писмо [от] Поляк. Поляк ми го препоръчва, моли ме да му помогна, когато дойде в София.

Веднага му писах писмо. Казах му да не се безпокои за материалната страна; ако е нужно, ще му намерим пари. Да телеграфира, за да му осигурия хотел. Подобно писмо отправих и в Съюза на писателите. Помолих Януш да му ангажира стая (ангажирала в „Балкан“ – другаде нямало).

Един ден сл[ед]об[ед] телефонът звъни от провинцията – обажда се Стерн. Ще пристигне на другия ден, четвъртък, в 12 ½ ч. Чакахме го с Януш в „Табсо“²⁹. Пристига със свои приятели: лекар и журналистка от Краков (от *Dziennik Polski*), млади симпатични хора.

Поканих ги на обед в „Руския клуб“. Следобед той се срещна с Анг[ел] Тодоров³⁰ – имал писмо за него. На другия ден с Вичо Иванов³¹ и [с] Панталеев³² ги водихме в Бояна. В събота Съюзът им даде кола – ходиха до Самоков и Боровец.

В петък сутринта среща в Съюза. Присъстват П. Матев³³, Л. Стоянов³⁴, Грубешлиева, Пантелеев, Б. Божилов. Много жив и интересен разговор.

В събота вечер вечеря от името на Пенклуба. В неделя сл[ед]об[ед] у Анг[ел] Тодоров. Присъстват Бл. Димитрова, Марангозов³⁵, Йежи Лау. В петък вечер в Полския център – Стерн чете свои стихове и преводи от български поети.

Стерн е висок, с побелели коси, стегната фигура. Пътува с жена си, твърде възрастна дама, но много жива, разговорлива, постоянно се вмесва в разговора.

Стерн – извънредно културен, много чел, с много хора се срещал, много голям литературно-творчески и преводачески опит. Разказва за срещите си с Маяковски –

* Пропуснат е съставен от П. Динеков списък с преводите на полски поети от Д. Г. За повече информация, вж биобиблиографския указател „Дора Габе 1886–1983 г.“ – бел. А. Г.

²⁷ Димитър Спространов – бълг. писател.

²⁸ Пол. поет футурист и известен сценарист.

²⁹ Транспортно-авиационно българо-съветско общество – съвместно дружество, създадено между СССР и окупирана България като част от репарациите.

³⁰ Бълг. писател и функционер на БКП. Членовете на Съюза на българските писатели (СБП) преди 1989 г. по презумция са членове на БКП и изповядват официалната идеология. Изключенията не променят това правило, защото както се оказа по-късно, т. нар. „безпартийни“ са били или направо доносници, и/или обслужват активно режима.

³¹ Бълг. писател.

³² Димитър Панталеев – бълг. поет.

³³ Павел Матев – бълг. поет и функционер на БКП.

³⁴ Людмил Стоянов – бълг. писател, основател на Съюза на трудово-борческите писатели, близка до БКП организация, заедно с жена си Мария Грубешлиева.

³⁵ Николай Марангозов – бълг. поет.

първ издава книга с негови преводи през 20-те години в Полша.

Провежда вечерта в Полския център извънредно умело. Поставя интересни въпроси, предизвиква разисквания.

Грижи се за свои преводи в България – детска книга за „Народна младеж“; дава стихове на Б. Божилов; проза на Новацки – за превод в „Народна култура“.

19.VII.1962 г.

Тая вечер, разхождайки се с Б. Делчев³⁶ по бул. „Руски“³⁷, Симеон Радев. Обадих му се. Пожела да го съпроводим. Няколко пъти се върнахме от Военния клуб до Ректората и след това го изпратих по „Раковска“ до тях.

Тънка, малко изкривена към раменете фигура. Започнал е 85-ата си година. Но е жив, много разговорлив, почти не ни дава да кажем дума – говори само той.

Теми: за собствената си работа, за спомените, които пише. Сега е при Балканската война. Страшно го изморявали, защото всичко преживявал отново, влагал целия себе си в онова, което пише. „Срещнах днес Арнаудов“³⁸. Много добре изглежда, запазен, млад, защото когато пише, не преживява, не се вълнува, не влага себе си, отсъства от собствените си работи. Няколко пъти споменава „Строителите [на съвременна България]“ – как ги писал, как ги четат и сега. Ясно – цени ги високо, цени цялото си литературно дело.

За стила – придава му извънредно важно значение. Мъчно пишел, много поправял. Сега е принуден да диктува – това го измъчва. Срещнал патриарха³⁹ и му казал, че бърза, че последната му книга е прибързана. Историкът е в стила – ако няма стил, трудът му се превръща в извор.

К. Константинов⁴⁰ му дал двата си тома спомени. Жена му му прочела няколко страници и той му написал хубаво писмо, след това му се обадил по телефона да се срещне с него. Отговорил му студено, почти троснато. После разговаряли – Константинов недоволен, че не прочел цялото, че не намерил човек, който да му прочете всичко. Изобщо чувал за Константинов, че няма приятели, не може да поддържа приятелства.

Обича да се обаждат и насърчават, когато прочете нещо хубаво. На мен така се обади някога от Брюксел, без да ме познава. Прочел „Сливенският Парнас“ на Вл. Василев в „Лит[ературни] новини“. Не го познавал лично – обадил му се по телефона, срещнали се, разговаряли. „Какви престъпления е извършил? Защо е това отношение към него?“

Някога прочел нещо от Здр. Петров⁴¹, попитал, кой е той. Сега са големи приятели. С лека усмивка в очите казва: „Дори когато се връща от Москва, винаги ми носи подарък.“ – И показва с началото на двата си събрани пръста.

После пита: „Кой е тоя Зарев? Какво представлява? Какво преподава в универси-

³⁶ Борис Делчев – бълг. критик, ортодоксален комунист, който признава в спомените си, че Д. Талев е оцелял по случайност в първите дни след 9.IX. Недолюбван от властта, защото си позволява да се надсмива над „литературната дървеница Панталей Зарев“ и подобните, които обслужват режима.

³⁷ Сега отново „Цар Освободител“, както се е наричал до преврата на 9.IX.1944 г.

³⁸ Акад. Михаил Арнаудов – известен бълг. фолклорист, етнограф и лит. историк. Осъден от „народния съд“ на доживотен затвор за участието си в правителството на Ив. Багрянов, освободен през 1947 г.

³⁹ Патриарх Кирил Български. Има съмнения, че някои от трудовете му са писани от М. Арнаудов и Ив. Дуйчев, низвергнати от режима и привлечени от него за сътрудници. Съдейства за подчинението на БПЦ на режима.

⁴⁰ Константин Константинов – бълг. писател, автор на емблематичните спомени „Път през годините“, в 2 тома. През 2011 г. Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ издаде третия, неиздаван досега том.

⁴¹ Здравко Петров – бълг. лит. критик.

тета? Не съм чел нищо от него. Обади ми се един-два пъти, срещнахме се, покани ме на вечеря.“ Няма определено впечатление.

За Талев – не харесва „Самуил“, „Паисий“. Много измислени, сантиментални неща – принизяват образите, не улучват в същината. Според него престижът на Талев главоломно паднал. Срещали го приятели и казвали: „Не можем да прочетем повече от 100 страници от „Самуил“. В работите на Талев нямало въздух (по-скоро това го казва за начина на описанието, за стила). Лошо е, че Талев бързал да издава. Както и в картините, в един роман трябва да има първи и втори план. У българските писатели много често всичко е първи план.

Опитах се да го защита – писателите не могат винаги да пишат изключителни неща; дори романите на Вазов падат след „Под игото“.

За Ант. Страшимиров⁴² – и той и брат му Димитър неуравновесени. Но отделни страници чудесни, много добре написани.

За Караславов⁴³ много добро, приятелско мнение, пълен с признателност, цени високо благородството му. Има устни, които се усмихват, но строги очи. И у Стамболийски устните усмихнати, но очите не били строги, а лукави.

„Младите приятели, които ме посещават, всички са против Караславов. Не мога да разбера защо.“ Някога още преди 9 септем[ври] му казал нещо по повод на „Татул“ за диалога. Караславов казвал, че това много му помогнало – преработил диалога на „Снаха“.

За Лилив – огорчен, че не говорили за поезията му. „За него не говорят лошо, но мълчат. Мълчат, защото смятат, че поезията му е упадъчна.“⁴⁴ Благодарен на Лилиев, че в тежък момент му услужил с пари – „само Вие и той, други отказаха“.

Желае литературните му статии да излязат под моя редакция. Това ми е казвал няколко пъти и в миналото. Искал някакъв млад критик да направи това, казал му: „Не, това ще направи Динеков.“

Няма добро мнение за историците. Само донейде за Косев⁴⁵. Питам за Б. Цветкова⁴⁶ – не я споменал, защото не би могъл да бъде обективен. Познава я от малка и винаги я ценял. Разказва интересен епизод за нейния дядо (баща на майка ѝ и на Козма Георгиев). Когато започва Илинденското въстание в Смилево, държи реч, предупреждава, че ще се дават жертви, ще горят къщи. Сам запалва къщата си – за пример, че е готов да понесе всички жертви.

Говори за себе си. Пет години учил френски лицей в Цариград, след това в Лозана, но повече време прекарал в Париж.

Говори за жена си с голямо уважение: дъщеря на ген. Винаров⁴⁷, внучка на д-р Вълкович⁴⁸; знае отлично френски, немски, английски; знае цялата европейска литература. У нея Клодел⁴⁹ идвал постоянно на разговори; и други знаменитости.

⁴² Антон Страшимиров – бълг. писател, брат на историка Димитър Страшимиров и политика от БРДСП Тодор Страшимиров.

⁴³ Тодор Павлов и Георги Караславов – комунистическите „корифеи“, помагат му да оцелее и му дават работа след преврата на 9.IX.1944 г.

⁴⁴ По време на просташката комунистическа диктатура имаше много упадъчни неща: поезия, музика, картини, мисли, включително „битова разложеност“, ако случайно легнеш с някой/я без брачно свидетелство.

⁴⁵ Вероятно става дума за акад. Димитър Косев – бълг. историк.

⁴⁶ Проф. Бистра Цветкова – бълг. историчка.

⁴⁷ Ген. Върбан Винаров – участник в Сръбско-българската война.

⁴⁸ Д-р Георги Вълкович – бълг. посланик в Цариград по време на Ст. Стамболов, убит от емигранти русофили.

⁴⁹ Може би става дума за фр. писател и дипломат Пол Клодел.

Художничка. Роднина с Георги Иванов⁵⁰. За К. Мирчев⁵¹ – лошо мнение: обърнал се към него [с] „Другарю Радев“.

Чувства се сам, няма приятели. Само връстници могат да бъдат приятели; различието във възрастта разделя. Сега [му] останал само един приятел – Ив. Радославов⁵².

Говорил на цар Борис: трябва да създаде елит, да изпраща всяка година по 10 души да се учат в Оксфорд, Сорбоната, Германия. Борис не направил нищо; нямал усет към тия неща; поне по линията на контраста.

Лошо мнение за Шишманов; празен ентузиаст, компилатор. Когато отивал в Украйна, му казал: „Защо отивате там? Не виждате ли, че немците създават украинска държава, за да забият клин в Русия, да откъснат украинците.“ „Аз съм зет на Драгоманов, не мога да не отида.“ Учудва се как Вазов е могъл да слуша съветите на Шишманов.

Пита за Андрейчин⁵³. Исква да говори с него – давал крива насока на езика. Защо ъ (ят) премахнато? Защо това якане? Национален въпрос, също неблагоприятно. Сърбите казвали, че македонците екат, следователно не са българи.

22.VII.62 г.

Днес сутринта с Леков⁵⁴ и д-р Ив. Хр. Иванов пътувахме в Боровец. Оттам на Черната скала⁵⁵. На връщане през Радуил, Марица, Долна баня, Костенец.

Много разговори за кибернетиката и биологията.

Вечерта телефонирам на Блага⁵⁶. В 8 ч. излизаме, в градината, в ресторанта на Лятната къпалня – много шумно, неделен ден, деца тичат покрай масите, младите танцуват. На връщане дълго разговаряме.

Тая вечер Блага е не само много елегантна (модерна рокля без ръкави, пъстро-зелена, прави я много стройна), но и удивително красива.

Много разговори за Съюза и [за] литературата.

Разказва ми подробно за новите си стихове. Изобщо изоставила романа, защото ѝ дошло неудържимо настроение да пише стихове. Още като се обади по телефона – каза ми, че пише стихове. Знаех, че в такъв случай няма да излезе, нищо не може да я накара да напусне масата си. Но сама пожела да излезем, като потърси Мира. Мира не била вкъщи, Багряна – заета с бояджии. Излязохме сами.

Командировка от „Лит[ературен] фронт“ – Блага е била на язовир „Искър“. За да проследи как се напоява Софийското поле, ходила при специалистите инженери в М[инистерст]вото на земеделието, след това проследила пътя на каналите от язовира до Кремиковци. Изключително интересни впечатления. Вече е замислила цял цикъл. Разказа ми идеята на всяко отделно стихотворение. И формата, в която ще бъде написано.

За конгреса за мир в Москва и писателите, които са участвали в него.

⁵⁰ Бълг. генерал.

⁵¹ Кирил Мирчев – бълг. езиковед.

⁵² Виден бълг. литератор, един от редакторите на сп. „Хиперион“ и от основателите на СБП.

⁵³ Акад. Любомир Андрейчин – бълг. езиковед, член на БКП от 1945 г.

⁵⁴ Проф. Иван Леков – бълг. езиковед, славист като П. Д., завършил Ягелонския университет.

⁵⁵ Местност близо до Боровец, откъдето в дните след преврата на 9.IX. са хвърляни нарочените за „народни врагове“.

⁵⁶ Блага Димитрова – бълг. поетеса, на младини комунистка, по-късно дисидент, народен представител и вицепрезидент, през 1993 г. напуска поста, несъгласна с политиката на изборения с гласовете на БКП първи президент след 1989 г. Ж. Желев.

Разказвам ѝ за срещите на Сартър⁵⁷ и Симон де Бувоар⁵⁸ в Полша, за изявленията им.

Тя е чела много, познава цялата съвременна френска, немска, английска, американска литература. Говорим за Фокнър⁵⁹ – Бог. Райнов⁶⁰ е написал къса, но много хубава статия в „Лит[ературен] фронт“. Бог. Райнов знае много, вижда нещата дълбоко, пише с голяма култура. Чудесно би било, ако винаги пише така – да казва, което мисли, което чувства, да предава нещата така, както ги разбира.

Днес Блага е в най-добрата си форма. Говори за новото и го чувства, то не е външен, самоцелен стремеж (понякога имам такова впечатление), а е истинска вътрешна необходимост. Мисля, както много често: тънка чувствителност, голяма култура, непрекъснат стремеж за усъвършенстване. Огромна амбиция да бъде поетеса, писателка. Човек с дарба – това се вижда от написаното досега. И все пак – ако се занимаваше с литературна критика, теория, история, не би ли създала нещо много голямо и силно? Колко такива културни и задълбочени критици има, с такава солидна интелектуална основа, с такъв блестящ стил, свеж, хубав, увлекателен, чист звънящ език? Кой ще каже на писателя дали е намерил правилно пътя си? И имаме ли право съвременниците да се намесваме в това? Може би само времето може да бъде справедлив съдник.

Говорим за изказването на Олдридж⁶¹ в „Лит. фронт“. Блага е разговаряла с него на другия ден след годишното събрание. Интересни думи на Олдридж: Социалистическите държави няма скоро да надминат в материално отношение някои капиталистически държави. Напразни надежди в това отношение – трябва много дълго развитие. Но в това няма нищо трагично, защото социалистическите страни имат друг капитал – моралния. Тук трябва да бъде тяхната сила. Само че тоя капитал го разрушаваме и разпиляваме непрекъснато. Малко грижи за него. Случаят със Сталин. Олдридж го преживява много болезнено. Западната прогресивна и комунистическа интелигенция обръща огромно внимание на тая страна.

24.VII.1962 г.

Надвечер на връщане вкъщи срещам Емилиян Станев. Тръгнал да търси карамфили – днес жена му навършила 51 години. Купува карамфили, оставя ги вкъщи. След това се разхождаме из Парка на свободата⁶².

Говорим за съюзните работи – огорчен, обезверен. Говори умно, макар и малко екзалтирано, с присъщите му парадокси и самоподчертаване, самоизтъкване. Емилиян Станев трябва да се слуша внимателно – когато е пийнал, той е невъзможен, дори глупав, макар и понякога много смел. Когато не е пил, може да каже интересни неща – особено, когато мисълта му се изчисти от баласта на думите. Сега е [в] такава настрояние.

Ще отбележа само два момента: защо отгоре не оказват доверие на писателите? Защо нямат вяра в техния здрав смисъл, в техния избор, в техния стремеж да направят нещо ново, да тръгнат по истинския път на изкуството? Защо трябва да им се

⁵⁷ Жан-Пол Сартър – фр. писател, екзистенциалист, марксист, маоист, незнаяно защо носител на Нобеловата награда за литература през 1964 г., която този приятел на Че и Кастро отказва.

⁵⁸ Симон дьо Бовоар – фр. писателка и феминистка с леви идеи.

⁵⁹ Уилям Фокнър – амер. писател, носител на Нобеловата награда за литература през 1949 г.

⁶⁰ Богомил Райнов – бълг. писател, функционер на БКП, сталинист. Сполучливо прякоросан от Радой Ралин заради зловещата му роля в бълг. култура Погодил Номерайнов.

⁶¹ Джеймс Олдридж – австрал. писател с леви убеждения, носител на Ленинската награда за мир.

⁶² Днес отново Борисовата градина.

предписват решения, защо трябва по унизителен начин да им се налага ръководство?

Втори момент – много лесно унищожаваме хората си. Няма друг народ, който така да посяга на интелектуалците си, който така лекомислено да се лишава от своите даровити и културни синове. Не ги щадим – дава примери. Ние правим всичко възможно, за да унищожим най-ценното у нашия народ – хуманизма му. Йовков най-добре е показал тоя хуманизъм на българите, но ние все повече се отдалечаваме от него.

Говорим много за романа му „Иван Кондарев“. Това е голяма грижа. Вече 8 години Емилиян се занимава с него. Сега пише края – Септ[емврийското] въстание. Мъчни глави. Много неща проучил, разпитвал съвременници и участници. Разговарял с Осинин⁶³, чел му свой дневник. Емилиян иска да представи съдбата на нашата интелигенция. Много мисли върху съдбата на офицерството. Раздвоеният му път след Пър[вата] св[етовна] война. Разказва ми съдържанието на нови глави, които е написал. Исква да ги напише по нов начин – чрез вътрешен монолог и диалог.

След това у тях. Жена му прочита много ясно и отчетливо една от новите глави. Корфоновозов пътува с влака за София. През съзнанието му минава всичко преживяно, всички срещи в градеца. Прекрасно изображение на предметната обстановка: чудесни детайли, точни, предадени икономично, но извънредно изразително. Великолепно познаване на природата, езика. Много хубаво предадено и вътрешното движение на мислите, преживяванията, впечатленията.

Чете втора глава – в центъра Кондарев. По-слаба, вътрешният монолог по-неубедителен.

Чете страница [от] последната глава. Кондарев е арестуван. Преди разстрела дълъг разговор с Христатиев. Разговорът може би малко неубедителен в тая обстановка.

Разказва ми за съдбата на другите герои. Най-много го интересува Костадин Джупуна – той ще бъде убит на лозето от ратая си.

Казва, че има хубави теми за разкази, ще ги пише след завършване на романа. Романът несъмнено е едно значително произведение, резултат на големи творчески усилия на възискателен художник. Емилиян Станев може би няма да напише друг роман, но за него това е един голям експеримент, една цяла книга. И това ще дава отражение върху творчеството му по-нататък. Експеримент, който увеличава зрелостта на писателя.

Прибирам се вкъщи след 11 ч.

⁶³ Псевдоним на бълг. писател Димитър Попов – участник в организираното от комунистите Септемврийско въстание през 1923 г.

ПОЧИТ КЪМ ПЕНЧО СЛАВЕЙКОВ

На 1 ноември, в Деня на народните будители, в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ бе открита изложбата „Почит към Пенчо Славейков. Сто години от дейността му като директор на Националната библиотека“. Нейни организатори бяха Националната библиотека и Националният литературен музей. Автори – д-р Милена Тафрова, д-р Руслан Иванов, Здравка Никовска. Художници – Ива Велинова и Миролюба Вълчева. Изложбата откри директорът на Националната библиотека проф. дфн Боряна Христова, която поздрави присъстващите с Деня на народните будители и произнесе живо, неформално слово, цитирайки автобиографията на Пенчо Славейков от „Епически песни“. Заместник-министърът на културата арх. Георги Стоев прочете приветствие по случай празника от името на министър Вежди Рашидов. Говори и директорът на Националния литературен музей Катя Зографова.

Един от авторите, д-р Милена Тафрова от Български исторически архив при Националната библиотека, направи кратко обобщение на експозицията.

Разказът в изложбата започваше от родното място на поета с изглед от процъфтяващия през Възраждането в икономическо и културно отношение град Трявна. Интересни фотографии показваха семейната среда и моменти от ранните години на Пенчо Славейков. Този период от живота му бе допълнен с негови спомени и бележки от началото на XX в. По-нататък експозицията представи ранното му творчество. Посетителите научиха повече за първата му любов – Нина Маркова-Вълнарова, на която той посвеща стихосбирката си „Момини сълзи“, книга, която по-късно сам унищожава. Изложението продължаваше с лайпцигския период на поета. В тази част от излож-

Пенчо Славейков – картина от Никола Михайлов

нени помежду им. А и в съвременето ни те са неразделни – на лицевата страна на 50-левовата банкнота е ликът на Пенчо Славейков, а на обратната – фигурата на Мара Белчева. Любопитство предизвикаха техни лични вещи – пишещата машина и масажор на Пенчо Славейков, чашка за кафе, ръкавици и шал на Мара Белчева. В периода 1901–1911 г. Пенчо Славейков е поддиректор и директор на Народната библиотека в София, а за кратко е бил и директор на Народния театър. Във връзка с тези му дейности Националната библиотека за първи път представи оригинални документи от своите фондове – гостите можаха да видят рапорти на Пенчо Славейков, свързани със служебните му пътувания, снимки на предишните сгради на библиотеката, директорския кабинет от времето, когато тя се е помещавала на ул. „Г. С. Раковски“. Отделено бе място и на сътрудниците на Пенчо Славейков по времето на престоя му в библиотеката – Пейо К. Яворов, Петко Тодоров, д-р Никола Михов и д-р Иван Димитров. През 1912 г., шведският писател Алфред Йенсен номинира Пенчо Славейков за Нобелова награда за литература. В една от витрините бяха изложени поемата на Славейков „Кървава песен“, писмото на известния шведски писател и негова снимка. Накрая камерен хор „Средец“ с диригент Александър Куюмджиев поздрави присъстващите с няколко песни.

бата бяха представени негови снимки със състуденти, удостоверение от университета, автобиографията му. Отделено бе място и на изследванията на Пенчо Славейков върху българското народно творчество. Следващият акцент бе кръгът „Мисъл“, наречен по едноименното списание, чиято цел е била да насочва и определя литературния живот и вкус на българите в края на XIX и началото на XX в. В тази част са известните автори от „Мисъл“: Пенчо Славейков, д-р Кр. Кръстев, П. К. Яворов, П. Ю. Тодоров. Изложени бяха също пощенски картички от д-р Кръстев до Пенчо Славейков, карикатура на Александър Божинов, автошарж на Боян Пенев. От 1903 г. Славейков е близък с Мара Белчева, която споделя неговия жизнен път до смъртта му. Историята на тяхната любов бе отразена със писма и картички, разме-

Отдел „Библиотечна координация“

150 ГОДИНИ БИБЛИОТЕКА „АПРИЛОВ – ПАЛАУЗОВ“ – ГАБРОВО

САВИНА ЦОНЕВА

Регионална библиотека „Априлов – Палаузов“ е най-голямата публична библиотека в област Габрово, една от първите през Възраждането, създадена през 1861 г.

По повод 150-годишнината ѝ в Габрово се състоя Национална кръгла маса „Съвременната библиотека – между традиционните ценности и предизвикателствата на бъдещето“, в която участваха над 80 представители на библиотечната колегия в страната. Директорът на библиотеката Савина Цонева представи летописното издание „Чети, брате, чети“ пред библиотечните специалисти и гостите на кръглата маса. То включва хроника на развитието на библиотеката през годините, бележки за библиотекарите и директорите и библиография.

На 27 и 28 октомври се проведе и XIII семинар на фирма СофтЛиб – „Електронната библиотека в услуга на читателя“, а на 26 октомври в ХГ „Христо Цокев“ тържествено беше открита документална изложба, проследяваща развитието на габровската библиотека, организирана съвместно с Държавен архив – Габрово, Регионалния исторически музей, частни архиви и Националния музей на образованието.

Експозицията показва книги, периодика и документи, разкриващи пътя на развитие на библиотеката през годините. Благодарение на Националната Априловска гимназия в изложбата бяха показани и живописни портрети на Васил Априлов и на Николай Палаузов, които са патрони на библиотеката.

Инициативата събра библиотекари от цялата страна, гости и приятели, които заедно проследиха историята на библиотека „Априлов – Палаузов“.

Под различни имена – читалищна библиотека, Библиотека на странните ученици, Габровски клон на приятелската дружина, Народна библиотека „Априлов – Палаузов“, и днес Регионалната библиотека осъществява основната си цел, записана в първия устав: *„Да доставя на читалищната публика средства за прочитане, да подпомага българската книжнина, да улеснява сиромашките ученици и въобще да разпространява образование между народа в областта...“*.

До 1959 г. библиотеката е към читалището, от 1959 г. до 1999 г. е Окръжна методическа библиотека, от 2000 г. – със статут на общински културен институт, а от 2006 г. е отново Регионална библиотека – с методически функции за библиотечното дело в област Габрово и център на библиотечното краезнание.

Библиотечните колекции включват над 260 000 библиотечни единици (книги, периодика, електронни носители) на български и чужди езици. Всяка година в тях постъпват около 2000 нови заглавия и се абонират около 150 печатни периодични издания. Библиотеката съхранява значителна част от националното книжовно наследство – 6 ръкописа, 350 български старопечатни книги, 1500 тома старопечатни книги на други езици и 14 заглавия възрожденски периодични

издания до 1878 г.; 20 000 тома книги и 148 заглавия периодични издания от периода 1878–1944 г.

Интересен факт е, че в продължение на 20 години (1924–1944) издава безплатен седмичен вестник „Известия на Габровската народна библиотека „Априлов – Палаузов“.

Благодарение на Програма „Глоб@лни библиотеки – България“ библиотеката осигурява на своите читатели безплатен достъп до интернет и външни електронни бази данни, както и обучение по начална компютърна грамотност.

„Не просто откриваме изложба, която отбелязва юбилей. Днес празнуваме рожден ден на един уютен и модерен дом, който век и половина изпълнява мисията да бъде габровската съкровищница на книгата“, каза инж. Добрин Савчев, временно изпълняващ длъжността кмет на Габрово. Той връчи Почетния знак на Габрово на Библиотеката, който се присъжда с решение на Общински съвет Габрово.

Поздравителни адреси бяха получени от Министерството на културата на Република България, Българската библиотечно-информационна асоциация, Община Габрово, Община Трявна, Катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ на СУ, Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив, Столична библиотека, регионалните библиотеки в Бургас, Варна, Велико Търново, Видин, Враца, Кюстендил, Ловеч, Пазарджик, Плевен, Разград, Русе, Търговище, Университетска библиотека при ТУ – Габрово, Библиотека „Родина“ – Стара Загора, Градска библиотека – Трявна, Градска библиотека – Севлиево, Общинска библиотека „Искра“ – Казанлък, библиотеките при НЧ „Д. П. Сивков“ – Нова Загора, НЧ „Развитие“ – Враца, НЧ „Пробуда“ – Ряховците, НЧ „Паисий Хилендарски“ – с. Градница и НЧ „Св. Климент Охридски“ – Сенник.

Поздравления поднесоха също Народно читалище „Априлов – Палаузов – 1861“, Техническият университет, РЕКИЦ, Регионалният исторически музей, Държавният архив, Музеят „Дом на хумора и сатирата“, Националният музей на образованието, АЕК „Етъра“, АИР „Боженци“, Териториалното статистическо бюро, паркът „Българка“, фирмата СофтЛиб, фирма „АБ“, много читатели, приятели и съмишленици.

Участие в празничната вечер взеха Габровският камерен оркестър – с премиера на „Фантазия за пиано и оркестър“, композитор Илко Илиев, и смесен хор при Народно читалище „Априлов – Палаузов“ с диригент Елена Назърова.

Започнала със сандък книги, събрани от будни габровци през далечната 1861 г., запазила възрожденския стремеж към знание и просвета, днес, в XXI в., Библиотеката е модерен информационен център, който предлага на своите потребители достъп до достиженията на световната литература и култура, електронна информация, възможности за самообразование и социални контакти. Регионална библиотека „Априлов – Палаузов“ е място за срещи с книгата и духовно общуване.

НАЦИОНАЛНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ „БИБЛИОТЕКИ – ЧЕТЕНЕ – КОМУНИКАЦИИ“

АНТОАНЕТА ТОТОМАНОВА

На 17 и 18 ноември за десети пореден път във Велико Търново се проведе националната научна конференция с международно участие „Библиотеки – четене – комуникации“. Нейното организиране и осъществяване отново бе дело на Регионалната народна библиотека „П. Р. Славейков“ и на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“.

Тази конференция обикновено се посвещава на важни събития и годишнини, например 180 години от рождението на Петко Р. Славейков, 100 години от обявяване на Независимостта на България, 120 години от основаването на Великотърновската библиотека, а също и на видни личности, допринесли за развитието на библиотечното и библиографското дело. По традиция тя се открива на рождения ден на патрона на библиотеката-домакин и може би затова беше уважена от зам.-министъра на културата арх. Георги Стоев, от Ганчо Карабаджакوف – заместник-кмет на община Велико Търново, и от Иван Димитров, директор на дирекция „Култура“.

За трети път този значим научен форум бе специално насочен и към постиженията на университетски преподавател от ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. В случая на един от най-ревностните и изявени теоретици, популяризатори и защитници на българската книга и българското книгоиздаване – проф. д-р Алберт Бенбасат. Конференцията бе открита от директора на библиотеката Иван Александров. В нея взеха участие преподаватели, докторанти, студенти и библиотечни специалисти от 4 държави и бяха заявени 63 пленарни доклади. Водещата тема на конференцията бе „Дигиталните колекции и способите за достъп до потребителите“.

Първата сесия на конференцията започна с презентацията на доц. д-р Цветанка Панчева със заглавие: „Дигиталните колекции на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в подкрепа на научните изследвания и процеса на обучение“. Присъстващите бяха запознати с програмата за цифровизация на културното наследство на Европа, с участието на Националната библиотека в този процес и с приоритетите на българските библиотеки в областта на дигитализацията. Акцентът бе поставен върху възможностите за използване на дигитални документи от уникалните колекции на Националната библиотека от наши учени при участието им в национални и международни форуми, свързани със славяно-византийски проучвания, в конгреси на ориенталисти и османисти, а също и от чуждестранни изследователи в техни разработки. Доц. Панчева показа и конкретни примери за превръщането на дигиталните колекции на Националната библиотека в изворова база въз основа на подробните им метаданни. Ползена за аудиторията беше и темата „Национални решения за достъпа до културното наследство, които все още

предстоят“ на Анна Попова от ИБ на ББИА. Тя представи актуална информация от Европейската комисия, която засяга все още нерешени у нас проблеми относно дигитализацията на културното наследство, онлайн достъпа и опазването на оригинално създаденото дигитално съдържание. От нейния доклад се разбира, че ББИА подготвя национална програма за опазване и достъп до писменото книжовно наследство, която има за цел да координира действията на библиотеките и да създаде национален регистър на вече дигитализираните обекти. Тя ще бъде изпълнена по проекта „Напредък и устойчиво развитие на библиотечния сектор в България“, финансиран от фондация „Америка за България“.

В тази сесия на конференцията бяха представени и темите: „Обединени електронни ресурси, разпределена дигитализация и осигурен достъп“ (Венета Даскалова, СофтЛиб, д-р инж. Никола Бажлеков, ПримаСофт), „Дигиталната библиотека на Нов български университет – състояние и перспективи“ (Ангелина Гимишева, Таня Стоянова, УБ на НБУ – София), „Дигитална библиотека 2.0 – какви са потребителските нужди и очаквания?“ (Радка Калчева, РБ „Пенчо Славейков“ – Варна), „Дигиталните колекции на Централна библиотека на БАН“ (гл. ас. Даниела Атанасова, ЦБ на БАН – София). Конференцията продължи с представяне на съвместни разработки на БАН и ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, както и на чуждестранните гости – доц. д-р Нина В. Пономарева от Русия („Видовая структура указателей изданий Академии наук“) и Снежана Радович от Сърбия („Дигиталните колекции и потребителите“).

Третата сесия на конференцията имаше подчертан празничен характер и бе назована „Студенти и приятели за 60-годишнината на проф. д-р Алберт Бенбасат“. На аудиторията бе дадена възможността да стане съпричастна на емоционалните слова на проф. Ани Гергова („Лични впечатления и размисли за Алберт Бенбасат – учен, преподавател и човек“), на подробния разказ за творческата и преподавателската дейност на юбиляра, поднесен от проф. Мария Младенова („Алберт Бенбасат – човек на книгата“), на личното отношение към възгледите и творческата личност на Алберт Бенбасат от доц. Антоанета Тотоманова („Форматът [на книгата] е форма на свобода...“), на споделеното творческо и приятелско отношение на гл. ас. Марин Бодаков („Алберт Бенбасат. Книгата като отговорност“), на закачливия и сърдечен разказ на докторант Светлана Минева („Алберт Бенбасат – между печатните пространства и белите полета“), на докладите на доц. Владимир Донев („Триединният образ на книгата“), на гл. ас. Васил Загорев („Книга, книжовност, книгоиздаване“ – един проект на Алберт Бенбасат“), на Румяна Пенчева („Алберт Бенбасат и Националният литературен музей“), на Николай Колев („Алберт Бенбасат на страниците на сп. „Издател“ и сборника „Библиотеки, четене, комуникации“). Всички те поднесоха своето голямо признание към юбиляра, работил дълги години в областта на българската култура като публицист, литературен историк, музеен специалист, книговед, издател, учен, академичен преподавател. Бе подчертана неговата посветеност на писаното слово, успехите му като изследовател на българското книгоиздаване и книжовност, утвърждаването му като уважаван член на българската академична общност. Бе отбелязана специално и гражданската позиция на проф. Бенбасат по важни за българската книга въпроси, както и възможностите му да представя оригинални гледни точки, свързани с електронното книгоиздаване, четенето, панаира на книгата. Най-трогателният поздрав бе отправен от студентите на проф. Алберт Бенбасат от специалност „Книгоиздаване“, които вдъхновени от него и заредени с любов и

уважение към издателската професия и закърмени с „неистовата“ любов на Алберт към традиционната книга му поднесоха като подарък съвместно изработен препис на „История славянобългарская“. Накрая пожеланието на всички присъстващи към юбиляра бе да е жив и здрав, да напише още много книги и да възпита много последователи, които като него ще вярват, че книгата е осмото чудо на света.

През втория ден в конференцията със свои доклади участваха отново преподаватели и студенти от специалностите „Журналистика“, „Книгоиздаване“, „Връзки с обществеността“ на ВТУ. Темите на докладите бяха много актуални и интересни и бяха свързани с проблемите на медийното поведение в условията на интернет и новите медии (доц. д-р Маргарита Пешева), достъпът на потребителите до онлайн изданията на регионалните ежедневници (гл. ас. Тихомир Стефанов), актуални практики за финансиране на регионалните медии (гл. ас. Георги Игнатов), иновативни библиотечни практики (доц. д-р Елена Георгиева), живот и смърт на личните библиотеки (Николай Поппетров), значението и смисълът на малките книги (Малина Димитрова) и много други. Въпросите, на които студентите бяха посветили своите разработки, се отнасяха до „Свободата на словото в интернет“ (Васил Димитров), „BookSwar.bg Всичко, което се чете – от ръка на ръка“ (Радослав Първанов), „Жизнени нагласи и социални мрежи“ (Иван Пейчев), „Инструменти на промяната“ (Веселина Димитрова), „Култура. Роля на PR за запазването и съхранението ѝ“ (Росица Бронеvsка). В програмата на конференцията бяха включени и презентации на фирми, чието производство има отношение към библиотеките, библиотечното обзавеждане и процеса на дигитализация в библиотеките. Бяха представени и две нови книги. Едната е издание на Народна библиотека „П. Р. Славейков“ и заглавието ѝ е: „Възрожденецът Никола Златев“ (поредица „Орис“, под общата редакция на акад. Иван Радев). Втората е монографията на доц. Лъчезар Георгиев „Книгоиздаване и книжнина“.

В заключение може да се подчертае, че десетата юбилейна национална научна конференция с международно участие „Библиотеки – четене – комуникации“ отново показва високото равнище на колегите от Народна библиотека „Петко Р. Славейков“ и ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ по отношение на избора на темата на конференцията, на подбора на докладите и на цялостната ѝ организация. Ще изкажа и личното си задоволство от осъществените контакти по време на конференцията и от хубавото тържество, което колегите бяха организирали и посветили специално на проф. Алберт Бенбасат, по случай неговия юбилей. Надявам се, че всички доклади скоро ще намерят своето място в традиционно издавания сборник.

ЕТРОПОЛЕ – ДУХОВНОСТ И ТРАДИЦИЯ В СЛОВО И ФОРМА

БОЯНА МИНЧЕВА

След посещението ни в Етрополе – в полите на Балкана, едва ли някой би се усъмнил в преданието, че който пие от Зольовата чешма в центъра на града, винаги се връща, заразен от магията на неповторимата атмосфера и удивителната природа на това вълшебно кътче. Със сетива, събудени за красотата, ние, гостите, свалихме отведнъж напрежението и суетата на столичния делник, разменихме усмивки и поздрави с колегите от Етрополе и заехме местата си в залата на СОУ „Христо Ясенов“ – любезен домакин на Втората национална научна конференция „Етрополе – история, култура, книжовност“, която се проведе на 2–3 юни т.г.

Конференцията беше организирана в рамките на проекта „Ръкописни и документални паметници от българските земи XIII–XVII в.“ по програмата на Фонд „Научни изследвания“ към Министерството на образованието, младежта и науката и по инициатива на директора на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

Етрополският манастир „Св. Троица“ (Варовитец)

дий“ – проф. д-н Боряна Христова. След кратки поздравителни слова, отправени към аудиторията от проф. Б. Христова и от инж. Богомил Георгиев, кмет на Община Етрополе, препълнената зала утихна в очакване на авторите.

Г-жа **Камелия Стаменова**, преподавателка по история и цивилизации в Професионалната гимназия по строителство и техника на гр. Етрополе, внесе колорит още в началото на конференцията с мултимедийна презентация, посветена на селището. В раздвижени кадри, съпроводени с музикални ритми, бяхме поканени на виртуална историческа разходка през вековете от античността до съвременния облик и самобитност на Етрополе. Забележителностите, с които селището примамва своите гости – традиции и празници, обреди и „тайнства“, ни отведоха до Золъвата чешма с трите чучура – вълшебният страж на площада и главен виновник за омагьосаните зетьове, завинаги пленени от красотата на етрополските девойки и очарованието на планинското градче.

Проф. д-р **Даниела Агре** оживи древността с изложение върху археологията на Етрополе от V–IV в. пр. н. е. На основата на различни предмети и артефакти, открити при археологически разкопки на гробищни могили и некрополи на тракийското племе трибали, населявало Етрополе, тя представи погребалната обредност, характерна за ранните жители на селището – охранители на прохода, свързващ Севера и Юга.

Г-н **Марин Кубетски**, преподавател по история и цивилизации в ОУ „Христо Ботев“ – гр. Етрополе, отдели специално внимание на църквите в селището, построени според хипотезата му върху основите на древни капища. Той анализира произхода на името на града, извеждайки го като съставно от „етер“ (въздух; материя, символизираща духовност) и „полис“ (град). Хипотезата бе подкрепена от позоваването на големия брой разнообразни артефакти, наследство от различни цивилизации и култури, които дават основания Етрополе да бъде признат за Град на духовността.

Доц. д-р **Румен Ковачев** от отдел „Ориенталски сбирки“ на Националната библиотека запозна с историята на селището според османските регистри от времето на различни турски управници чрез презентация на страници от дефтери, съхранявани в НБКМ. Той очерта демографската специфика на селището – броят и разновидностите на домакинствата, заетостта на населението и пр. Анализът на документалния материал беше направен на базата на специфичната административно-правна система през разглеждания период и в защита на тезата, че съставът и битът на населението на Етрополе утвърждават убедително българския му облик.

Г-жа **Наталия Дочева**, преподавателка по история и цивилизации в СОУ „Христо Ясенев“ – Етрополе, се спря на личността на българския възрожденец Тодор Пеев, животописа, дейността и приносите му за развитието на учебната и читалищната дейност, както и за реформите в образователната система на възрожденското българско училище.

Г-жа **Йорданка Благова**, преподавателка по история и цивилизации в същото училище, ни върна в предосвобожденска България с презентация, изготвена от архивни материали и снимки за историята на Етрополе от времето на Руско-турската освободителна война през 1877–1878 г. В изложението си като документална основа тя използва приписки от църковни книги, както и спомени на жители на Етрополе, съвременници на тази война.

Доц. д-р **Христо Темелски**, директор на ЦИАИ към Българската патриаршия, очерта основните моменти от историята на Етрополския манастир през XIX в. на

базата на документален материал и свидетелства от запазените архиви. Отново бе изтъкната ролята на игумена Хрисант за опазването на ръкописното книжовно наследство, създавано и съхранявано през вековете в българските манастири и църкви.

Доц. д-р **Елисавета Мусакова**, ръководител на отдел „Ръкописи и старопечатни книги“ към Националната библиотека, представи оригинална научна теза за идентичности и различия между даскал Йоан, поп Йоан и йерей Йоан на базата на сравнителен анализ на почерци, направен чрез екскерпция на отделни букви от ръкописните паметници, създадени от етрополските книжовници.

Доц. д-р **Елена Коцева** насочи вниманието на аудиторията към поминалната традиция, която има дълга практика, осъществявана на литургическо ниво през XIII и XIV в. – „Време на генеалогия за южните славяни“. Според авторката, тази практика е изведена през XVI–XVII в. до „Помениците“, които са различни от литургическия диптих.

Архивистката от Българския исторически архив към НБКМ **Нора Кавалджиева-Пенева** изгради доклада си върху презентация на част от визуалното документално богатство на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Пощенските картички, представени от нея, са дело на един от най-добрите български фотографи – Григор Пасков и издатели, в периода от 1910 г. до средата на 40-те години на XX в.

Проф. д-р **Мариана Цибранска-Костова** от Института за български език към БАН се спря на особеностите на ръкописен служебник от Бояна, известен като Григоровичев служебник и датиран към XV–XVI в. Сравнявайки го със служебници от Етрополската книжовна школа през XVII в., по отношение на лексикалната характеристика на текста тя сподели, че разглежданите паметници съдържат западнобългарски езикови елементи, характерни и днес за етрополския говор.

Доц. д-р **Елена Узунова** от отдел „Ръкописи и старопечатни книги“ на Националната библиотека анализира накратко най-разпространените словообразователни модели за антропонимите в Етрополско. Въз основа на изворов материал – Етрополският поменик от XVII в., тя се спря на по-рядко срещани лични имена, характерни за региона.

Гл. ас. **Мария Райкова** от Института за български език към БАН представи лексикалните и текстологични особености на две слова от сборник от XVII в., изписан в Етрополе – за Рождество Христово от Дамаскин Студит и апокрифа „Слово за силния Самсон“. Тя се спря на наименованията на някои зодии, като например „мокреш“ – водолей – и др.

Архивистката от отдел „Ориенталски сбирки“ на Националната библиотека **Севдийе Али** запозна аудиторията с османотурски документи, свързани с историята на църквата „Св. Параскева“ в с. Видраре, Община Правец, като акцентува на особената чувствителност на османската власт към региона.

Д-р **Диляна Петрова** от Института за литература към БАН предложи многоаспектна характеристика на Етрополския книжовен център и разгледа мястото и водещата му роля за българското духовно и културно развитие през XVII в.

Изследователката на арабски ръкописи от отдел „Ориенталски сбирки“ на Националната библиотека д-р **Ани Стоилова** направи паралел между особеностите на източни ръкописни книги от XVII в. и тези от Етрополската книжовна школа. Тя изгради тезата, че приликите, които се откриват на различни нива (в материалите, книжното тяло, оформянето и списването, във видовете текстове и бележките на книжовниците), в двете групи паметници, са по-скоро резултат на запазеното

и развитото наследство от общите източни първоизточници, чиито традиции и практики те продължават.

Пъстроцветната и многообразна история на изкуствата и занаятите в Етрополе се отрази в калейдоскопа от изследвания и презентации на последната група участници.

Доц. д-р **Александър Куюмджиев** от Института за изследване на изкуствата към БАН представи икона на св. Сава и св. Симеон Сръбски от църквата „Св. Георги“ в Етрополе. Като се спря на работата на светогорските зографи Никифор и Митрофан в етрополските храмове в началото на XIX в., той определи мястото на Хилендарския манастир като естествен медиатор към останалите манастири по суша и ролята му в осъществяването на художествените контакти между светогорските майстори и Балканския полуостров.

Доц. д-р **Зарко Ждраков**, преподавател от Националната художествена академия, изгради интересна теза на базата на разчетени криптографи от църковни стенописи, представяйки идентифицирани подписи на софийските зографи свети Пимен и Тома.

Изложението на доц. д-р **Младост Вълкова** от Националната художествена академия застъпи темата за материалите и техниката на миниатюрната живопис в средновековните южнославянски ръкописи и беше пряко свързано с употребата на сините и зелените пигменти и багрила. Изследователката изтъкна сходствата и различията между писмените паметници със сигурен етрополски произход и други ръкописи от същия период – с подобна стилистика на украсата, при които се забелязва известно отклонение от общата колоритна схема.

Младата изкуствоведка **Нона Петкова** сподели резултатите от своите проучвания върху подвързията на етрополските ръкописи от гледна точка на оформлението ѝ, от качеството на изпълнение, специфичната обработка на кожата и дървените капаци, които са съставна част от нея. Изследванията на специалистката поставиха отново на дневен ред въпроса за съществуващо книговезко ателие (ателиета) в Етрополския книжовен център, както и за неговите особености.

Сътрудничката на Историческия музей в Етрополе г-жа **Венета Мишева** направи увлекателна, раздвижена презентация за историята на възникването и етапите от развитието на бъкличарството в селището. Този занаят, установен от преселници от Македония, е обусловен от разположението и от природните богатства на Етрополе и се утвърждава в края на XIX и началото на XX в. Галерията от снимки, свързани с устройството, работата и продукцията на етрополските бъкличарски работилници, внесе специфични настроения във финала на конференцията и подготви естествения преход към неформалната част на дискусиите...

Микробусът ни се отправи към Етрополския манастир „Св. Троица“ (Варовитец) за непосредствен допир с духовността и атмосферата, в която са творили нашите книжовници. И преди да се разделим с Етрополе, отпихме глътка от Золвовата чешма, за да се върнем някой ден в този град с хилядолетна история, събрал в себе си уникалността на повече от 42 занаята и просветно-културното наследство на многовековни традиции.

ДИМИТЪР ПОДВЪРЗАЧОВ – 130 ГОДИНИ ПО-КЪСНО*

ВИХРЕН ЧЕРНОКОЖЕВ

Димитър Подвързачов, чиято 130-годишнина почитаме днес, благодарение на доброто сътрудничество между Националната библиотека, Националния литературен музей и Института за литература при БАН, никога не е бил официално признаван поет. Макар че не друг, а дядо Вазов пръв ще насърчи първите му опити навътре в словото. Тъкмо това непризнаване, или по-точно обидното полупризнаване, полупознаване, тъкмо Подвързачовата действена неприспособимост към литературния канон, колкото и парадоксално да е, опази неговото дело от забрава, опази го от фалшиви почит и прочити. Затова аз казвам, че Подвързачовата книжовна дейност като поет, журналист, преводач, редактор, коректор е част от другата българска литература на XX в. Цензурирана, преследвана, неиздавана, непроучвана, днес тя възстановява отнетата ни памет за автентизма на българския обществен живот. В Издателския център „Боян Пенев“ към Института за литература – БАН започнахме поредицата „Другата българска литература на XX век“. В отделни книги вече излязоха творби на Димитър Подвързачов, Змей Горянин, Йордан Бадев. Тук своето място имат и Райко Алексиев, Трифон Кунев, Данаил Крапчев и др.

Димитър Подвързачов, когото вече малцина от по-възрастното поколение знаят като Хамлет принц Датски, никога не посмя да се нарече писател. Неговото поприще беше журналистиката, макар че с полюбовна омраза я нарече „ненормално удовлетворение на стремежа към творчество“. Ненадминат майстор на сатиричното стихотворение, баснята, апострофа, афоризма, сатиричната параболо – все жанрове, които в днешната българска литература вече нямат глас, особено след смъртта на Радой Ралин, Димитър Подвързачов – през целия си недълъг тридесетилетен творчески живот – остана прикован към коректорската маса над чужди ръкописи. Приживе издаде само една-единствена своя книга „Как дяволът чете Евангелието“ (1933), която дълги години беше със строго специален режим на ползване в НБКМ. Всъщност беше една от многото арестувани книги. Образцов редактор на хумористичните списания „Оса“ и „Смях“, а по-късно и на сп. „Българан“, през 1914 г. Димитър Подвързачов създава сп. „Звено“, за да приюти там не само необикновеното си приятелство с Димчо Дебелянов, Николай Лилиев, Георги Райчев, Константин Константинов, Коста Кнауер, но и да даде простор за изява на бъдещата българска литература след Вазов и Кирил Христов. Ала тъкмо Лилиев, Георги Райчев, Константин Константинов, които го наричаха Бащата, които признаваха

* Слово при откриването на изложбата „Димитър Подвързачов и неговият кръг“ на 18.10.2011 г., организирана от Националния литературен музей, Националната библиотека „Кирил и Методий“ и Института за литература при БАН.

особения шарм на чистата му и хубава душа на бохем и мъдрец, през 1919 г. ще го изоставят заради „златната колесница на Владимир Василев, наречена „Златорог“. По онова време на Бащата са му останали само спомените за Димчо Дебелянов, той единствен го изпраща на фронта, ще бъде и инициатор за връщането на Димчовите кости в България. Останал му е и един Дебелянов ученически дневник. За себе си Подвързачов не поиска нищо. Казваше: „На тоя свят, дето се живее само с печалба, на мен не ми достига една сричка. Аз донесох тук само своята печал.“

Вярвайки, че всичко хубаво е вече написано, трябва само добре да се преведе, Димитър Подвързачов вгради вдъхновението си в стотици преводи – преди всичко от класическата руска литература. Масалитинов казвал, че Подвързачовият превод на Грибоедов – „Горе от ума“ – е по-хубав от оригинала..

Разуверен във всичко и от всички, Димитър Подвързачов носеше в сърцето си един култ: България. България, но не онази, на три морета, не онази на агресивното невежество и ксенофобските атакджийски кръсъци. Наистина „с каква любов я ненавиждаше,/ с каква жестокост я люби“. Неговият неизменен идеал беше блещещото българско време. България, „възкръснала като Христа,/ земя на правдата света“. Подвързачовият умерен консерватизъм не е теория, политическа доктрина, а преди всичко жажда за традиция, морал, морален ред, който да противодейства на разрушителните революционни утопии. Димитър Подвързачов не вярваше в идеологиите; той отдавна – още в началото на 30-те години на миналия век – беше прозрял единосъщия корен на националсоциализма и комунизма. За комунизма казваше, че е религия, но „една от най-лошите“.

Между Подвързачовите арестувани творби има един знаменит фейлетон „Еклесиаст“, който, много трудно можа да намери място в последното „Избрано“ от 1981 г. Там Хамлет принц Датски изважда наяве българските още неизживени робства и несбъдливости, „От варварски народ – казва там Подвързачов – държава не става.“ В „Еклесиаст“ Димитър Подвързачов развенчава една от основните заблуди на демократизма: че мнозинството винаги е по-умното, знаещото, можещото, разбиращото.

Вместо финал бих искал да припомня няколко реда от този фейлетон. Всяка прилика с предизборни лица и събития съвсем не е случайна:

После видях на главната градска стъгда множество събрани бедни челоуеци, а един от силните мира сего им говореше отвисоко, и всички слушаха с внимание и одобрителни викове.

– Не вервайте никого, освен на мене – казваше той. – Всички са лъжци, крадци и разбойници – само аз съм чист като гълъбица.

И виждам го, че лъже. Защото знаех колко стада бе откраднал, колко жени прегръщаше тайно и в колко благини се къпеше у дома си.

Тогавя се доближих до нещастните слушатели и рекох им тихо:

– Не го вервайте! Лъже ви за всичко.

А те ми се присмяха и отвърнаха:

– Охо, ти мислиш ний не знаем? По-добре от тебе! Ама той ни лъже еднъж, а ние него – триж. Защото всеки от нас чака да получи облага от него.

И ми дадаха гръб, и продължиха да пляскаят с ръце нему.

И разбрах, че едните заслужават другите.

20 ГОДИНИ ИСПАНОЕЗИЧНА ЧИТАЛНЯ КЪМ СТОЛИЧНА БИБЛИОТЕКА

МАРИАНА АНГЕЛОВА

Както и заслужава, езикът на Сервантес, Борхес, Карпентер, Маркес, Бенедети и много други, език, на който говорят над 350 милиона души по света, бе достойно почетен по повод 20-ия рожден ден на Испаноезичната читалня към Столична библиотека. Фотоизложба „България: три гледни точки“ и концерт на перуанската група „Без граници“ (на 6.10.), сценична постановка „Чудо в дома на семейство Лопес“ (на 24.10.), втора изложба „Символите на Испания“ (на 27.10.) и представяне на книгата „Спомените на един стенопис“ (на 27.10.) изпълниха месец октомври, оживиха фойетата и залите на Столична библиотека. Именно тук – в толкова важното за столицата ни културно средище, на 23 април 1991 г. е открита първата езикова (първа и за страната) Испанска читалня. Заслуга за появата на „първопроходеца“ имаха Асоциацията на испанистите в България, посолството на Кралство Испания, подкрепено от всички латиноамерикански посолства у нас. Книжният фонд на читалнята (4000 тома) е изцяло дарения от испанското, кубинското, венецуелското, перуанското, никарагуанското, аржентинското, уругвайското и мексиканското посолство. Мексико нямаше (и няма) представителство в София, та тогавашният му посланик г-н Санта Олая пристигна с книгите от Белград.

Като един от първите ползватели на читалнята виждах как с времето тя разширява обхвата на дейността си. С най-активното участие на завеждащата Айде Глория Бонева, изкуствовед, тихото и прегледно подредено помещение на 4-ия етаж стана не само любимо място за запознаване и изучаване на испаноезичната литература, но и място, където получавахме компетентно ориентиране при търсене на нужните ни помагала. Столична библиотека охотно предоставяше и другите си зали за изложби, семинари, кинопрожекции и изяви, инициирани от Испанската читалня.

В онези години нямаше друг център – Испанската читалня към СУ и филиалът на Институт „Сервантес“ се появиха доста по-късно. Затова в първите кампании по получаване диплом за владеење на испански език от широк кръг „любители“ читалнята и лично завеждащата оказаха голяма помощ. Тук съм срещала студенти, журналисти, хора с разни специалности, които търсеха и намираха необходимите им книги. Както и ученици от новосъздадената тогава гимназия с изучаване на испански език – те подготвяха театрални представления за края на учебната година.

Читалнята разполага с извънредно ценни енциклопедии, поредици за историята, географията, религиите в Латинска Америка, с трудове на известни испаноезични автори – класици, философи, критици. Мнозина, между тях и аз, се застоявахме и наслаждавахме на богато илюстрираните списания „Камбио 16“, „Сесента и мас“, „Ревиста де оксиденте“. В началния период на „отваряне“ на България към Европа следяхме с интерес ежедневниците „АВС“ и „Ел Паис“ – международно уважавани

информационни източници. После, от 1998 г., малко по малко периодичният печат секна да идва, а и фондът на читалнята почти не се обновяваше.

За нас, свикналите с Испанската читалня, тя си остава притегателен дом и извор на знания, но бихме искали богатството ѝ да се уголемява с текущи издания, с нови произведения на испански език, каквито научаваме, че се появяват непрекъснато, но които не достигат до нас. Улеснени от удобното местоположение на Столична библиотека, ние, нейните редовни от десетилетия читатели, сме се убедили във високата квалификация на консултантите ѝ, с трепет се докосваме до редки и ценни книги, грижливо съхранявани в хранилищата, пестим и време след компютризацията на каталозите. А като приятели на испанския език и култура се надяваме на нови попълнения към фонда на Испанската читалня, като пожелаваме искрено на нея и на г-жа Бонева плодотворно дълголетие.

Н о в и н и

На 9 декември в София се проведе конференция по програма „Учене през целия живот“ на Европейската комисия. Голям успех и признание за Регионална библиотека „Пенчо Славейков“ – Варна бе, че осъщественият от екипа на библиотеката проект „LL4S – учене през целия живот“ за периода 2008–2009 г. бе номиниран и получи сертификат за качество. Наградата бе връчена на специална церемония от Петя Евтимова, заместник-министър на МОМН, и от Митко Шалев, директор на Центъра за развитие на човешките ресурси. Събитието бе организирано от Центъра за развитие на човешките ресурси в България. Сред над 1200 успешно реализирани проекта по Секторна програма „Леонардо да Винчи“ и „Грюндвиг“ в цялата страна, само 8 бяха отличени със сертификат за качество.

Регионална библиотека „Любен Каравелов“ – Русе получи одобрение за финансиране на проект Knowledge for New Opportunities for Work (KNOW). Training in basic computer skills and motivational behaviour of unemployed persons in active age. Целта на проекта е да бъдат обучени в начална компютърна грамотност и мотивационно поведение 50 безработни в активна възраст. Курсовете ще се провеждат в обучителния център на Библиотеката, оборудван с компютърна техника, доставена по програма „Глоб@лни библиотеки – България“. Проектът се финансира от EIFL-PLIP: Electronic Information for Libraries Public Library Innovation Programme. Общата стойност на проекта е 17 500 \$.

ЮБИЛЕЙНИТЕ И ПОСМЪРТНИТЕ ЕЗИКОВЕДСКИ СБОРНИЦИ

ИНФОРМАЦИОНЕН МОДЕЛ

ЖАК ЕСКЕНАЗИ

В една своя статия Н. Аретов¹ разглежда литературната продукция в края на XX в., като обръща внимание и на някои същностни черти на *юбилейните сборници*. Макар и писана от литературовед, работата му има определена валидност и за езикознанието. Основните мисли в неговата работа, която засяга и излезлите сборници, са: в тях е спасена „стара академична традиция“, те са „жест на признателност“ към адресата; „форма на публикуване на ценни кратки изследвания“; „твърде различни и по проблематика, и по стойност“. Като използваме ключовите изрази, ще разгледаме този книжен източник.

Терминът *Юбилеен сборник* възхожда към немския *Festschrift*². С него означават академични издания, посветени на определен учен за негова кръгла годишнина или по повод кръгла дата на дадено събитие. Постепенно терминът се интернационализира. Днес той се използва в редица езици. Юбилейните сборници обикновено съдържат оригинални приноси на студенти, докторанти и колеги на чествания учен. Единствената отлика за *посмъртния сборник* е осъществяването му след смъртта на даден учен. Той възхожда към немското понятие *Gedenkschrift* (възпоменателно издание).

Констатацията „кратки изследвания“ понякога се опровергава от практиката. Така друг автор посочва, че рецензираният от него сборник съдържа както кратки статии, така и „напълно завършени студии“³.

Един от най-старите сборници, които можахме да открием в българските библиотеки, е „*Методиевский юбилейный сборник*“, посветен на 1000 г. от смъртта на славянския равноапостол⁴. Международната традиция е заложена и в българските практика от края на XIX и началото на XX в. Това ни послужи като своеобразен коректив в оценката на българските езиковедски персонални сборници, които в разглеждания масив са 115 (за 76 наши езиковеди). Към характеристиката и формалната структура на сборниците привлякохме такива, които са свързани с учените от редица направления на науката – в руското и в чуждото езикознание, както и на останалите науки извън лингвистиката (общо 1845). Преди да пристъпим към същината на въпроса, трябва да подчертаем, че липсват разлики между езиковедските

¹ Аретов, Н. Авторитети и пристрастия. Проблеми на критиката. // *Лит. форум*, № 15(438), 5 дек. – 11 дек. 2000.

² *Festschrift*. // *Wikipedia*. The Free Encyclopedia ; Webster Third New International Dictionary. – V. I. 1986. p. 841.

³ Пенчев, Вл. Фолклор, традиции, култура. Юбилеен сборник в чест на Стефана Стойкова. 2002. // *Бълг. фолклор*, 30, 2004, 3. с. 153–155.

⁴ *Методиевский юбилейный сборник* / Ред. А. С. Будилович. – Варшава : Имп. Варшавский университет, 1885. – 2+II+390 с.

Намира се в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, сигнатура № 51896.

сборници и тези, които са посветени на други учени от други отрасли на знанието. Съдържателната страна на този тип издания е извън нашето внимание.

Хронологически първият български сборник от разглеждания тип е посветен на проф. Л. Милетич⁵. Той носи всичките родови белези на своето време.

Уводната част на сборника се движи от рамките на бележка⁶ до цяла студия⁷. Част от българските лингвисти имат само един обект на изследванията си, но не липсват изключения. Димитър Дечев се занимава още с тракология, история⁸. По стъпките му върви и Вл. Георгиев, който има публикации и в класическата филология, и в археологията⁹. По същия начин е научната практика на Веселин Бешевлиев¹⁰, Георги Михайлов¹¹, Борис Геров¹², Иван Гълъбов¹³, Михаил Виденов¹⁴ и Боян Байчев¹⁵ – освен с диалектология, печатат работи и в социолингвистиката. Тематиката на изследванията на акад. Йордан Иванов от археология и история се прехвърлят в старобългарската литература и езикознанието¹⁶. Акад. Любомир Милетич изследва старобългаристиката и диалектологията¹⁷. Акад. Стоян Романски работи наред с лингвистиката и в етнографията¹⁸. Проф. Йордан Заимов изследва – наред с класическото езикознание – българската топонимия и антропонимия¹⁹.

Библиографията представлява съществена част на оптималния модел на разглежданите сборници. В публикациите на Елена Машалова за трудовете на акад. Вл. Георгиев тази част е изпълнена изчерпателно²⁰. Когато се издават самостоятелни персонални библиографии²¹, включването на подобна рубрика в юбилейните и поменните сборници е безполезно²². В анализа на сборниците, посветени на известни старогръцки, западноевропейски, руски класици, на съвременни автори от различни страни, библиография в тях липсва. Ако разглеждаме персоналните сборници като система, ще установим, че за редица имена съществуват отделни библиографски издания. Руската библиография се активизира около кръглите годишнини от смъртта на А. С. Пушкин²³. Слабото място на тази продукция до 60-те години на XX в. е лип-

⁵ Сборник в чест на проф. Л. Милетич. По случай 25-годишната му книжовна дейност (1886–1911). От учениците му. – София, 1912. – 414 с.

⁶ Tchauchev, A. Avant-propos / Mélanges de linguistique, sémiotique et naratologie dédiés à la mémoire de Krassimir Mantchev à l'occasion de son 60e anniversaire, 1999, p. 6–7.

⁷ Стойков, Ст. Любомир Андрейчин / [В чест на] Любомир Андрейчин по случай 60-год. му. // НИБЕ, 19, 1970, с. 5–17.

⁸ Изследвания в чест на акад. Димитър Дечев по случай 80-годишнината му, 1958, с. V–VIII.

⁹ В чест на академик Владимир Георгиев. Езиковедски проучвания. По случай 70 г. от рождението му, с. 5–15.

¹⁰ Studia protobulgarica et mediaevalia europensia. В чест на проф. Веселин Бешевлиев. Материали от юб. науч. конф. в чест на 90-год. на чл.-кор. проф. д-р Веселин Бешевлиев, 1993, с. III–VII.

¹¹ Studia in honorem Georgii Mihailov, 1995, с. 10–19.

¹² Studia in honorem Borisi Gerov, 1990, с. 11–16.

¹³ Палеославистика и епиграфика: В памет на проф. Иван Гълъбов, 1988, с. 7–14.

¹⁴ Езиковедски приноси в чест на чл.-кор. проф. Михаил Виденов. По случай на неговата 60-год., 2005, с. 11–21.

¹⁵ Научни изследвания в чест на проф. д-р Боян Байчев. По случай неговата 70-год., 2005, с. 11–20.

¹⁶ Международен симпозиум в памет на акад. Йордан Иванов 1992–1993. [1998], с. 3.

¹⁷ Сборник в чест на проф. Л. Милетич. За седемдесетгод. от рожд. му (1863–1933), 1933, с. VII–XXX.

¹⁸ Езиковедско-етнографски изследвания в памет на акад. Стоян Романски, 1960.

¹⁹ A la mémoire du prof. d-r Jordan Zaimov. // Linguistique balkanique, 1996, 38, с. 199–224.

²⁰ Машалова, Ел. Библиография на трудовете на акад. Владимир Георгиев (1932–1967). // В чест на Владимир Георгиев, 1980, с. 16–78.

²¹ Михайлова, Ек. Стефан Младенов. Библиогр. принос, 1956.

²² Езиковедски изследвания в чест на акад. Стефан Младенов, 1957.

²³ Синявский, Н., М. Цявловский. Пушкин в печати. 1814–1837, 1938.

сата на справочници за световния резонанс от Пушкиновото наследство по света²⁴. България се отзовава на този призив – излиза научната библиография за автора на „Евгений Онегин“²⁵ през 1999 г. Представените в нашата работа пет сборника за М. Ю. Лермонтов са без библиография. Липсата се възстановява по издадената в съветско време „Лермонтовская энциклопедия“ (ЛЭ), в която има дял и за основната литература за живота и творчеството на автора на „Герой на нашето време“²⁶. В другите части на ЛЭ взима участие и българската изследователка М. Гургулова²⁷. От включените в подборката девет сборника за Н. В. Гогол с библиография е само един²⁸. Между представените седем сборника за А. П. Чехов само един съдържа що-годе прилична библиографска справка²⁹. Предшества я по време и пълнота библиографската студия на Т. Боров³⁰.

Таблица 1

Структура на сборника

№ поред	Посветен на...	
	Юбилеен/Поменен сборник Заглавие	
	Редактори 1) 2) 3)	
	Елементи:	
	а) увод – да/не	
	б) библиография на трудовете на...	
	в) статии: 1) в общ масив – да/не 2) по раздели – да/не	
	Проблематика: 1) езикознание – да/не 2) други отрасли – да/не	
	г) бележки към тома – да/не	
	д) книговедска класификация 1) отделно издание – да/не 2) серийна бележка – да/не	
	е) тираж в екз. 100–500 500–1000 над 1000 Непосочен	
	Забележка	

²⁴ Левкович, Я. Л. Библиография. // Пушкин. Итоги и проблемы изучения, 1966, с. 639.

²⁵ Стайкова, Цв. А. С. Пушкин в България. Науч. библиогр. 1848–1998, [1999].

²⁶ Основная литература о жизни и творчестве М. Ю. Лермонтова. // Лермонтовская энциклопедия, 1981, с. 655–664.

²⁷ Гургулова, М. Переводы и изучение Лермонтова за рубежом. Болгария. // ЛЭ, 1981, с. 388–389; Гургулова, М. Яворов, Пейо. // ЛЭ, 1981, с. 642.

²⁸ Добровольский, Л., В. М. Лавров. Библиография сочинений Н. В. Гоголя и литературы о нем (1916–1934). // Н. В. Гоголь. Материалы и исследования. Литературный архив. I. 1936, с. 377–498.

²⁹ Чуркина, Н. Чехов за рубежом. Библиогр. справка. // Статьи о Чехове, 1972, с. 61–70.

³⁰ Боров, Т. Чехов в България, 1955.

В подборката включихме и книжки от няколко списания, посветени на изтъкнати наши езиковеди – „Балканско езикознание“, „Българска реч“, „Български език и литература“, Orpheus, Jubilaeus. Те трудно могат да бъдат причислени към юбилейните и поменни сборници. Включихме ги за оформяне на картината. В списанияните юбилейни книжки липсват основни елементи на разглеждания модел (библиографии на разглежданите личности, уводна част).

Анализът на *Статийния материал* остава за следваща разработка.

Тиражът на сборниците не е означен в повечето от тях. От направената справка в Центъра за национална библиография на НБКМ той е средно 600 екземпляра за българските езиковедски сборници при включени 46 обекта³¹.

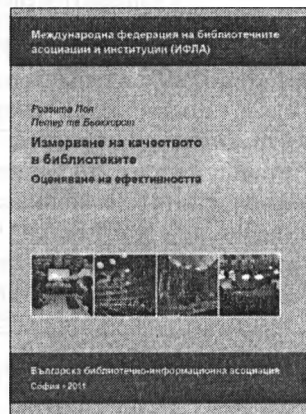
В крайна сметка оптималния модел представяме графично (*вж табл. 1*).

Новини

Българската библиотечно-информационна асоциация издаде наръчника на ИФЛА „Измерване на качеството в библиотеките. Оценяване на ефективността“. Това е поредното издание, с което се утвърждава традицията професионалната организация да работи за подпомагане на библиотечната колегия с важни документи.

Автори на книгата са известните специалисти Розвита Пол и Петер те Бюкхорст, които от дълги години се занимават с въпросите за оценка и измерване на качеството и ефективността на библиотеките, на тяхната дейност и услуги. Преводът е на Асен Георгиев, а научен редактор е Анета Дончева.

Изданието бе представено на 16 декември 2011 г. пред водещи специалисти и членове на ББИА. Очаквайте рецензия в книжка първа за 2012 г.

³¹ Справка на Центъра за национална библиография на НБКМ. Архив на автора.

НЕИЗВЕСТНИ РЪКОПИСИ В СБИРКАТА НА ОБЩИНСКАТА БИБЛИОТЕКА „ИСКРА“ В КАЗАНЛЪК

ЕЛЕНА УЗУНОВА

Паренесис на Ефрем Сирин, препис от 1683 г. Фронтисписна миниатюра на преподобния Ефрем Сирин. Снимка – Рекламна агенция ВИФОР

са ползвани ръкописите, в архива на читалищната библиотека засега не са открити, но се знае, че голяма част от тези книжовни паметници са дарени от казанлъшкия художник и културен деятел Иван Енчев – Видю (1882–1936). В паметта на своите съграждани той остава и като основател на Казанлъшката художествена галерия. През 70-те години на вече изминалия век със сбирката се е запознал архимандрит Нестор,

Общинската библиотека „Искра“ в Казанлък е един от първите културни центрове на Българското възрождане, тъй като е създадена като читалище още на 27 декември 1860 г. В своята повече от 145-годишна история тя събира във фондовете си богата печатна книжнина, включваща старопечатни, редки и ценни издания, възрожденска периодика, книги от следосвободенската ни литература и книжовната продукция на съвремието ни. Така по същността си Читалище „Искра“ е една от най-дълго функциониращите библиотеки на територията на България.

През 1924 г. читалищните дейтели подемат в местната преса чрез вестник „Казанлъшка искра“ просветна кампания, с която призовават родолюбивите си съграждани да даряват книжнина за Казанлъшкия край, местни издания, публикации, посветени на краеведската проблематика. През тази година като специално звено е обособен отдел „Краезнание“ под названието „Казанлъшки архив“. Чрез дарителската кампания по различно време във фонда на библиотеката постъпват и 16 ръкописни паметника, от които 11 славянски, 2 гръцки и 3 арабографични ръкописа. Сведения за дарителите на ценните книги както и за местата, от които произхождат и

който е изказал предположения, че някои от ръкописите (напр. епистолията „Камък падна“, краткият молитвеник и др.) са постъпили в библиотеката от гр. Сопот, но той не е предоставил никакви доказателства за тази хипотеза.

Общинският съвет на гр. Казанлък с решение № 167 от месец ноември 2000 г. определя новия статут на читалището – като Общинска библиотека „Искра“.

В статията ще бъдат представени с основните си археографски характеристики само паметниците, принадлежащи към славянската ръкописна традиция. Ръкописите с български произход са вече познати на научната ни общественост, тъй като са включени с кратки каталожни описания в публикувания през 1982 г. *Своден каталог*¹ и затова тук ще бъдат дадени и съответните им посочки.

АПОСТОЛ ИЗБОРЕН от началото на XIII в. 1 л. Пергамент с размери на листа 195x125 мм. Писмо – среден делови устав. Правопис едноеров (само Ъ), едноюсов. Украса – червен плетеничен инициал. Ръкописът съдържа края на четивото за петък (Деяния, гл. 27) и началото на четивото за събота (Деяния, гл. 28) на седмата седмица от цикъла на Йоан. Листът вероятно е палимпсест – на някои места се забелязват доста слаби следи от изтрит славянски или гръцки текст.

Описан е в Сводния каталог под № 789. Включен е и в дипломна работа на специалист-реставратор.

Ръкописът е заведен в ОБ „Искра“ със сигнатура К.Р.Сл.1

1

ТРИОД ЦВЕТЕН от началото на XVII в. 370 + I л. Хартия с размери на листа 290x190 мм. Запазена е по-късна буквена фолиация. Тетрадите са от по осем листа. Писмо – правилен калиграфски полуустав, средногорски тип, от няколко ръце. Мастило – тъмнокафяво за основния текст и червено – за заглавия, заглавни букви и инициали. Украсата се състои от киноварни растителни и геометрични инициали. Правопис – ресавски, последователен. Подвързията е оригинална – дъски с орнаментирана кожа. Няма бележка на книжовника. Запазени са няколко приписки от XVII и XVIII в., сред които и запис за преподвързването на книгата в Копривщица.

Описан е в Сводния каталог под № 793.

Ръкописът е заведен в ОБ „Искра“ със сигнатура К.Р.Сл.2

2

ПАРЕНЕСИС НА ЕФРЕМ СИРИН от 1683 г. 529 + II л. Хартия с размери на листа 200x155 мм. Писмо – руски дребен обработен полуустав от ръката на книжовника дяк Димитрейко Иванов от северноруския град Вологда вероятно от църквата „Сретение Господне“ в града за църквата „Св. Николай Чудотворец“ (?). На л. 1б вероятно от друга по-късна ръка е изработена с перо и мастило фронтисписна миниатюра на преподобния Ефрем Сирина, останала неоцветена. Подвързията е добре запазена – дъски, облечени в орнаментирана кожа. Всъщност ръкописът представлява сборник, чиято основна част е Паренесисът на Ефрем Сирина, но вътре са включени и следните творби: Повест за видението на Козма игумен (под дата 5 октомври), Повест на преподобния отец наш Даниил за Андроник и жена му Атанасия (под дата 9 октомври), както и житие на Алексей, човек Божи, житие на преп. Мария Египетска, а под дата 20 септември – житие на св. сачник Евстатий Плакида и жена му Татяна и децата му

¹ Христова, Б. и др. Български ръкописи от XI до XVIII век, запазени в България. Своден каталог. Т. I. – София, 1982. – 366 с. По-надолу *Своден каталог*.

Агопий и Теопент, т.е. това е паметният ден на мчк Евстатий и дружината му. На л. 518б е запазена бележката на книжовника Димитрейко Иванов – колофонът, в който е указано, че книгата е завършена на 20 октомври 7191 г., т.е. 1683 г.

Текст на бележката:

Конєцъ книги се, бѣѣ слава свершителю тако. Я писалъ сѣю книгѣ хѣдожествѣ своимѣ, и радѣнїемѣ церковноѣ дѣчекѣ с Вологды с посадѣ церѣви (!) Срътенї Хрѣта вѣга нашего, да Николи Чюдотвѣща. что за ленивѣ торгѣ Дмїтрїко Ивановѣ лѣта ЗРЧЯ [7191=1683] гѣ, октвр, вѣ К. [20] днѣ;

Ръкописът е заведен в ОБ „Искра“ със сигнатура К.Р.Сл. 4

5

ЧАСОСЛОВ от последната четвърт на XVII в. 96 л. Хартия с размери на листа 145x100 мм. Без начало и край. Писмото е среден калиграфски полуустав, средногорски тип, а мастилото – тъмнокафяво за основния текст и червено – за заглавия, заглавни букви и инициали. Украсата се състои от киноварни растителни и геометрични инициали и двуцветни малки концовки. Подвързия – дъски, облечени с орнаментирана кожа. Правопис – ресавски, последователен. В месецослова с тропари и кондаци за господските празници са включени тропар и кондак за св. Петка Търновска. Запазени са по-късни приписки.

Описан в Сводния каталог под № 571.

Ръкописът е заведен в ОБ „Искра“ със сигнатура К.Р.Сл. 3

4

СБОРНИК ОТ СЛОВА от 1828 г. 30 л. Хартия с размери на листа 240x170 мм. Без начало и край. Писмо – нов устав, по подражание на старопечатната книжнина. Украса няма. Подвързията е от картон, но е доста разнебитена. Правопис – църковнославянски, непоследователен. Език – новобългарски с отражение на източнобългарски диалектни особености. Ръкописът съдържа препис на Слово за второто пришествие Христово. Няма запазени бележка на книжовника или по-късни приписки.

Ръкописът е заведен в ОБ „Искра“ със сигнатура К.Р.Сл. 6

10

СБОРНИК ОТ ДАМАСКИНАРСКИ ТИП от първата половина на XIX в. 25 л. Хартия с размери на листа 225x165 мм. Без начало и край. Писмо – нов необработен устав от една ръка. Правопис – църковнославянски, непоследователен. Език – новобългарски с отражение на някои диалектни особености. Подвързията не е запазена. Паметникът съдържа фрагменти от поучителни текстове, чиято идентификация предстои.

Ръкописът е заведен в ОБ „Искра“ със сигнатура К.Р.Сл. 7

11

ЕПИСТОЛИЯ „КАМЪК ПАДНА“ и слово за Страшния съд. Препис от първата половина на XIX в. 12 л. Хартия с размери на листа 200x170 мм. Ръкописът е без завършек. Писмо – дребен нов полуустав по подражание на печатната традиция. Украсата е от геометрични инициали, изпълнени с черно мастило. Фрагментът е без подвързия. Правопис и език – църковнославянски.

Ръкописът е заведен в ОБ „Искра“ със сигнатура К.Р.Сл. 5

7

ЦЪРКОВНОСЛАВЯНСКА ГРАМАТИКА, препис от първата половина на XIX в.

59 л. Хартия с размери на листа 220x165 мм. Ръкописът няма запазени начало и край. Писмо – среден нов некалиграфски устав от една ръка, с кафяво мастило за основния текст и червеникаво към охра за заглавия, рубрики и приведени примери в текста. Без подвързия. Правопис и език – църковнославянски. Може да се предположи, че това е препис на части от църковнославянската граматика на Аврам Мразович.

Ръкописът е заведен в ОБ „Искра“ със сигнатура К.Р.Сл.8

12

БОГОРОДИЧЕН АКАТИСТ от втората половина на XIX в. 2 листа хартия с размери 240x165 мм. По запазения текст може да се прецени, че тези два листа не са последователно един след друг. Писмо – едър обработен нов устав по подобие на печатния шрифт на църковнославянската руска книжнина. Правопис и език – църковнославянски, непоследователен. Фрагментът съдържа част от акатиста – първия кондак „Возбранной воеводе“, първи и трети икос.

Ръкописът е заведен в ОБ „Искра“ със сигнатура К.Р.Сл.9

13

СБОРНИК от стихотворни творби, съставен вероятно в последната четвърт на XIX в. 44 л. Хартия с размери на листа 235x155 мм. Хартията е съвременна, без водни знаци. Писмо – съвременен курсив. Украса няма. Ръкописът представлява съвременна тетрадка и не е имал твърда подвързия. Език – новобългарски, правопис – фонетичен. По-голямата част от стихотворните творби са вероятно някои от известните в последните десетилетия на XIX в. стари градски песни и авторизирани народни песни. Така по своето съдържание паметникът може да бъде определен като ръкописно изработена песнопойка.

Ръкописът е заведен в ОБ „Искра“ със сигнатура К.Р.Сл.10

15

КРАТЪК МОЛИТВЕНИК от края на XIX в. (преди 1901 г.). 10 л. Хартия с размери на листа 175x110 мм. Писмо – едър руски устав по подражание на старопечатната руска книжнина. Правопис и език – църковнославянски последователен. Паметникът съдържа подбрани молитви към св. Сергей Радонежки, св. Николай Мирликийски, св. Варвара и св. Богородица. Няма запазени колофон или по-късни приписки.

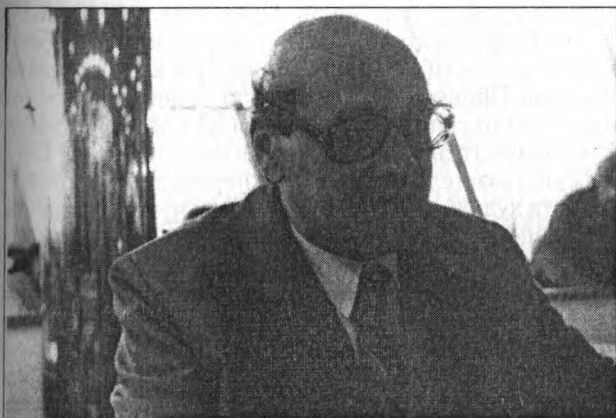
Ръкописът е заведен в ОБ „Искра“ със сигнатура К.Р.Сл.11

16

Макар и немногобройна, сбирката от славянски ръкописи на библиотека „Искра“ допълва с ценни свидетелства и нови факти културния живот на населението в този регион през епохата на Възраждането и в първите десетилетия на свободна България. Прави впечатление, че голяма част от ръкописите са преписи от църковнославянски (всъщност руски) печатни издания. При последващ, пълен опис на колекцията ще бъде полезно издирването на източниците, послужили за изводи на конкретните ръкописни паметници. Може да се предполага, например, че за изготвянето на преписа на Паренесиса от 1683 г. е използвано някое от старопечатните руски издания, най-ранно от които е московското издание от 1647 г. Наред с изследователите на старата славянска писменост и книжнина, пред историците-краеведи стоят за разрешаване проблемите по издирване на сведения за местата, по които ръкописните книги от тази колекция са битували в Казанлъшко, както и за пътя на комплектуването им за фонда на Общинската библиотека „Искра“.

ВЕСЕЛИН ТРАЙКОВ – ИЗТЪКНАТ УЧЕН И БИБЛИОГРАФ

ВЕСЕЛА ТРАЙКОВА

Изтъкнатият учен историк и библиограф проф. Веселин Трайков почина в София на 10 април т.г. на почти 90-годишна възраст. Голяма част от творческия му път бе отдадена на исторически изследвания. Началото на научната му дейност бе положена в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ и по-специално в тогавашния Библиографски институт. В Библиографския институт и в Националната библиотека той израстваше като виден библиограф – достоен

наследник на Никола Михов. Впрочем библиографската тематика присъстваше в научното му дело и след като започна да изследва исторически проблеми. Ето защо може да се каже, че в негово лице българската библиография загуби един от талантливите си и продуктивни представители.

Проф. Трайков е син на големия български патриот Никола Трайков – ревностен изследовател на възрожденското ни минало, участник в борбите за освобождение на българите от Македония, родом от Кичевско, Македония, а негов вуйчо е бил Козма Пречистански. Никола Трайков е издирвал български архивни документи в Румъния, където е имал близки отношения с редица видни български дейци на културата и на македонското движение, а през 20-те и 30-те години на миналия век работи в българските дипломатически мисии в Букурещ и Атина¹.

Именно в началото на службата му в Букурещ се ражда на 21 юли 1921 г. и Веселин – в град Гюргево, в къщата, където се взема решение за Старозагорското въстание от 1875 г. В такава родолюбива и науколюбива среда израства младият Веселин. Баща му е суров и взискателен към него. Докато е в Атина, младият Трайков учи във френския колеж в гръцката столица. Едновременно с това усвоява гръцкия език, а през ваканциите се връща в София, за да взема изпитите си за българския гимназиален курс.

Отрано, през 30-те години, още като гимназист, Никола Трайков е прашал сина си да

¹ Проф. Трайков бе много близък с дипломата от кариерата Михаил Коларов. Двамата се запознават в края на 60-те години в Атина, където последният е втори секретар в българското посолство. С него видният историк споделя редица неща, които не споменава на други, може би поради тяхната конфиденциалност. Между другото, неведнъж му е казвал, че Никола Трайков е работил още в Букурещ към българската легация като прессекретар, а Йордан Йовков е бил драгоман.

чиракува при Александър Теодоров-Балан, помагайки му в разчитането и подготвянето на ръкописи и друга секретарска работа².

Веселин Трайков записва право в Софийския университет. След завършване на следването си постъпва в Министерството на външните работи – в документационния отдел, където написва първата си книга. И досега тя е ценна за изследователите на българските земи от Тракия и Македония, които днес са в Гърция³.

В края на 1950 г., като непартиец, Веселин Трайков е уволнен от Външно министерство. През 1952 г. обаче той е поканен от видния български интелектуалец проф. Тодор Боров в Библиографския институт „Елин Пелин“ към Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, където постъпва на длъжност като асистент и редактор. През 1955 г. той става научен сътрудник, а две години по-късно и научен секретар на Българския библиографски институт и ръководител на Научно-методическия кабинет. През всичките тези години, до закриването на Библиографския институт, Веселин Трайков е и официалният заместник на проф. Тодор Боров. През 1964 г. В. Трайков става старши научен сътрудник в отдел Ретроспективна библиография, където работи до преместването си в Института по балканистика. Там Веселин Трайков се изявява като талантлив и продуктивен библиограф. Приносите му в областта на библиографията са много. Той е главният вдъхновител, организатор и изпълнител на библиографията *Bulgarica* и след акад. Никола Михов – единствен неин теоретик и съставител до 1967 г., както и на текущите библиографски указатели *Bulgarica* за периода 1964–1966 г. Негово дело са указателите „Българската художествена литература на чужди езици“ за периодите 1944–1957⁴ и 1823–1962⁵ г. Същевременно Трайков работи и по комплексното библиографиране на литературата *exteriorica* (писаното за България от българи и от чужденци). Негова заслуга и дело са ретроспективните указатели „България в чуждата литература“ за периодите 1944–1953 г. (1965) и за 1954–1963 г. (в съавторство с Михаил Лазаров и Йота Данчева, 1968). Младият библиограф разработва и проблеми на историографията на библиографията⁶, както и множество статии по различни (включително и теоретични) въпроси на библиографията и помощния научен апарат⁷. В областта на библиографията, в която работи активно малко повече от 15 години, той демонстрира същата широта на погледа, както и при бъдещите си исторически изследвания. Занима-

² Това сведение ми е дадено пак от Михаил Коларов.

³ **Трайков**, Веселин. Населените места в Тракия и Македония под гръцка власт. Стари и нови названия. – София, 1946. – 122 с.

⁴ **Трайков**, Веселин. Българската художествена литература на чужди езици 1944–1957. Библиогр. указ. – София, 1958. – 160 с.

⁵ Трудът е с репертоарен характер: **Трайков**, Веселин. Българската художествена литература на чужди езици 1823–1962. Библиогр. указ. – София, 1964. – 382 с. Включени са близо 6000 заглавия на 65 езика. Може да се приеме за най-крупното дело на Трайков в библиографията.

⁶ Напр.: **Трайков**, Веселин. Научното дело на д-р Никола Михов (1877–1962). // *Помощни исторически дисциплини*, 2, 1980, с. 243–259.; **Трайков**, Веселин. Никола Начов като библиограф и книжовник (20.09.1859–30.09.1940). // *Годишник на ББИ Елин Пелин*, 5, 1955 (1956), с. 1–38.; **Трайков**, Веселин. Такъв, какъвто го видях. // *Библиотекар*, 28, 1981, № 2, с. 22–23. (За проф. Тодор Боров, към когото изпитваше пиетет.)

⁷ Напр.: **Трайков**, Веселин. Обсъждане изданията на Българския библиографски институт „Елин Пелин“. // *Годишник на ББИ Елин Пелин*, 3 (за 1952–1953), 1955, с. 78–100.; **Трайков**, Веселин. Помощният апарат в научната литература. Показалци. // *Годишник на ББИ Елин Пелин*, 7, 1958–1960 (1961), с. 21–32.; **Трайков**, Веселин. Архивните документи като източник на сведения за Репертоара на Българската книга. // *Годишник на ББИ Елин Пелин*, 6, 1956–1957 (1959), с. 207–213.; **Трайков**, Веселин. *Bulgarica* (теория на проблема). // *Годишник на ББИ Елин Пелин*, 8, 1961 (1962), с. 106–116.; **Трайков**, Веселин. Постигания и проблеми на българската историческа библиография. // *Векове*, 1974, № 4–5, с. 135–143.; **Трайков**, Веселин. Добавки и оправки към „Българска възрожденска книжнина“. Въз основа на колекцията от старопечатни книги в Конгресната библиотека. // *Известия на НБКМ*, 14, 1976, с. 709–714.; **Трайков**, Веселин, Иван Дуйчев. Паисий Хилендарски. Литературни извори за епохата, живота и дейността му. // *Паисий Хилендарски и неговата епоха (1762–1962)*. – София, 1962, с. 605–644.

ва се както със съставителство на библиографии, така и с теоретични библиографски разработки и с историография на библиографията. При това – и след като започва да се занимава изключително с изследователска дейност в областта на историята, младият учен продължава да обръща внимание и на библиографски проблеми. Така той участва от 1967 до 1989 г.⁸ в списването на годишния библиографски бюлетин *Bibliographie d'études balkaniques*, издание на Института по балканистика при БАН. Може да се каже, че придобитият опит, познанията и ерудицията в областта на библиографията немалко са помогнали и са се отразили върху по-сетнешните исторически занимания на бъдещия професор. Осъзнавайки сам това, той безкористно помага на младите библиографи.

През 1967 г. директорът на основания през 1964 г. Институт по балканистика акад. Николай Тодоров кани Веселин Трайков в БАН. Отначало Трайков работи в Международния център за научни изследвания и документация към Института, известен като CIBAL, а от 1973 г. постъпва в самия Институт в Секция „Балканите през XV–XIX век“, на която впоследствие е ръководител. Той е и научен секретар на Института и член на редколегията на органа на Института *Etudes Balkaniques*. През 1974 г. защитава научна дисертация за степен доктор на историческите науки, а през 1975 г. става ст.н.с. I ст. (професор). Преподава и в СУ „Св. Климент Охридски“ по история на балканските възраждане и освободителните борби на Балканите през XVIII–XIX в. През 1978 г. е назначен за заместник-директор на Единния център за исторически науки при БАН, на който пост се пенсионира през 1989 г. Удостоен е със званието „Заслужил деятел на науката“ и е носител на отличието на БАН „Марин Дринов“.

Научното си дело в областта на историята В. Трайков започва при съвместната работа с баща си, който го е карал да му помага в обработването на архивни документи. Най-ярките постижения на двамата са: преписката на Братя Миладинови⁹ и архив „Раковски“. Втори и трети том Трайков-син подготвя съвместно с баща си, който умира през 1963 г., докато работи над третия том¹⁰. Четвъртият том проф. Трайков подготвя сам след смъртта на баща си¹¹.

Проф. Трайков е най-добрият познавач на живота и делото на една от най-ярките личности в епохата на Българското възраждане – Георги Стойков Раковски. На него той посвещава голяма част от творчеството си, чиито венец е биографията на възрожденския деец¹².

Проф. Трайков хвърля усилия не само в разработването на живота и делото на този колос на Българското възраждане, но и в издаването на трудовете му. Той подготвя и издава втори и трети том от съчиненията му¹³. Темата „Раковски“ преминава като сребърна нишка през цялото му творчество и през целия му творчески период, като

⁸ Повече за делото на проф. Трайков като библиограф в: **Правдомирова**, Донка. Библиографът Веселин Трайков на 75 години. // *Известия на НБКМ*, 23, 1999, с. 283–295.; **Правдомирова**, Донка. Библиографът Веселин Трайков. Изследвания в чест на проф. Веселин Трайков. // *Studia Balkanica*, 24, 2003, с. 18–22.

⁹ **Братя Миладинови**. Преписка. Издирил, коментирал и редактирал Никола Трайков. Подг. за печат и довършил труда Веселин Трайков. Отг. ред. Ив. Снегаров и Т. Влахов. – София, 1964. – 276 с.

¹⁰ **Архив** на Г. С. Раковски. Т. 2. Писма до Раковски 1841–1860. С обяснителни бел. и под ред. на Никола Трайков. Подг. за печат Веселин Н. Трайков. – София, 1957. – 916 с.; Т. 3. Писма до Раковски 1861. Под ред. на Никола Трайков. Подг. за печат и с обяснителни бележки Веселин Ник. Трайков. – София, 1966. – 964 с.

¹¹ **Архив** на Г. С. Раковски. Т. 4. Писма до Раковски 1862–1867. Подг. за печ. и с обяснителни бележки Веселин Н. Трайков. – София, 1969. – 474 с.

¹² **Трайков**, Веселин. Георги Стойков Раковски. Биограф. – София, 1974. – 408 с. Друг крупен труд в тази тематика е: **Трайков**, Веселин. Раковски и балканските народи. – София, 1971. – 504 с.

¹³ **Г. С. Раковски**. Съчинения в четири тома. Т. 2. Публицистика. Подб. и ред. проф. д-р Веселин Трайков. – София, 1983. – 605 с.; Т. 3. Историография. Подб. и ред. проф. д-р Веселин Трайков. – София, 1984. – 598 с.; Вж и: **Георги Стойков Раковски**. Страници из творчеството му. – София, 1972. – 208 с.; **Трайков**, Веселин, Гено Генов. Георги Стойков Раковски. Автобиографични трудове. Състав., увод и обясн. бел. Веселин Трайков. – София, 1980. – 224 с.; **Трайков**, Веселин. Георги Стойков Раковски. Докум. летопис 1821–1867. – София, 1990. – 438 с.

разглежда личността и делото на големия българин в най-различни аспекти.

Същевременно Веселин Трайков изследва и други страни от нашето и балканското възраждане. Така се стига до другия връх в творчеството му – труда му за идеологическите течения и програми на Балканите през Възраждането¹⁴. Този труд свидетелства не само за огромната ерудиция на автора си, за отличното познаване на изворите от епохата, но и за един неограничен от догми и клишета ум, свободно и прецизно изследващ в дълбочина процесите и търсещ корените и предпоставките на тези процеси и то в широк мащаб. По-късно книгата бе преведена в Румъния¹⁵. За съжаление на проф. Трайков не му стигна време за реализиране на творческия му план да продължи тази проблематика и за периода след 1878 г. Тази идея обаче той успя да материализира частично в излязлата книжка за националните доктрини на Балканите, в която се стига до съвременността¹⁶.

Друг голям изследователски периметър на Трайков е този за българските емигрантски общности. Тук най-значимите постижения са съвместният труд с проф. Николай Жечев за историята на българската емиграция в Румъния през Възраждането¹⁷, както и книгата за историята на българската емиграция в Северна Америка, в която стига до 80-те години на миналия век¹⁸.

Всички тези изследвания не бе възможно да бъдат написани с такава вещина, ако проф. Трайков не бе стъпил върху солидна документална база, за чието набавяне, както и за публикуването на по-голямата част от нея той има основен принос. Затова неслучайно изпква друга страна от научното му дело – събиране в България и в чужбина, научна обработка и издаване на извори за българското и балканското минало. В тази насока трябва да се споменат освен документацията, свързана с Г. С. Раковски, още три крупни издания. Първото, което започва още с баща си и подготвя за издаване заедно с акад. Николай Тодоров, са огромното количество документи за българи, участвали в Гръцката Завера, с увод към тома¹⁹. Следва подготвеният заедно с румънския учен-българист проф. Константин Велики том с документи за българската емиграция във Влахия през 30-те години на XIX в.²⁰. Третото крупно, пак съвместно (с Трендафил Митев) издание на документи, е томът с документи за Македония на българската емиграция в Новия свят и Австралия²¹.

Съвсем обяснимо е проблематиката за Македония да присъства осезателно в творчеството на В. Трайков. Той пише ред брошури и статии, засягащи различни въпроси, свързани с българщината в Македония. Така например двете брошури за Кръсте Мисирков, като в приложение на едната са публикувани писания на самия Мисирков²²,

¹⁴ **Трайков**, Веселин. Идеологически течения и програми в национално-освободителните движения на Балканите до 1878 г. – София, 1978. – 440 с.

¹⁵ **Trajkov**, Veselin. Curente ideologice și programe din mișcările de eliberare națională din Balkani până în anul 1878. – București, 1986. – 448 p.

¹⁶ **Трайков**, Веселин. Националните доктрини на балканските страни. Исторически и съвременен поглед. – Стара Загора, 2000. – 149 с.

¹⁷ **Трайков**, Веселин, Николай Жечев. Българската емиграция в Румъния XIV век–1878 и участието ѝ в стопанския, обществено-политическия и културния живот на румънския народ. – София, 1986. – 392 с. Дело на Трайков са уводът, първата част и втора глава на втората част от книгата. Първата и третата глава от част 2. и заключението са написани от проф. Жечев.

¹⁸ **Трайков**, Веселин. История на българската емиграция в Северна Америка. От началото ѝ през средата на XIX в. до 80-те години на XX век. – София, 1993. – 367 с.

¹⁹ **Тодоров**, Николай, Веселин Трайков. Българи участници в борбите за освобождението на Гърция. 1821–1828. – София, 1971. – 1019 с.

²⁰ **Българската емиграция във Влахия след Руско-турската война 1828–1829**. Сб. от док. Състав. Константин Велики и Веселин Трайков. – София, 1980. – 452 с.

²¹ **Трайков**, Веселин, Трендафил Митев. Документи за Македония на българската емиграция в САЩ, Канада и Австралия. Т. I. 1900–1945. – София, 1995. – 364 с.

²² **Трайков**, Веселин. Кръсте Мисирков – една объркана личност (1874–1926). – София, 1998. – 56 с.; **Трайков**, Веселин. Кръсте Мисирков и за българските работи в Македония или другия Кръсте Мисирков. Опит за обективна оценка. – Стара Загора, 2000. – 161 с. Студията е на с. 3–42, след което следват публикации на самия Кръсте Мисирков и документи от и за Мисирков (с. 43–136). Накрая са дадени фототипни снимки на документи.

проблемът за аромъните в Македония²³ и много други²⁴. Неслучайно той бе в Управителния съвет на Македонския научен институт и негов научен секретар, а също и зам.-главен редактор на сп. „Македонски преглед“. Проф. Трайков дейно участва като автор и в 4-томната „История на национално-освободителното движение на македонските и тракийски българи, 1878–1944 г.“, издание на Македонския научен институт и на Института за исторически изследвания²⁵.

В многоизмерното си дело, проф. д-р В. Трайков стига и до историческите връзки между България и Индия. И пак в основата на тези му интереси стои също така многоизмерната личност на Раковски, който има специален интерес към историята, езика и културата на тази страна²⁶. Проф. Трайков е дългогодишен главен редактор на сп. „Светилник“ и един от основателите на Клуб „Приятелите на Индия в България“.

Бих искала да спомена още някои интересни научни изяви на българския учен като авторското му участие в книгата за Юджин Скайлър²⁷ и в четвъртия том на „История на българите“, издание на Центъра за национални стратегии в София.

²³ Трайков, Веселин. Аромъните в Македония. Някои виждания в съвременната румънска историография. // *Макед. преглед*, 1999, № 3, с. 34–54.

²⁴ Напр.: Трайков, Veselin. Minorités nationales bulgares en Grèce (1919–1940). In: *L'image de l'autre. Etrangers – Minoritaires – Marginaux*. Vol. 2. – Paris, 1985, p. 653–664. (16ème Congrès international des sciences Historiques. Stuttgart, 25.08.–1.09.1985); Трайков, Веселин. Дружеството за Македонски проучвания в Солун и неговото периодично издание „Македоника“. // *Макед. преглед*, 1996, № 3, с. 183–186; Трайков, Веселин. Българската подготовка за Парижката мирна конференция през 1947 г. и Македония. // *Макед. преглед*, 1997, № 1, с. 23–40. И много други.

²⁵ Трайков, Веселин. Отношението на българското правителство и обществеността към Илинденско-Преображенското въстание: Отношението на Великите сили и на съседните балкански държави към въстанието; Отзвук, последици и значение на въстанието. // *Национално-освободителното движение на македонските и тракийски българи, 1878–1944*. Т. 2. Организирано национално-освободително движение. Илинденско-Преображенско въстание, 1893–1903. – София, 1995, с. 362–371, 371–381, 381–403; Трайков, Веселин. Идейните и организационните разногласия в национално-освободителното движение след Рилския конгрес; Протестантското движение сред македонските българи; Гръцката въоръжена и просветно-религиозна пропаганда; Румънската пропаганда; Турските националистически комитети. Младотурският преврат; Българската емиграция в Северна Америка и Балканските войни 1912–1913; Турското нашествие в Източна Тракия и погромът над българското население. // *Национално-освободителното движение на македонските и тракийски българи, 1878–1944*. Т. 3. Освободителното движение след Илинденско-Преображенското въстание, 1903–1919 г. – София, 1997, с. 62–69, 100–104, 152–164, 175–211, 218–225, 312–325; Трайков, Веселин, Светлозар Елдъров. Македоно-одринските дружества в Европа, Русия и Северна Америка 1903–1912 г. // *Национално-освободителното движение на македонските и тракийски българи, 1878–1944*. Т. 3. Освободителното движение след Илинденско-Преображенското въстание, 1903–1919 г. – София, 1997, с. 129–138; Трайков, Веселин. Съдбата на тракийските българи. Бежанските организации; Политиката на българските правителства по националния въпрос; Борбата на тракийските българи; Вътрешната тракийска революционна организация; Българските правителства и неционалния въпрос 1924–1934. // *Национално-освободителното движение на македонските и тракийски българи 1878–1944*. Т. 4. Освободителните борби след Първата световна война 1919–1944. – София, 2003, с. 70–92, 130–140, 214–221, 222–243, 255–264; Трайков, Веселин, Александър Гребенаров. Легални националноосвободителни организации на македонските българи. // *Национално-освободителното движение на македонските и тракийски българи 1878–1944*. Т. 4. Освободителните борби след Първата световна война 1919–1944. – София, 2003, с. 255–263.

²⁶ Трайков, Veselin. Georgi Stoikov Rakovski. A Short Biography. // Vesselin Traykov and Mukerjee. A Great Son of Bulgaria and Great Friend of India. – New Delhi, 1987; Трайков, Веселин. Българите и делото на Джавахарлал Неру. // *Исторически преглед*, 1991, № 2, с. 34–42; Трайков, Веселин. Отгласът в българския печат от обявяването на независимостта на Индия. // *Индия в българската наука*. – София, 1997, с. 47–52; Трайков, Веселин. Възрожденска България и Индия. // *Бюлетин на Клуб Приятелите на Индия*, 1997, № 1, с. 42–48.

²⁷ Трайков, Веселин. Българите и Юджийн Скайлър; Докладите на Юджийн Скайлър за османските беззакония по време на Априлското въстание. // Трайков, Веселин, Петър Шопов, Майкъл Петрович. Юджийн Скайлър и българите. – София, 1987, с. 58–90, 111–120. Трайков е авт. и на предговора, с. 3–11.

В този том Трайков разработва различни аспекти от историята на българската дипломация²⁸.

Проф. Веселин Трайков участва в редица редколегии, за някои от които се спомена. Редактор и отговорен редактор е бил на 27 тома монографии и сборници. Дълги години е бил член на научни съвети – на Института по балканистика, на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, член е няколко мандата на Комисията по исторически науки при ВАК, бил е рецензент на над 200 дисертации и хабилитации на старши научни сътрудници, доценти, професори и академици. Четвърт век бе председател на българската част на Смесената академична българо-румънска комисия по история. 15 години беше секретар, а след смъртта на академик Димитър Косев стана председател на Българо-американската комисия по обществени науки.

Видният български учен има и ред обществени ангажменти: председател на Българското дружество за българо-румънско приятелство, основател и четири години председател на Националната асоциация „Георги Стойков Раковски“, член на Международната асоциация за балканско сътрудничество, заместник-председател на Българското дружество Клуб „Приятелите на Индия“.

Ревностен изследовател на българското минало, патриот, проф. д-р Веселин Трайков ще остане в паметта на своите колеги като впечатляващо работоспособен и съвестен учен, но и като изключително любезен, сърдечен и отзивчив към колегите си, особено към по-младите, проходящи учени. Той никога не отказваше съдействие и помощ. Колегите му ще го запомнят и с неговата скромност и удивителна способност да стои отвъд и над всякакви личностни дразги и в същото време да е естествен и достъпен за контакти – с неговата дипломатичност и чувство за хумор и със сладкодумието, с което разказваше за миналото.

Творчеството и жизненото дело на проф. Веселин Трайков са пример за следване на идеите след него историци и библиографи.

²⁸ **Трайков, Веселин.** Столетие на пориви за независимост; Българската дипломация в XVI–XVII в. Развитие на пратеничеството; Българската дипломация до Българския Революционен Централен Комитет. Георги Раковски – основоположник на новата българска дипломация; Дипломацията на БРЦК и на Априлското въстание; Българи – дипломати на други държави VII–XIX век. // *История на българите*. Т. 4. Българската дипломация от древността до наши дни. – София. 2003, с. 101–113, 116–125, 127–136; 198–213, 665–666.

ПРЕДСТАВАТА ЗА ОРИЕНТА В ПРОГРАМАТА НА ТУРСКИТЕ И БЪЛГАРСКИТЕ УЧИЛИЩА ПРЕЗ XIX ВЕК

СТОЯНКА КЕНДЕРОВА

Встъпление

В историята на Османската империя периодът от края на 1839 г. до Руско-турската война (1877–1878) е известен като период на *танзиматските* реформи, които променят институционалната, икономическата и социалната обстановка в държавата¹. Тяхното прилагане и реализиране обаче зависи от съществуването на администрация, способна да ги разбере и осъществи на дело. Формирането на нейните чиновници до момента е ресор на *улемата* (учени богослови), а тяхното образование е получено в *медресето* (мюсюлманско духовно училище)² или в дворцовите училища. Това образование вече е недостатъчно и неспособно да се адаптира към новите условия, които възникват. Необходимо е да се изгради друга образователна система, в основата на която да залегне светското обучение и която да отхвърли наложилите се традиции. Първият етап от реализирането на замислената промяна в образованието е свързан със създаването на *рюшдийе*³ училищата (прогимназии), които да приемат ученици, завършили началното училище (*мектеб*)⁴ и желаещи да продължат обучението си в хуманитарна насока или да се посветят на военна кариера⁵. През 1845 г. са открити първите такива училища⁶, а съществени промени в програмата им настъпват едва след 1869 г.,

¹ Dumont, P. La période des Tanzimat. // *Histoire de l'Empire ottoman*. Sous la direction de R. Mantran. – Paris, 1989, p. 459–522.

² За историята на медресето вж Събев, О. Османски училища в българските земи XV–XVIII век. – София, 2001.

³ Наименованието идва от думата „рюшд“ (ар.) – пълнолетие; зрелост. За историята на тези училища вж Добрева, М. Османските образователни училища „рюшдийе“ – възникване и развитие през периода на Танзимата. // *Четива* за историята и културата на Балканите. В помощ на университетското преподаване. Състав. М. Карамихова. – София, 2010, с. 103–126.

⁴ За историята на началните училища в българските земи вж Добрева, М. Реформите в учебната програма на мюсюлманските училища (мектеби) от 50-те–70-те години на XIX век според извори за Северна България. // *Историята* и книгите като приятелство. Сб. в памет на Митко Лачев. – София, 2007, с. 379–410; Добрева, М. Material Provisioning of Ottoman Teachers in Mektebs and Rüşdiyes in the Danube Vilayet During the Tanzimat. // *Etudes Balkaniques*, 2010, 3, с. 108–145; Същата. Ottoman Government's Policy on Muslim Primary Education During the Tanzimat Period (1839–1876). // *Reading in the History and Culture of the Balkans*. Ed. by M. Karamihova. – Sofia, 2010, p. 95–111.

⁵ Mantran, R. Les débuts de la Question d'Orient (1774–1839). // *Histoire de l'Empire ottoman*, op. cit., p. 454.

⁶ Kodaman, B. Abdülhamid devri eğitim sistemi. 2. baskı. – Ankara, 1991, p. 8. През 1848 г. в Истанбул вече действат пет *рюшдийе* училища със срок на обучение шест години. Като цяло, до средата на XIX в., техният брой е все още много малък. Според Официалния годишник на Високата порта броят им след Кримската война е около 60, като в тях се обучават около 3370 ученици. В същото време само в Истанбул *медресетата* са посещавани от 16 752 ученици.

когато е приет Закон за Народното образование⁷. Наред с изучаваните до момента религия и източни езици (арабски и персийски), се въвеждат и граматика на османотурския език, ортография и стилистика, аритметика, счетоводство (или водене на търговски книги), основи на геометрията, чертане, всеобща и османска история, география и гимнастика. В училищата на големите пристанищни градове се включва и факултативно изучаване на френски език⁸.

Танзиматските реформи в Османската империя дават своето отражение и върху развитието на българското общество. В условията на тези реформи протичат вторият и третият етап от Българското възраждане, което се характеризира с дълбоки промени във всички области на живота: стопанска, социална, политическа и духовна. Движението за новобългарска просвета и култура се проявява най-силно в областта на образованието. Тук именно може да се проследи процесът на еволюция, който килията – училището към манастирите, претърпява⁹, докато достигне до светското училище, което по методика на обучение, учебни програми и степен на подготовка на учениците се приближава до съществуващите по това време европейски училища¹⁰. Нуждата от модерни за времето си български учебни заведения довежда до отварянето на взаимните училища, в които се възприема от Европа взаимно-учителният метод, наречен по името на неговите теоретици Бел-Ланкастерски, но известен и с името алилодидактичен. Началото им се поставя през 1835 г. с откриването на Габровското взаимно училище. В него за първи път

⁷ **Nizamname.** Maarif-i umumiye nizamnamesi. [Istanbul], 1286 [1869] (НБКМ, О 1023); Nizamname. Umum-i mekاتب-i rüşdiye'nin nizamname-i dahilisi. [Istanbul], 1287 [1870] (НБКМ, О 748).

⁸ **Желтяков, А. Д., Ю. А. Петросян.** История просвещения в Турции (конец XVIII–начало XX века). – Москва, 1965, с. 43–44.

⁹ Новите потребности от образование се усещат още в началото на XVIII в. Въпреки ясно изразените просвещенски настроения сред българската интелигенция през цялото столетие господства манастирското килийно училище. То носи белезите на традиционното средновековно теологично образование, поради което не е в състояние да задоволи новите просветни нужди. Методиката на обучение в него е съвсем опростена, а програмата му ограничена. Учениците се научават да четат и пишат с черковнославянски букви. След усвояването на четенето по срички, думи и изречения се преминава към изучаването на молитви от Часослова, а след това на текстове от Псалтира. През третата–четвъртата година от обучението се въвежда и смятане. Изучават се цифрите, след което се преминава към четирите аритметични действия. Успоредно със смятането учениците учат и църковно пеене. В някои училища се дават исторически и географски знания, което се наблюдава най-често след втората половина на XVIII в. Това свидетелства за опитите да се разкъса тесният обръч на старото килийно образование и училището да се приспособи към нуждите на изменяния се стопански и духовен живот.

Естествено е при равнището на българското образование зараждащата се българска буржоазия да отправи поглед към гръцките училища, които са в състояние да задоволят нейните нужди от светски знания, необходими за търговията. Така заможните българи започват да изпращат децата си на гръцко училище, където те не само получават систематизирани светски знания, но и се приобщават към прогресивните идеи на своите учители. Гръцки училища се откриват през XVIII в. и първата половина на XIX в. в икономически по-издигнатите градове – Одрин, Пловдив, Търново, Сливен, Мелник, Битоля, Скопие, а също така и в градове, където живеят български колонии – Истанбул, Букурещ, Одеса. По този начин България се сближава с модерното образование чрез гръцкото училище. Гръцката просвета изиграва решаваща роля за подготовката на първите представители на българската интелигенция. Те пренасят сред българското общество разбиранията за новото светско образование, модерната педагогическа мисъл, взаимоучителната метода. Почти всички възрожденски дейци, получили образованието си в гръцки учебни заведения, принадлежат към просветителското или еволюционното направление, според което просветата на народа е единственото средство за неговото освобождение и благополучие.

¹⁰ Този факт е отбелязван и от някои чужди пътешественици от средата на XIX в. В своето пътуване по българските земи френският граф Боалюконт намира големи български училища с по 100 и над 100 ученици в Русе, Видин, Пловдив, Търново и други градове. Той, който е имал ясна представа за учебно заведение, нарича тези училища „колежи“; **Генчев, Н.** Българско Възраждане. – София, 1988, с. 156.

се осъществяват четирите изисквания, а именно: обучението да се води на български език, да се изучават светски дисциплини, да се преподава по „взаимната метода“ и да се изграждат учебни сгради, съобразени с новия начин на обучение¹¹. За около едно десетилетие в преуспяващите промишлени и търговски центрове – Свищов, Копривщица, Пловдив, Велес, Казанлък, Карлово, Сопот, Калофер, Панагюрище, София, Търново, Трявна, Котел, Русе, Скопие и други са открити 53 взаимни училища. Широко застъпени в тях са четене, писане, смятане (аритметика), часослов, свещена история, българска и славянска граматика, география или землеописание, българска и всеобща история, геометрия, писмопис, църковно пеене. По-рядко са изучавани алгебра, логика, рисуване с чертане и краснопис¹².

През 40-те години на XIX в. в България започват да се завръщат първите възпитаници на чуждите училища и университети¹³, способни да открият и ръководят нов тип училища. Стига се до създаването на класните училища (или училища с класно-урочен начин на общуване), като втора степен на новобългарското училище и естествена надстройка над четирите отделения на взаимните училища. Първото пълно класно училище е създадено от Найден Геров в Копривщица през 1846 г. Четири години по-късно със средствата на богати пловдивски граждани той открива класно училище и в Пловдив, което се превръща в център на българското образование преди Кримската война и изиграва съществена роля за разпространението на просветата в Тракия и Македония¹⁴. Програмата на класните училища обхваща значително по-широк кръг предмети. Застъпено е изучаването на български, турски, гръцки и западни езици, необходими за българските търговци, които посещават не само пазарите на империята, но и тези в Европа¹⁵. Изучават се още естествени науки, физика, аритметика и алгебра, история, българска и обща география, катехизис и други предмети¹⁶.

По учебни планове и програми училищата в българските земи до Освобождението са много разнообразни. Липсва обаче общ учебен план, който да важи за всички тях. Независимо от това в учебното съдържание на българските училища намират място всички предмети, изучавани и след 1878 г., когато по силата на Берлинския конгрес страната е разделена на две части: Княжество България и Източна Румелия. В Княжеството се провеждат редица начинания за организация на учебната работа в изградените народни училища. Резултат от усилията в тези насоки е създаденият „Привременен Устав“, утвърден още същата година (29 август 1878 г.). Според него народните училища дават първоначално общо образование и се делят на три степени.

В първоначалните народни училища (след 7-годишна възраст) децата се учат на четене, писане и смятане, като едновременно с това у тях се развиват начални религиозни и нравствени понятия. Тяхно продължение са средните училища, в които се изучават „Закон Божи“, „Български език“, „Аритметика“, „Българска

¹¹ **История** на образованието и педагогическата мисъл в България. Том I. – София, 1975, с. 206.

¹² **Пак там**, с. 210–211.

¹³ За ролята на българските лекари в периода на *танзиматските* реформи вж **Kenderova, St.** Construire une nation saine et vigoureuse. Les médecins bulgares au XIXe siècle. // *Médecins et ingénieurs ottomans à l'âge des nationalismes*. Sous la direction de M. Anastassiadou-Dumont. – Paris, 2003, p. 185–206.

¹⁴ **Генчев, Н.**, цит. съч., с. 160.

¹⁵ За български занаятчийски стоки на Парижкото изложение вж **Kenderova, St.** Articles artisanaux originaux provenant des terres bulgares et destinés à l'exposition de Paris en 1867. // *Living in the Ottoman Ecumenical Community. Essays in Honour of Suraiya Faruqi*. – Leiden-Boston, 2008, p. 201–220.

¹⁶ **Генчев, Н.**, цит. съч., с. 161.

история“, „Отечествена география“, „Естествознание“, „Чертане“ и „Църковно пеене“. Наред с предметите, които фигурират в програмата на средните училища, в главните народни училища, които представляват третата степен, се преподават и „Старобългарски език“, „Руски език“, „География“, „Всеобща история“, „Практическа геометрия“, „Физика“, „Физиология“ и „Хигиена“.

Може да се каже, че едва при тези училища и при т.нар. реални училища, чиято цел е да дадат по-високо общо образование и да подготвят учениците за висшите технически учебни заведения, откриваме систематизирана програма на учебния процес. Ето защо анализът на учебния материал с оглед темата на нашата работа ще бъде направен именно по тази програма. Най-напред обаче ще обърнем внимание на програмата на *рюшдийе* училищата, като ще акцентираме върху предметите, които запознават децата с Изтока.

I. Изтокът в учебните програми на турските и българските училища

1. *Рюшдийе* училищата (1870–1871)

За да установим какво място заема Изтока в програмата на *рюшдийе* училищата в Османската империя непосредствено след приемането на закона за тях, използваме оригинален документ, съхраняван във фонда на Ориенталския отдел на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София¹⁷. Той представлява печатна таблица (*Mekatib-i Rüşdiyye'nin Ders Cedveli*), която би следвало да е разпратена из цялата империя. В нея са отразени по дни и часове изучаваните през зимния сезон на 1287 г. (1870/1871 учебна година) предмети, а така също и наименованията на трактатите, по които е воден учебният процес. Това ни дава изключителното предимство да потърсим онези произведения, в които присъства Изтока, да ги подложим на анализ и да установим какви познания върху тази част на света ще получат децата в училище. А това са преди всичко учебниците по география и история. Погледнато в по-широк план, следва да обърнем внимание и на изучаването на източните езици (арабски, персийски и османотурски), на арабската писменост, а също и на исляма като религия, изповядвана от турското население. Самата таблица се състои от четири части, по една за всяка учебна година¹⁸.

През първата учебна година най-голямо внимание е обърнато на арабския език – общо 6 часа, традиция, водеща своето начало от *медресето*, в което преподаването е изцяло на този език¹⁹. Изучават се две произведения от областта на морфологията – „*Амсила*“ („Примери“) и „*Бина ал-афал*“ („Строеж на глаголите“), които представят форми на спрежение на арабския глагол²⁰. С еднакъв брой

¹⁷ **НБКМ**, Ориенталски отдел, НПТА XIX 20/30. За този и други документи, свързани с историята на образованието в Османската империя вж **Михайлова-Мръвкарлова**, М. Документи за просветното дело през XIX век в Османската империя, съхранявани в Ориенталския отдел на Народната библиотека „Кирил и Методий“. // *Изв. НБКМ*, VII (XIII), 1967, с. 306–353. За частичен превод на документа вж **Добрева**, М. Към историята на мюсюлманските училища в Добруджа (1869–1877). // *Proceedings of the International Symposium on Islamic Civilisation in the Balkans*. Sofia, April 21–30, 2000. – Istanbul, 2002, p. 163–188 (175–177).

¹⁸ Таблицата е публикувана в цялост в: **Кендерова**, Ст. Програма, предмети и учители към турската прогимназия (*рюшдийе мектеби*) в Пловдив (1881–1883 г.). // *Професия*, поприще, призвание. Юбилеен сборник, посветен на 65-годишнината на Радка Колева. – София, 2008, с. 227–252.

¹⁹ **Желтяков**, А. Д., Ю. А. Петросян. История просвещения, цит. съч., с. 8.

²⁰ **Кендерова**, Ст. Арабската граматика, представена в библиотеката на Осман Пазвантоглу във Видин (1837). // *Научни приноси в памет на проф. Константин Попов*. – Велико Търново, 2007, с. 206–216.

часове присъстват персийският и османският език. Преподаването на персийски се осъществява по един от основните учебници – „Талим-и фариси“ („Обучение по персийски език“), в който се разглеждат следните граматически категории: лични и въпросителни местоимения, съществително име и множествено число, глагол, числителни имена и имена за означаване на месец, година, ден и нощ²¹.

Обучението по османски език се води по учебника „Мадхал-и кавайд“ („Въведение в правилата“)²². В началото той запознава с арабската азбука и звуковата система на османския език. Следват девет глави, посветени на съществително име, прилагателно, местоимение, показателни и възвратни местоимения, отглаголни съществителни (*масдар*), действително причастие и следлог. Дадени са няколко примера за просто изречение, обяснено е образуването на женски род в арабския език²³. В часовете по краснопис или калиграфия (*хатм*) се изучава писмото *сулюс*, което се характеризира с грижливо изписвани по-едри на големина букви и се използва главно при означаване на заглавия, преписи на Корана, а също и в надписи върху архитектурни обекти²⁴.

Програмата включва и четене, което се провежда на основата на учебника „Малюмат-и мухтасъра“ („Съкратени сведения“). Същият дава полезна информация върху няколко области на познанието: естествена история, физика, химия, аритметика, геометрия, механика, география и астрономия²⁵. Интересни за нас са страниците, посветени на географската наука, представена в три части: геометрична, физическа (природна) и политическа география. Последната част запознава с петте континента. Тук намираме информация за площта и броя на населението на всеки един от тях, наименованията на държавите, разположени в тях, посочени са и имената на столиците им, и броят на населението. Макар и отново в доста съкратен вид, но специално място е отделено и на Османската държава. В няколко изречения са посочени формата на управление, природата, месторазположението (в три от континентите) и административно-териториалното деление, при което са изброени и имената на отделните области (*еялет*). За онагледяване на изучавания материал са приложени изображение на глобуса, карта на двете полукълба, пет карти на континентите и отделна карта, която представя Османската империя.

Арабският език заема водещо място и в програмата през **втората** учебна година. Вниманието този път е насочено към други две произведения – „ал-Максуд фи'т-тасриф“ („Смисълът в спрежението“), основен труд по морфология, приписван главно на Абу Ханифа (ум. ок. 767), и „ал-Ауамил“ („Факторите“), трактат от областта на синтаксиса. Поради голямото им значение в процеса на изучаване на арабския език тези произведения, както и „Амсила“, „Бина ал-афал“ и „Изхар ал-асрар“ („Показване на тайните“; включено в

²¹ Вж по-подробно **Бербер**, Х. Преподаването на персийски език в *рюшдийе* училищата в Османската империя. // *Общуване с Изтока*. Юбилеен сб., посветен на 60-год. на Ст. Кендерова. – София, 2007, с. 470–478.

²² Първите граматик и учебници на османотурски език се появяват в средата на XIX в. В основата им заляга трудът на Фуад и Джевдет „Правила на османския език“ (*Кавайд-и османийе*), съставен и издаден през 1851 г. Вж **Желтяков**, А. Д., Ю. А. Петросян. История просвещения, цит. съч., с. 61–62.

²³ Съдържанието е отразено по книгата *Madhal-i Kavaid*. [Istanbul], s.a. (НБКМ, О 7643).

²⁴ За видовите писма (шрифтове), използвани в османско време, вж **Недков**, Б. Османотурска дипломатика и палеография. I. – София, 1966.

²⁵ **Eser**, Necib. Ma'lûmât-i muhtasira risalesi. – Istanbul, 1288. – 199 p. (НБКМ, О 175).

програмата на третата година), са преписвани многократно и всяка библиотека от онова време притежава по няколко техни екземпляри²⁶.

През втората учебна година освен с граматика, която се води по учебника „*Каваид-и фарисийа*“ („Правила на персийския език“), учениците се запознават и с мъдрите съвети на персийските мислители, отразени в „*Насихат ал-хукама*“ („Наставления на мъдреците“). Прави впечатление, че османският език е заменен с турска епистолагафия. Тук се изучават начините на съставяне на различни видове писма като вид документ, за което е подготвен и специален учебник „*Мюнтахабат-и тюркиййе*“ („Подбрани писма на турски език“)²⁷.

Въведени са и три нови предмета: аритметика (или смятане – *хесаб*), по който предмет се изучават четирите аритметични действия²⁸, география, която се преподава по учебника „*Мадхал-и джзография*“ („Въведения в географията“), посветен на физическата география и отделни въпроси от астрономията²⁹, и рисуване.

През третата година в часовете по персийски език е предвидена цялата първа глава от поемата в проза, смесена със стихове, „*Гулистан*“ („Розова градина“) на Мушарриф ад-Дин аш-Ширази, известен като Саади (ум. 1292)³⁰. Произведението е възприемано като класически труд в преподаването на този език и много откъси от него, предимно с мистическо и религиозно съдържание са заучавани наизуст. В самата поема се разглеждат въпроси, свързани с ежедневно поведение и държане на личността, възпитанието на детето, разкриват се възгледите на автора по отношение на управляващите и управлението на държавата³¹.

Въведена е османска история, по който предмет се изучава „*Фезлеке-и тарих-и османи*“ („Извлечение от османската история“). Трудът запознава с историята на Османската държава от нейното основаване в края на XIV в. до смъртта на султан Абдул Меджид (1861). В часовете по география се преподават континентите Европа и Азия.

През четвъртата учебна година в часовете по арабски език се преподават „Подбрани текстове по арабски език“. Продължава изучаването на „*Гулистан*“. Разширява се и географският кръгзор на учениците. Сега те се запознават с останалите континенти, а именно Африка, Америка и частите на Нова Холандия (*Фелеменк-и джедид*), което всъщност е Австралия³², както и със страните

²⁶ Налице са десетки документи, които съдържат списъци на учебници и трактати, изпращани от Министерството на образованието за *рюшдийе* училищата на Дунавския вилает. За списък на тези учебни помагала вж **Кендерова**, Ст. Книги, библиотеки и читателски интереси сред самоковските мюсюлмани (XVIII–първа половина на XIX век). – София, 2002, с. 276, Прил. 2.

²⁷ Вж по-подробно **Стайнова**, М. Към въпроса за османския епистолярен жанр. – *SB*, 8. // *Балкански културни и литературни връзки*, 1974, с. 87–107.

²⁸ В Ориенталския отдел на НБКМ се съхранява книгата „Трактат върху науката аритметика“, съставена от първия учител към *рюшдийе* училището в Русчук и отпечатана във вилаетската печатница. Тя съдържа, на първо място, знаците, използвани в аритметиката (за събиране, изваждане, умножение и т.н.), запознава с действията събиране и изваждане, сведения за различните мерни единици, пари и часове, дробни, а накрая (с. 116–127) се дава методиката на съставяне на регистри (*дефтер*). Вж **Fevzi efendi**, *Nasan. Risale-i ilm-i hesab*. [Rusçuk], s.a. (НБКМ, О 250).

²⁹ **Madhal-i cografya**. Istanbul, 1274/1855 (НБКМ, О 1395 и О 606).

³⁰ За превод на произведението на български език вж **Саади**. *Гюлестан – Градината на розите*. Прев. Й. Милев. – София, 1983.

³¹ За разпространението на поемата в българските земи вж **Кендерова**, Ст. Книги, библиотеки, цит. съч., с. 67–68; за значението ѝ в историята на турското образование вж **Akyüz**, Y. *Türk eğitim tarihi* (Baslangıçtan 1993'e kadar). 5. baskı. – Istanbul, 1994, p. 97–101.

³² **Samy-Bey** Fraschery, Ch. *Dictionnaire Turc-Français*. – Constantinople, 1885, p. 781. Вж и **Данов**, Хр. Г. Землеописателен учебен атлас в 24 карти. – Пловдив, 1865, карта на Австралия и Великият океан, където е означено: „Нова Холландия (Австралия)“; вж също **Sabit**, S. *Muhtasar Coğrafya risalesi*. Sibyan mekteplerine mahsudur. [Istanbul] 1291/1874 (НБКМ, О 569), последна географска карта, където върху изображението на континента *Avstralya kitasi* е изписано „*Felemenk-i cedid*“.

монархии (мемалик-и шахане). На друго ниво са и уроците по история, като историята на Османската история е заменена с „Въведение в общата история“.

Таблица 1

Разпределение на изучаваните предмети по часове и учебни години

№	Предмети	I учебна година (брой часове седмично)	II учебна година (брой часове седмично)	III учебна година (брой часове седмично)	IV учебна година (брой часове седмично)	Общо
1	Религиозни науки	4,5	-	-	-	4,5
2	Езици:					
	- арабски;	6		7,5	4,5	24
	- персийски;	4,5	6	3	4,5	15
	- османски.	4,5	3	-	-	7,5
	Четене	3	-	-	-	
3	Краснопис	1,5	1,5	1,5	1,5	6
4	Морал	3	-	-	-	3
5	Епистолагафия	-	4,5	-	-	4,5
6	Точни науки					
	- аритметика;	-	4,5	4,5	1,5	9
	- геометрия.	-	-	-	3	3
7	История	-	-	3	3	6
8	География	-	3	3	4,5	10,5
9	Рисуване	-	1,5	1,5	1,5	4,5
10	Преговор	-	3	3	3	9
11	Общо	27	27	27	27	108

Като цяло програмата ясно показва, че в *рюидийе* училищата в периода на обнародване на новия закон за образованието, са изучавани общо 13 предмета, от които единствено арабският език, персийският и краснописът са преподавани през четирите години на обучение. Заедно с часовете, предвидени за османски език, те представляват около 43% от общия брой часове за четирите години. На второ място по важност в учебния процес съвсем логично, предвид новите икономически условия в османската държава, се нареждат аритметиката и геометрията (около 11,1%). Географията също е един от приоритетите в програмата на *рюидийе* училищата. Именно в часовете по този предмет учениците ще се запознаят със страните на Изтока, а познания за тяхното минало ще получат в часовете по история. Ето защо по-нататък се спираме по-обстойно на учебниците по тези два предмета. Освен това правим съпоставка и със съдържанието и начина на разположение на материала в съответните учебници, предназначени за българските училища.

До този момент не сме установили подобна разгърната програма за следващите години, за да проследим какви промени настъпват в нея. Това, което притежаваме и върху което ще се съсредоточим по-нататък, е **програмата** на турската прогимназия (*рюидийе* училището) в Пловдив (Филибе) в годините след Освобождението на България, тогава, когато по силата на Берлинския конгрес, градът остава в Източна Румелия.

2. Рюшдийе училището във Филибе (1881–1883)

Най-вероятно турската прогимназия в Пловдив е открита през учебната 1881/1882 г.³³ Изследванията, посветени на историята на образованието в българските земи, а така също и периодичният печат от Пловдив от онова време не дават почти никаква информация за начина, по който тя функционира. В повечето случаи се посочва броят на началните турски училища (*мектеби*) в Източна Румелия. Дори в „Сборника от закони за Източна Румелия“, където много подробно са отразени програмите на християнските училища, нищо не е отбелязано за тези, по които учат децата от турски произход³⁴.

Документът, който използваме за настоящата работа³⁵, отразява по дни програмата на три класа в *рюшдийе* училището във Филибе (*Filibe Rüshdiye Mektebi*). Предвид на факта, че в програмата отсъстват часове, предвидени за изучаване на френски език, който предмет се въвежда през учебната 1883/1884 г.³⁶, приемаме документът да е издаден през 1881 или 1882 г. и да отразява програмата за учебната 1881/1882 г. или 1882/1883 г. Независимо, че по закон за обучението в прогимназиите са предвидени четири години, най-вероятно в онзи момент обучението в това училище е продължавало три години. В документа са отразени програмите за втори клас (*Sınıf-i sani*) от първата учебна година (*Birinci sene sınıfı*), за първи клас (*Sınıf-i evvel*) от втората учебна година (*İkinci sene sınıfı*) и програмата на Клас – *мюлязими* (*Mülâzim sınıfı*) с допълнителното означение – трета част (*kısm-i salis*). Този клас се посещава най-вероятно от ученици стажанти, които се подготвят за *мюдериси* (преподаватели в *медресе*) или за *кадии*³⁷.

Учениците от клас – *мюлязими* – изучават 14 или 15 отделни предмета, като най-голямо внимание е обърнато на религиозните дисциплини. Те трябва да четат свободно *Корана*, както и да съблюдават правилното произношение на отделните звукове. В часовете по напевно четене на *Корана* са предвидени практически упражнения. При изучаването на произведението „*Илм-и хал*“ учениците се запознават с основните положения на мюсюлманската религия и задълженията, които тя налага. В друг час, назован „Религиозни науки“, те би трябвало да могат

³³ За първи път турското средно училище (*рюшдийе*) в Пловдив се споменава в „Рапорт на Н. С. Главний управител на Източна Румелия до Директора на Народното просвещение за положението на началното и на средното учение през 1881–82 училищна година“. Посочен е брой ученици за три поредни години, съответно 35, 33 и 15 (общо 83), които са обучавани от 5 учители. Вж Ванков, Н. Ив. Из архивата на Министерството на народното просвещение. 1878/79–1884/85. – София, 1905, с. 430. В такъв Рапорт за учебната 1882/1883 г. е отбелязано, че турските училища са вече две – едното в Пловдив, а второто в Хасково. Пак там, с. 445. Тази информация се повтаря и в друго изследване. Вж Негенцов, Хр., Ив. Ванев. Образованието в Източна Румелия (1879–1885). – София, 1959, с. 131.

³⁴ Сборник от закони, правилници и наредби по Дирекцията на Народното просвещение в Източна Румелия от 1879 до края на 1883 г. – Пловдив, 1884. (НБКМ, 65207).

³⁵ НБКМ, Ориенталски отдел, Ф. 88, а.е. 660.

³⁶ Според информация, извлечена от в. „Народний глас“ (№ 416 от 3 август 1883 г.), за учебната 1883/1884 г. *рюшдийе* училището в Пловдив ще назначи за учител по френски и български език един еврей. На тържеството по повод завършване на учебната година и раздаване на награди, проведено на 10 юни 1884 г., няколко ученици са декламирали на бълг. и фр. ез. (в. „Марица“, № 620, 1884).

³⁷ Думата „*мюлязим*“ има няколко значения, между които софтя или ученик, достигнал до първата степен на юридическо обучение, след която може да премине в следваща, гарантираща му пост на помощник-кадия (*наиб*); лице, което се обучава с цел да замести някого по служба. Вж Kieffer, J. D. & T. X. Bianchi. Dictionnaire turc-français. Tome II. – Paris, 1837, p. 994. Подобно обяснение дава и М. З. Пакалън: „стажанти; лице, завършило медресе и получило диплом; след като учат 7 години, тези, които успят да вземат изпита си, стават *мюдериси*“. Думата означава също така офицер, който във военната организация стои по-ниско от *юзбашия* (капитан). Вж Pakalin, M. Z. Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü. Cilt II. – Istanbul, 1951, p. 611–612. (Клас-мюлязими срещнахме и в програма на *рюшдийе* училището в Бабадаг за февруари 1876 г.; вж НБКМ, Ориенталски отдел, Ф. 170 А, а.е. 422.)

да четат свободно съчинението „Дюрр-и йекта“. В четвъртък е определено време за молитви. Тогава се чете намаз, сура от Корана със стойност и на молитва, както и други молитви.

В програмата отсъстват часове по арабски език. Персийският присъства само един час, без да е отбелязано какво се изучава през него. За сметка на това се набляга на турския език. Програмата включва турска морфология (склонение на имената в турския език), като методът на обучение предвижда писане на дъската и съблюдаване на правилата. Най-вероятно те протичат с участието и с помощта на по-силните ученици на реда, което навежда на мисълта, че и тук се използва взаимноучителният метод (или взаимната метода)³⁸.

Сериозно внимание в програмата се обръща на правилното, красиво и чисто писане³⁹. Два часа са заделени на историята, единият от които е посветен на османската история, а през другия се четат свободно „Разкази за пророците“ („Късас [ал-анбийа“]), съчинение, което е разпространено в различни варианти⁴⁰. В програмата не е специално отбелязано какво се изучава по география, а часовете по аритметика включват четирите аритметични действия.

През първата учебна година учениците от втори клас изучават 16 или 17 предмета. Въведени са арабски език, геометрия, философия и рисуване. Рязко намаляват часовете по ислямска религия (само 2 часа седмично), през което време се преподават „Илм-и хал“ и „Дюрр-и йекта“. Увеличават се часовете по турски език, два от които са посветени на преговор. Завишени са и часовете по персийски език. При изучаването на арабския се прилага методът на превод от арабски на турски език и обратно. Предвидени са и практически упражнения. Същото се отнася и за уроците по персийски. Отново голямо внимание се обръща на правописа, правописа (изучава се шрифтът „рика“) и чистописанието, за което се отделят

³⁸ Този метод, наречен в Европа по името на неговите теоритици като Бел-Ланкастерски, но известен и с названието алилодидактичен, се възприема у нас с възникването на взаимните училища. Той е не само начин за обучение, но и образователна система, която позволява да се обучават повече деца от един учител. Провежда се от учителя посредством определен брой помощници, които се подбират между по-големите по възраст и по-подготвени ученици. Пренасянето и разпространението на метода на Балканите се дължи най-вече на родения в Пловдив грък Г. Клеовулос, който се запознава с него при пътуванията си в Германия и Швейцария и бързо се убеждава в ползата от въвеждането му в тогавашните гръцки начални училища. След завръщането си през 1820 г. той не се забавя да го приложи в двете реномирани гръцки школа в Яш и Букурещ. Първо споменаване на взаимноучителния метод, като „един прав път камто учението“ и към бързото ограмотяване на българските деца на техния роден език намираме в предисловието на „Буквар с различни поучения“, издален през 1824 г. от Петър х. Берович (Петър Берон). Повече за този метод и неговото значение в историята на българското образование вж Гечев, М. Взаимните училища у нас. // История на образованието, пит. съч., с. 206–212; Хамамджиев, К. За въвеждането на взаимноучителния метод по българските земи. // Минало, 1/2003, с. 34–46.

³⁹ Превеждаме термина *karalama* като „чисто писане“ или „чистописане“. Такъв предмет съществува в българското образование през възрожденския период, за което са издавани и съответните учебници: „Чистописане на новобългарския език“ или „Чистописане за българските юноши“. Те включват калиграфски изписани българските букви (малки и големи) в печатан и ръкописен вариант, арабските и римските цифри, а така също и отделни изречения, които отразяват завършени мисли, с цел да се покаже разстоянието между отделните свързани в една дума букви, както и между отделните думи в изречението. Благодаря на колегата Бояна Минчева от отдел „Славянски ръкописи“ за съдействието, което ми оказа, като ми предостави няколко учебника по чистописане (НБКМ, Ст. 45.117 I. Ст. 48.159 I. Ст. 51.223 I).

⁴⁰ В НБКМ се съхраняват два преписа на „Късас ал-анбийа“ на персийски език. Единият от тях (ОР 130), препис от XVI в., съдържа цветни миниатюри на пророците. Вж Киселинчева, М. Персийски миниатюри от 16. век от ръкописи, съхранявани в Народната библиотека „Кирил и Методий“ в София. – София, 1981.

6 часа. Добре застъпена е и историята. Изучава се първият том на произведението „Разкази за пророците“, а един час е посветен на съкратен курс по османска история. В програмата присъства и българският език. Освен че той се преподава от учител българин, в документа не са дадени никакви други пояснения.

Програмата на първи клас от втората учебна година показва, че към изучаваните през първата година предмети са добавени реторика, като уроците са посветени на четене на правилата на османската граматика, естествознание, при което се дават начални сведения за човешкото тяло, и пеене. Сведени до минимум са часовете по религия, които включват преговор на религиозните задължения. В изучаването на арабския език продължава да бъде прилаган методът на превод от арабски на турски език, като се провеждат и практически упражнения. Такива са включени и в часовете по турски. Освен това учениците се упражняват и в съставянето и писането на различни видове писма като вид документ (*иншиа*). По персийски език е въведена поемата „*Гулистан*“. Прилага се и методът на превод от персийски на турски език и обратно.

Забелязва се засилено внимание към точните науки. Часовете по аритметика (съчетани веднъж и със счетоводство) и тези по геометрия са доста завишени. Особен интерес предизвикват уроците по география, посветени на петте континента, а по преговор учениците трябва да очертаят заучения наизуст континент и да нанесат на място необходимите обекти. Програмата е съобразена и с конкретния географски регион, доказателство за което намираме в пояснението, че се показва и картата на Източна Румелия. Подобен нюанс внасят и часовете по история. Едновременно с изучаването на обща история учениците се запознават и с „Вътрешната наредба на *вилаята*“.

Според документа, предмет на нашия анализ, обучението в турската прогимназия в Пловдив продължава три години. Общият брой на часовете е 108, което съответства на общия брой часове при 4-годишното обучение в *рюидийе* училищата на Османската империя. Като най-ниска степен на обучение може да бъде приета годината, през която се подготвят ученици, назовани като „*мюлязими*“. През тази година водещо място заемат религиозните дисциплини. През следващите две години уроците по религия силно намаляват за сметка на дисциплини от светски характер. За религиозното възпитание на децата обаче способстват ежедневно ритуално измиване и четенето на молитвата *намаз*, които се извършват през трите години.

Таблица 2

Разпределение на изучаваните предмети по часове и учебни години

№	Предмети	Клас <i>мюлязими</i> (брой часове седмично)	I учебна година (брой часове седмично)	II учебна година (брой часове седмично)	Общо
1	Религиозни науки	13	3	1	17
2	Езици:				
	- арабски;	-	3	4	7
	- персийски;	1	3	3	7
	- турски;	4	5	1	10
	- български.	-	2	3	5
3	Краснопис, правопис и чистопоисание	7	6	6	19

4	Точни науки: - аритметика; - геометрия.	4	3	3	10
5	История	2	4	1	7
6	География	2	1	3	6
7	Философия	-	1	1	2
8	Реторика	-	-	1	1
9	Естествознание	-	-	1	1
10	Рисуване	-	1	1	2
11	Пеене	-	-	1	1
12	Преговор и практика	1	1	-	2
13	Гимнастика	1	1	1	1
14	Неизвестно	1	1	1	3
	Общо	36	36	36	108

Най-сериозно внимание се обръща на езиковото обучение на децата, като акцентът пада върху арабския език. Независимо, че са заделени общо 29 часа за трите години (или 26,85% от общия брой часове – 108), тази цифра е значително по-малка от часовете, предвидени за останалите училища в Османската империя, където Програмата предвижда общо 46,5 часа. Пет часа седмично децата от турското население в Пловдив изучават и български език, а от учебната 1883/1884 г., както отбелязахме по-горе, в обучението се въвежда и френски. Френският език фигурира и в програмата на *рюшдийе* училищата в историко-географската област аш-Шам (Сирия), където се изучава през третата и четвъртата учебна година⁴¹.

Впечатлява сериозното внимание, което се отделя в Пловдив на ортографията и красивото писане. В сравнение с общата програма за този вид училища в Османската империя, в която са заделени само 4,5 часа през първата учебна година, тук те са силно завишени – общо 19, което представлява около 17,6 % от общия брой часове (108). Повече са и часовете, определени за аритметиката и геометрията – общо 15 часа седмично (или 13,90% от общия брой часове) срещу 12 часа в общата програма за империята.

Забелязва се също и по-голямо разнообразие в изучаваните предмети. Пловдивската програма включва философия, реторика, естествознание, пеене и гимнастика, които не откриваме в общата програма. Те обаче се преподават в българските училища в Пловдив от същото време, което неминуемо е оказало влияние и върху програмата на турското училище.

3. Народните училища в Княжество България (1878)

Първият допир на децата с Изтока става още в първоначалното училище в часовете по „Закон Божи“, когато те получават елементарни познания по християнска религия. Наред с наизустяването на основните молитви („Свети Боже“, „Отче наш“ и „Царю небесни“) и на някои църковни песни, на учениците се разказват и събития от Светата история. В първи клас от средното училище те вече се запознават с по-важните събития от Вехтия Завет. Програмата включва и кратко обяснение на десетте божии заповеди. Часовете по „Закон Божи“ във втори клас още повече разширяват познанията им върху християнската религия. Тук се дава кратко изложение на по-важните моменти от живота и учението на Христос. Включен е и първи век от християнството.

⁴¹ Kodaman, B. Abdülhamid devri, op. cit., p. 111, за 1883/1884 учебна година.

Разнообразна програма предлагат часовете по четене, което включва и славянско четене, посветено на Евангелието в трето отделение и на Новия Завет в първи и втори клас на средното училище. Успоредно с тези уроци във втори клас е предвидено и четене на различни книги с историческо съдържание. Вече в трети клас от главното училище е въведен пространен православен катахизис и учението за вярата, надеждата и любовта, а уроците през последната (четвърта) година са посветени на науката за православното християнско богослужение.

Часове по география се въвеждат едва в първи клас от средното училище. Тогава на децата се преподава за петте части на света (или петте континента). Тук те получават първите елементарни познания върху Азия. Следващата година е посветена на запознаване с географията на България, а програмата в трети клас ги среща с физическата и политическата география на останалите европейски страни. В последната година (четвърти клас) учениците се запознават далеч по-подробно с останалите континенти (Азия, Америка и Австралия) от гледна точка на тяхната физическа география, политическо деление и етнографска характеристика.

Часовете по история също обогатяват знанията на децата за Изтока. Предметът е въведен във втори клас, но тогава уроците са посветени на България. Вече в трети клас от главното училище по „Всеобща история“ те се запознават с древния свят на Египет, Вавилон и Финикия, научават за миналото на древните гърци и римляни. Четвърти клас е посветен на т.нар. нови народи, при което акцентът пада върху славяните.

Подобно разпределение на учебния материал установяваме и в реалните училища, в които обучението продължава три години, като през целия период религията заема сериозно място. Освен уроците по „Закон Божи“, които включват Светата история, Вехтия и Новия завет и православен катахизис, част от часовете, определени за български език през първата година, са посветени на славянско четене, което предвижда Новия Завет. По този начин, седмично, уроците по християнска религия съвсем малко надвишават тези по география. Допускаме, че в първи клас, когато се получават предварителни познания по математическа и физическа география, вероятно се споменават и континентите Азия и Австралия. Втората година вече е посветена на физическа, политическа и етнографска характеристика на континентите Азия, Африка, Америка и Австралия. Интересно е да се отбележи, че тези часове са обвързани с материала, преподаван по религия. В програмата специално е посочено, че при изучаване на политическото деление на петте части на света, Палестина и другите страни, които се споменават в Свещената история, трябва да се разглеждат по-подробно. По този начин учениците ще могат да си представят ясно географското им положение и ще бъдат в състояние да намерят на картата по-главните им градове.

Таблица 3

Програма на Реалното училище

№	Изучавани предмети	Часове			
		Седмично разпределение			
		Първа година	Втора година	Трета година	Общо
1	Закон Божи	2	2	2	6
2	Български език	4	3	3	10
3	Аритметика	3	3	2	8
4	Естествена история	-	2	2	4

5	Физика	-	-	2	2
6	Чертане и живописание	6	6	6	18
7	География	2	2	2	6
8	Всеобща история	-	-	2	2
9	Френски или немски език	3	3	2	8
10	Чистописане (краснопис)	1	1	1	3
11	Гимнастика	4	4	4	12
12	Пеене (не е задължително)	2	2	2	6
	Общо	27	28	30	85

4. Българските училища в Костурско в края на XIX–началото на XX век

В историята на българското образование в Македония времето в края на XIX–първото десетилетие на XX в. се характеризира с постоянен стремеж и борба на българското население да надмogne влиянието на гръцкото духовенство и да укрепи позициите на Екзархията⁴². В публикуваните досега не много на брой изследвания, посветени на този въпрос, са използвани главно извори на български език. Тук използваме информацията, която ни поднасят документи на османотурски език – 61 официални разрешителни (*рухсатнаме*), които разкриват в няколко аспекта състоянието на българските училища в град Кесрийе (Костур), в още 57 села в околиите (*кази*) Кесрийе и Гьоридже (Корча), спадащи към окръг (*лива*) Гьоридже, *вилает* Манастир (Битоля), и в с. Нестим, разположено в околия Населич, окръг Серфидже. Тези документи също се съхраняват в Ориенталския отдел на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ (Фонд 52 А, а.е. 445)⁴³.

Таблица 4

Програма на българските училища в Костурско

Книги и трактати, разрешени за обучение	Имена на авторите	Място на издаване	Година на издаване	Език на книгата
<u>Първа година, начална част:</u> Азбука	А. Наумов	Солун	1906	Български
Четене	„	„	1905	„
Аритметика	„	„	„	„
<u>Втора година, начална част:</u> Четене	„	„	„	„
Аритметика	„	„	„	„
<u>Втора и трета начална част:</u> Четене	„	„	„	„

⁴² Повече за политическата ситуация в Македония след Берлинския конгрес, а така също и за състоянието на българската просвета и ролята на Екзархията вж **Божинов**, Воин. Българската просвета в Македония и Одринска Тракия 1878–1913. – София, 1982; вж и **Галчев**, Илия. Българската просвета в Солунския вилает. – София, 2005.

⁴³ По-подробно за тези документи вж **Кендерова**, Ст. Към историята на българските училища в Костурско в края на XIX–началото на XX век. // *Състояние и проблеми на българската ономастика*. Об. Т. 10. (Посветен на 90-год. от рождението на проф. Николай Ковачев). – Велико Търново, 2010, с. 594–610.

Четене на славянски език	„	„	1896	Славянски
Религиозни науки	„	„	1898	Български
Аритметика	„	„	1906	„
География	Васил Кънчов	Виена	1898	„
Зоология	Т. Апостолов	Солун	1896	„
Геометрия	П. Икономов	Търново	1902	„
<u>Първа година, част рюшдийе</u> Религиозни науки	А. Брегаинечки	Филибе (Пловдив)	1844	„
Български език	Д. Мирчев	Солун	1906	„
Аритметика	С. Тонев	София	1908	„
Геометрия	П. Икономов	Търново	1902	„
Зоология	Д. Цонев	София	1906	„
География	К. Рачев	Търново	1900	„
Обща история	Г. Кожухаров	Филибе	1903	„
Френски език	Йордан Иванов	„	1906	Френски
<u>Втора година, част рюшдийе</u> Религиозни науки	А. Брегаинечки	Солун	1899	Български
Български език	Д. Мирчев	Солун	1906	„
Аритметика	П. Икономов	Търново	1904	„
Геометрия	„	„	1902	„
Ботаника	Д. Цонев	София	1908	„
Обща история	С. Кожухаров	Филибе	1905	„
Геометрия	К. Рачев	Търново	1900	„
Френски език	Йордан Иванов	Филибе	1906	Френски
<u>Трета година, част рюшдийе</u> Религиозни науки	Василев	София	1908	Български
Български език	Д. Мирчев	Солун	1906	„
Аритметика	П. Икономов	Търново	1900	„
Геометрия	Т. Дрипчански	„	1905	„
Философия	Киров	Филибе	1904	„
Химия	Хр. Яръмов	Казанлък	1907	„
Геология	„	Филибе	1898	„
Човешко здраве	А. Колев	Търново	1906	„
География	К. Рачев	„	1900	„
Обща история	С. Кожухаров	Филибе	1906	„
Френски език	Йордан Иванов	„	1907	Френски

Броят на изучаваните предмети не е еднакъв за всички училища, независимо че те са предимно начални. За училището в с. Тиолища са отбелязани само осем предмета (два пъти е означено „Закон Божи“, изучаване на буквите, геометрия, география, смятане, естествена история и Евангелие), а за това в Хрупища – девет („Закон Божи“, четене, смятане, краснописане, естествоведение, география, геометрия или чертане, Свето евангелие, османска азбука). В документите, датирани от 1325 (1909) г., фигурират 12 предмета. Това са съответно: азбука, четене и аритметика през първата учебна година; четене и аритметика през втората учебна година; четене, четене на славянски език, религиозни науки, аритметика, география, зоология и геометрия през третата и четвъртата учебна година. В документите от 1308 (1892) г. са отбелязани 17 изучавани предмета, а в тези от

1326 (1910) г. – 20. По-различно е положението в училището в центъра на *нахия*⁴⁴ Бихлище, което е начално и *рюшдийе*; в него се изучават общо 39 предмета. Преподаването през първата учебна година (начална част) включва азбуката, четене и аритметика. Втората учебна година (начална част) е посветена само на четене и аритметика. През втората година и третата година (начална част) се преподават четене, четене на славянски език, религиозни науки, аритметика, география, зоология и геометрия. През първата година от прогимназията (*рюшдийе*) се обръща внимание на религиозните науки, български език, аритметика, геометрия, зоология, география, обща история и френски език по учебник на френски език, съставен от Йордан Иванов и издаден през 1906 и 1907 г. във Филибе. През втората година от прогимназиалния клас се изучават религиозни науки, български език, аритметика, геометрия, ботаника, обща история, още веднъж геометрия и френски език. През третата година към обичайните религиозни науки, аритметика и геометрия са добавени и философия, химия, геология, анатомия, география, обща история и отново френски език.

По-голямо разнообразие се установява и в програмата на училището в Костенец. Учениците от началното училище биват запознати и с естествена история, география и Свещено евангелие. Първата година от *рюшдийето* включва религиозни науки, български език (морфология и правила), турски и френски език, аритметика, обща история, география, естествена история, геометрия, рисуване и калиграфия и гимнастика. През последната (четвърта) година в училището в с. Кърчица, което е начално дневно, се изучават землеописание, рисуване, калиграфия, музика и гимнастика.

Особен интерес представлява фактът, че в някои от документите изучаваните предмети са отбелязани на български език с арабски букви, а встрани е дадено и тяхното съответствие на турски език. Например: Закон божи (*akaid*), буквар (*elifba*), Евангелие (*Incil*), молитви (*Incil-i serif* – Свещено евангелие), читанка (*kiraat* или *bulgar lisani* – български език), аритметика или исметаня/исметанка (*hesap*), граматика (*küçük sarf* – букв. малко склонение), зоология, краснописание (*hüsn-i hatt*), естествоведение (*ilm-i hayvanat* или *tarih-i tabi*) и чертание (*hendese*).

II. Изтокът в учебниците по география, използвани в турските и българските училища

В нашето изложение дотук разгледахме програмата на турските *рюшдийе* училища (включително и на турската прогимназия в Пловдив) и тази на българските народни и реални училища, както и на българските училища в Костурско. Невъзможно е обаче да се направи паралел между тях. Докато изработването на програмата за турските училища е държавна политика, а самата тя (програмата) е разпратена из цялата империя за съблюдаване и спазване, то положението с българските училища през османския период е съвсем различно. Едва през 1878 г., след Освобождението на България, се подготвя единна такава (програма). Независимо от това, и в единия, и в другия случай програмите отразяват и учебните предмети, които включват уроци, даващи в различен аспект познания върху Истока. Точна представа обаче за изучавания материал може да се получи, ако се направи анализ на самите учебници.

Ориента (или Истока) е широкообхватно понятие. Погледнато от географски ъгъл, това са два континента – Азия и Австралия. Познания за тях се получа-

⁴⁴ *Нахия* – сборна селска община.

ват на първо място от физическата география. Не можем обаче да игнорираме народите, които ги населяват, тяхната история, култура, държавно устройство, вероизповедание, поминък, език. По този начин навлизаме в полето и на други раздели на науката.

В хода на историята отделни събития прехвърлят границите на континента, в който се случват; отделни народи пренасят своята култура и език от едно място на друго. Още през VII–VIII в. арабските племена, приели исляма, предприемат завоевания на север, изток и запад, в резултат на което новата религия и нейният носител – арабският език, прехвърлят границите на Арабския полуостров, навлизат във Византия на север, Иран, Индия и Китай на изток, Африка на запад и преминали Гибралтар, в продължение на седем века се настаняват на Пиренеите. През XIV в. османците се установяват в част от Европа, а в началото на XVI в. превземат и страни от африканския континент. По този начин историята на завладените европейски и африкански територии завинаги се свързва с историята на част от Азия.

Тези примери подсказват колко всеобхватна е темата за Ориента, колко широко понятие е ориенталистиката и колко е трудно да се поставят граници в неговото изучаване. По-нататък ще се концентрираме само върху учебниците по география (в последващо изследване ще се спрем и на тези по история). От тях започва опознаването на тази част от света. Ще разгледаме тяхната структура, начин на изложение на материала, теми, които са обхванати в отделните уроци и в каква степен на подробност са отразени те. Ще се опитаме да сравним съдържанието на турските с това на българските учебници.

1. Учебници по география за турските училища

Според програмата на *рюшдийе* училищата часовете по география се водят по учебника „*Мухтасар Джография*“ („Съкратена география“). С подобно заглавие – „*Мухтасар Джография рисалеси*“ („Трактат по Съкратена география“), е учебникът на Селим Сабит (НБКМ, О 569)⁴⁵, предназначен за началните училища за момчета. Първите уроци в него запознават учениците с понятието география, дава се кратка характеристика за Земята и нейната форма, обяснява се що е географска карта, изброяват се петте континента (Европа, Азия, Африка, Америка и Океания) и посоките на света, поясняват се основни понятия от физическата география: суша, остров и т.н.

Съществената част на учебника представя всеки един от континентите (*къта*) в следната последователност: местоположение, големина и население, деление на отделни страни (*юлке*). Континентът Азия, посочен като най-голям и най-населен, включва 11 страни, първата от които е Анадолю (Мала Азия). В административно отношение тя се дели на 13 кръга (*даире*), като под това понятие в останалите учебници се разбира област (*вилает*). Това са съответно: Худавендигяр (Бурса), Айдын, Коня, Анкара, Кастамону, Сивас, Ерзерум, Диярбакър, Трабзон, Багдад, Халеб, Сирия и Адана.

Останалите страни в Азия са: Арабистан (Арабия, т.е., Арабски полуостров), която включва Хиджаз (източното крайбрежие на Червено море), Йемен и Неджд; следват Сибир и Кавказ, Аджем (Иран), Туркестан, Афганистан, Белуджистан (дн. в Пакистан), Хиндустан (Индия), Хиндчини (Индокитай), Китай и Япония.

⁴⁵ Sabit, S. Muhtasar Coğrafya risalesi. Sibyan mekteplerine mahsusdur. Istanbul, 1291/1874 (НБКМ, О 569).

При тяхното представяне се дава брой на населението, столица и други известни градове. Ето каква информация съдържа например фрагментът за Иран: „Страната Аджем включва 10 милиона население. Столица е град Техран. Градовете Тебриз, Хамадан, Шираз и Исфахан са от известните градове на страната“ (с. 26).

В някои случаи се излиза извън приетата рамка, като в описанието се включва и пояснение относно управлението на съответната страна. Така за Хиндустан е казано, че част от нейното население е под управление на Англия (Ингилтера). Сибирия и Кавказ пък се намират под управление на Русия (с. 26).

Последната част на учебника е посветена на физическата география. Тук, отново към всеки континент, са само изброени известните морета, проливи, заливи, острови, носове, планински вериги, езера и реки с кратка посочка за месторазположението им.

Информацията в този учебник е поднесена много схематично, уроците са запълнени с изключително голям брой топоними, което изисква тяхното наизустяване. След всеки урок обаче са включени упражнения под формата на въпроси върху предадения материал, което би съдействало за неговото по-добро заучаване. От значение за тази цел са и приложените 7 цветни карти.

Основният учебник по география за *рюшдийе* училищата е, както вече отбелязахме „*Мухтасар Джография*“, съставен от Сюлейман Шевкет и одобрен от Министерство на образованието. Второто му издание, с което разполагаме, е от 1290 (1873) г. (НБКМ, О 182).

Материалът е поднесен в четири основни части (*фасл*), като всяка от тях съдържа различен брой теми или уроци (*мадде*). По подобие на предходния учебник и тук се започва с определение за науката география, кратко описание на Земята, що е географска карта и т.н. Тази информация съставя част първа.

Част втора запознава с петте континента: Европа, Азия, Африка, Америка и Австралия. Информацията за всеки един от тях следва точно определен ред: граници, измерение в географски ширини и дължини, площ, страни (*мемлекет*), природни земни части. Именно тук е направено цялостно и в сравнение с предходния учебник, по-обстойно представяне на Азия и Австралия. Специално за Азия е отбелязано, че континентът включва 13 страни, съответно на запад – 3 (Османска държава, Арабския полуостров и Русия), на север – Сибир, в средната част – 4 (Иран, Тюркестан с друго име Татаристан, Китай и Япония) и на юг – 5 (шахство Херат, Афганистан, Белуджистан, Хиндустан и Хиндчини), при което са изброени и главните градове. По подобие на предходния учебник и тук се дава информация за страни и области, които се намират под чуждо господство. Например Аден, разположен в Арабския полуостров, е под владение на Англия. Голяма част от Хиндустан е също под нейно управление, а някои градове заедно с околностите им са под френско и португалско управление. Владение на Русия са Сибир и Кавказ с главен град Тифлис. Същевременно Хадрамаут, Оман и Бахрейн, разположени в югоизточната част на Арабския полуостров, са самостоятелни владения.

Независимо, че информацията в този учебник е по-подробна, в много отношения тя преповтаря тази, която срещаме в предходния. Това се отнася и за Иран (шахство Аджем): „Страната Аджем включва 10 милиона население. Столица е град Техран. Градовете Тебриз, Хамадан, Шираз и Исфахан са от известните градове на страната“.

При запознаването си с природата на всеки континент учениците научават

кои са моретата, заливите, проходите, островите и полуостровите, носове, езера, планини и реки, което до голяма степен също съвпада с учебника за началните училища.

Част трета е посветена изцяло на Османската държава, като най-напред е разгледана европейската ѝ територия (Румили), а след това – азиатската (Анадола). При описанията на всяка една от тях е спазен следният ред:

- граници, площ и деление на *вилаетите* (области) Румелия (или Анадола);
- *вилаети*, разположени в южната част;
- *вилаети*, разположени в средата;
- *вилаети*, разположени на север;
- *вилаетите* Крит и Джезаир-и Бахр-и Сефид (Островите в Бяло/Средиземно море);
- планини, реки, известни заливи и езера.

Когато се разглеждат отделните вилаети, посочено е делението им на *санджаци* или *лива* (окръзи), отбелязани са центровете на съответния *вилает*, местоположение, включително и в географски ширини и дължини, брой на населението и обезателно през коя година по Хиджра (мюсюлманското летоброене) е превзет от османците. Ето например информацията за първия *вилает*, разположен в северната част на Анадола: „На север се намират 5 *вилаета*. Първият от тях е *вилаетът* Худавендигяр. Негов център е град Бруса. Този град е разположен на 40 градуса и 30 минути северна ширина и 36 градуса и 41 минути източна дължина. Включва 44 000 души население. Стара столица на Османската държава. Дели се на 5 окръга (*лива*): самата *лива* Худавендигяр, Караси, Коджаили, Кютахия и Кара Хисар Сахиб“ (с. 100).

Като отделни теми са разгледани Арабистан и *еялетът* (област) Египет (Мъсър). *Еялетите* Тарабулус Гарб (Триполи, Либия) и Тунис са само отбелязани в частта, посветена на Африка.

Последната четвърта част на учебника е посветена на математическата география. Тук са включени и елементи от политическата география, които разкриват форми на управление в европейските държави, религии, население, страни.

Учебникът по география, предназначен за *рюидийе* училищата, е значително по-подробен и разширява познанията на учениците върху света, която вече са получили в началното училище. В структурно отношение той също се отличава от предходния, независимо, че в началото и при двата учебника учениците биват запознати с предмета на географията и с основни географски категории. Цялата втора част е посветена на общото представяне на отделните континенти. Основно място обаче е заделено за изучаване на Османската империя, на която е посветена цялата трета част. Информацията за нейното административно деление е представена тук за първи път.

2. Учебници по география, използвани в българските училища

В епохата на Българското възрождане се проявява голям интерес към географската наука, предимно от страна на българските занаятчии и търговци. Това довежда и до издаването на немалко на брой учебници (над 35 до 1877 г.), част от които са преводни. Между техните автори и преводачи фигурират изтъкнати български възрожденски дейци, някои от които са завършили гръцки училища в българските земи, а други са следвали в европейски учебни заведения. За нашата работа използвахме три учебника за малките деца и два за средните училища.

Най-ранният учебник, предназначен за началното училище – „Всеобща география за децата“ – е издаден в Белград през 1842 г.⁴⁶. Състои се от три основни части. Първата част, по подобие на разгледаните по-горе учебници на турски език, дава общи географски познания. Втората част е озаглавена „Историческа, физическа и политическа география“, а третата е посветена на математическата география.

Изложението на материала в първа и втора част е по континенти: Европа, Азия, Африка, Америка и Океания. Информацията за всеки континент е от физически характер и съблюдава следния ред: граници на континента; страни, които обхваща (само изброяване); морета; заливи и проливи; острови; полуострови и носове; езера и планини; реки и кратко представяне на отделните страни (държави), които влизат в съответния континент. Страните на Азия, които са разгледани в тази част, са следните: Азиатска Русия, Японската империя, Китайската империя, Ост-индийски Източен полуостров, Индостан, Белуджистан, Афганистан, Независима Тартария (Киргизия, Туркестан, Велика Бухара, Хива и Тюркмения), Персия, Арабия и Азиатска Турция. Специално са отбелязани европейските владения в Азия, Океания и Африка.

По-съществена информация обаче се съдържа във втората част от учебника. В началото се дават предварителни познания относно населението на Земята, след което отново по континенти се изброяват племената, вероизповеданията и езиците. Така например като главни езици на Азия са посочени турски, арабски, персийски, уйгурски, манджурски, китайски, японски, малайски и санскритски, който не се използва в разговора и е свещен език на брамините. Изложението продължава с представяне на всеки континент. На първо място се дава кратка информация от исторически характер, местоположение и климат, главни произведения, жители, вяра. В рамките на съответния континент е представена и всяка отделна страна. Доста подробно място е заделено за Европейска Русия, имайки предвид, че учебникът е превод от руски език.

Следващите два учебника – „Кратка география за деца“ и „Кратка география“, издадени съответно във Виена (1862) и Пловдив (1864), са подготвени от един и същ автор – Д. Манчев⁴⁷. Ето защо е обяснимо те да са доста близки по съдържание. И при двата учебника материалът е изложен под формата на въпроси и отговори. За пореден път първият въпрос е: „Що е география?“, последван от кратки сведения за Земята. Посочени са основните вероизповедания и място на разпространение.

След тази въстъпителна част учебникът „Кратка география за деца“ е разделен на пет отделения, всяко от които представя един континент в обичайния ред: Европа, Азия, Африка, Америка и Океания. Европейска Турция е представена в първо отделение. Тя е и най-просторно и подробно разгледана. Дадени са сведения за нейните забележителни градове, по-големи реки, форма на управление. Останалите европейски страни са отразени по-накратко. Освен това страните в другите континенти не са разгледани по този начин самостоятелно, а информацията за тях е вмъкната в частта за самия континент. Единствено в отделението, посветено на Азия, специално внимание е обърнато на Азиатска Турция. Информацията за

⁴⁶ **Всеобща** география за децата. Прев. от рус. ез. Иван А. Богоев. – Белград, 1843. – 436 с. (НБКМ, Ст. 43.72).

⁴⁷ **Манчев**, Д. В. Кратка география за малки деца. – Виена, 1862 г. – 52 с.; малък формат (НБКМ, Ст. 62.600); **Манчев**, Д. В. Кратка география. 2. изд. – Пловдив, 1864. – 120 с.; много малък формат (НБКМ, Ст. 64.699).

всеки континент включва сведения за суровините, животните, жителите и начина им на живот, вяра, форма на управление.

В предговора към следващия си учебник – „Кратка география“, авторът отбелязва, че учителите от всички първоначални училища са го приели много благосклонно, което го е насърчило да подготви и второ издание, като по този начин се откликва на една голяма нужда. Освен че тук авторът е включил допълнителен материал, учебникът има и по-различна структура в сравнение с първия. Състои се от четири части, всяка от които съдържа определен брой уроци. В третата част се разглеждат по-главните реки в Европа, а последната част, както вече стана обичайно, е посветена на математическата география.

Първото запознаване с Изтока става в част първа при изброяване петте главни части на сушата (Европа, Азия, Африка, Америка и Океания). На Земята има обаче три [други] суши: „първата е Старият Свят, която обема Европа, Азия и Африка; втората е Новият свят, която обема Америка, а третата е Австралия, която е част от Океания“ (с. 8).

Учениците биват запознати и с шестте главни вероизповедания на жителите на Земята. За първите две – юдейската, изповядана от юдеите, които са пръснати по цялата земя, поради което тя „не владее никъде“, и християнската, която има три главни вероизповедания (източно-православно, римо-католическо и протестантско), не е посочена конкретна територия. За третата вяра – мохамеданската или исляма, е конкретизиран и географският район на разпространение: много места в Азия и Африка и една част от жителите на Европейска Турция. За брахманската и будайската (будистка) религии е отбелязано, че се изповядат съответно в Хиндостан, Източна Азия, Тибет и о-в Цейлон. Според начина на поминък, хората се делят на: диви, които живеят в Северна Азия и Океания; чергари – в Азия и Африка; и образовани.

След тези уроци с въстъпителен и по-общообразователен характер и които присъстват и в първия учебник на автора, се преминава към представяне на отделните континенти, като отново се започва с Европа. На нея са посветени общо 13 урока. Най-обстоен е първият, в който се изброяват 16-те страни на Европа, разположени съответно – пет на юг (една от тях е Европейска Турция), седем в средата и четири на север. Информацията за всеки континент е предадена в строго определен ред, който наподобява и начина на изложение, приложен в първия учебник на автора: 1. Страни в съответния континент: изброяване, граници, столици и главни градове; 2. Морета; 3. Заливи; 4. Протоци; 5. Острови; 6. Полуострови, провлаци и носове; 7. Планини и вулкани; 8. Езера; 9. Реки; 10. Деление на всяка страна от съответния континент; 11. Общ поглед върху съответния континент: по какво се отличава от другите части на Земята, какво се произвежда в него, какви вероизповедания има, начин на управление, независими държави и държави, които признават чуждо покровителство. Цялата втора част на учебника е посветена на Европейска Турция.

Учебникът, по който са водени уроците по география при по-големите ученици, е „Всеобща география за децата“, издаден през 1843 г. (НБКМ, Ст. 43.72). В структурно отношение той се състои от три части. Част първа, по подобие и на другите учебници, запознава с науката география. Тук се дават и кратки сведения за отделните континенти. Част втора, която всъщност ни интересува, е озаглавена „Историческа, физическа и политическа география“. Част трета отново е посветена на математическата география.

Материалът във втората част е изложен по континенти, започвайки, както е обичайно, с Европа, на която са посветени най-много страници. Изложението за всеки един от континентите започва с общ преглед, след което се разглеждат отделните страни в следния ред: местоположение, климат и произведения (производство); жители, вяра и управление; главни градове. Предвид на факта, че учебникът е превод от руски език представянето на азиатските страни започва с Азиатска Русия, която се състои от две части: Северна (или Сибир) и Южна (или Кавказ). Следват Япония, Китайската империя, Индо-Китай, Индия или Индостан, която е разгледана много подробно, Белуджистан, Афганистан, Независима Тартария или Туркестан, Персия или Иран, Арабия. На последно място, за разлика от турските учебници, е поставена Азиатска Турция. Наред с обичайно поднесената информация, тук е отразено и състоянието на търговията и фабричното производство.

Това е един от най-удачните учебници по география. На няколко места авторът изразява критичното си мнение по отношение деспотичния начин на управление в някои страни. Наред с информацията, която има по-сух характер, за по-лесното запомняне на материала са включени интересни и любопитни сведения от най-различен характер. Така например на страниците, посветени на Китай, намираме и следния текст: „Китайците за най-голяма хубост на жените почитат да имат малки нозе; за това още откак са малки, пристягат им нозете с ремъци, от което китайските жени не могат да ходят“ (с. 245). Узнаваме също, че в Пекин има гръцко-руски манастир, в който се намира духовната руска мисия (с. 246). На голяма почит пък в Индокитай е белият слон, защото в него, според знанието на жителите му, преминава душата, когато умре Господарят им (с. 247).

Често в описанията на отделните страни са включени и данни от исторически характер. Например в пристанището на Каликут (Калкута), на брега на Малабар в Индия, за първи път са пристанали португалците на Васко-де-Гама през лятото на 1498 г. (с. 255).

Интересни подробности се дават и за някои по-рядко срещани вероизповедания. В град Бамбей, главен град на Бамбейското президентство и център на английската търговия на западния бряг на Индостан, се броят до 8000 поклонници на огъня. Те го поддържат денонощно в храмовете си, като палят благоуханни дървета (с. 255).

Бухара, столен град на Независима Татария, води голяма търговия. Тук има 360 *месджиди* (малка джамия), 60 добри мюсюлмански училища, множество фабрики. Самарканд, разположен на изток от Бухара, предишна столица на знаменития Тамерлан (Тимурленг), е прочут със своите фабрики за копринена хартия (с. 260).

За разлика от съвсем схематичните данни за Персия, които вече показахме, тук информацията е не само далеч по-обстойна, но също поднася интересни детайли: „Главни персийски произведения са жито, ориз, смокини, зарзали, праскови, миндали и сливи; всичките тези произведения Европа е получила от Персия... в плодородните долини на Шираз, Исфахан и Йезд се отглежда твърде добро вино и най-добрият табак в Азия... персийските коне се почитат за най-добри на Изток...“ (с. 261–262). Не е пропуснато и трагичното събитие – земетресението през 1724 г. в Таврис (Тебриз), в резултат на което са загинали до 100 000 души. Самият град е разположен при руските предели, известен е със своята търговия и с многого фабрици за копринени, памучни и вълнени платове.

Доста разширен като съдържание е учебникът, озаглавен „Уроци по землеопи-

сание“ на Йоаким Груев, издаден през 1872 г.⁴⁸ Той намира голямо приложение и образованието на българските деца, поради което претърпява няколко издания⁴⁹. Състои се от три големи отдела. Материалът е изложен под формата на въпроси последвани от отговори. Отдел първи е посветен на физическата география. По подобие на вече анализирани учебници текстът за всеки континент е представен в определен ред. Ето какво включва частта, посветена на Азия: предели (границы) и страни, морета, заливи и протоци, острови, полуострови и носове, полета и планини, езера, улеи и реки. Такива са и въпросите, които се отнасят за Африка и Америка. Предвид островния характер на Океания въпросите имат по-друг характер: какво се разбира под името Океания, деление на континента на три части (Малезия, Меланезия и Полинезия) и съответно, кои острови включва всяка една от тях. Въпрос 73 запознава с европейските владения на Океания, владяни от англичани, холандци, португалци, испанци и французи. Последният 74-ти въпрос разглежда т.нар. туземни държави в Океания.

Отдел втори е посветен на гражданското землеописание. Тук, отново по подобие на останалите учебници, се поднасят предварителни познания за различните племена и хора, начин на живеене, степен на образование и деление по вероизповедание.

Между Южните страни на Европа изключително подробно е представена Европейска Турция (с. 52–72). Изложението има следната последователност: исторически бележки за страните, които влизат в нея; пространство и граници; местоположение (тук се включват планини и реки), климат, произведения, промишленост, търговия, пътища и железници, народонаселение, вяра, управление (министерства, Държавен съвет, Диван), деление на Европейска Турция на княжества и 10 *вилаета*, последният от които е Истанбул (Цариград). Следва информация за всеки *вилает* и неговото деление на *санджаци* (окръзи) и *кази* (околии). Последната част е посветена на забележителните градове в Европейска Турция, като най-голямо място е отделено на Истанбул.

Цели 30 страници са посветени и на Азия (с. 148–176). Разделът „Общ поглед върху Азия“ включва информация за произведенията (производството), населението, изповядвани вери, езици и управление. По подобие на частта, посветена на Европейска Турция, и тук много обстойно е представена Азиатска Турция: исторически бележки за областите, които влизат в нея; местоположение и климат; произведения, поминък и търговия; народонаселение, административно деление на 13 *вилаета* с информация за *санджаците*, включени във всеки от тях. Забележителните градове са разположени в по-големи историко-географски области. Така в Анадол се обръща специално внимание на Требизонд (Трабзон), Керазун, Амасия, Синоп, Бруса и др. Представени са и най-важните градове в Армения, Аджезир, Ирак-араби, Сирия и островите Тенедос, Митилин, Хиос, Самос, Патмос, Родос и Кипър.

Следващ голям раздел е Арабия, като се съблюдава същият ред на представяне на информацията: исторически забележки, местоположение и климат, произведения, народонаселение, вяра и управление, забележителни градове.

Останалите страни от Азия, отразени в учебника по същия начин на представяне, са Азиатска Русия, Япония, Китайското царство, Хиндо-Китай, Хиндостан

⁴⁸ Груев, Йоаким, Уроци по землеописание. Поправ. и доп. изд. 1872 г. (НБКМ, Ст. 72. 1447).

⁴⁹ На заглавната му страница е отбелязано, че може да бъде закупен от книжарниците на издателя Хр. Г. Данов в Пловдив, Русе и Битоля.

и Английска Хиндия, Персийската страна, разделена на 4 части (Персия или Иран, Кралство Херат, Афганистан и Белуджистан) и най-накрая – Тюркестан или Независима Тартария.

Частта, посветена на Африка, също започва с „Общ поглед върху континента“, който съдържа същите елементи. След информацията за управлението на този континент се минава към представяне на отделните страни: Египет, Берберските земи и т.н., като се спазва същият ред на представяне. На последно място, както и при другите учебници, е Океания (с. 211–217). Тук историческите бележки към раздел „Общ поглед“ са доста по-подробни, започвайки от средните векове, когато арабите откриват и опознават една малка част от Малезия. През последните три столетия европейците пък откриват всички земи на този морски свят, наречен Океания. Последният, трети отдел от учебника, е посветен на изчислителното землеописание (или космографията).

Заклучение

Реформите, предприети през втората четвърт на XIX в. в Османската империя, оказват благоприятно влияние върху образователната система на цялото общество. Сред турското население се извършва преход от *медресето* към *рюшдийето*, а сред българското – от килията към взаимното училище, последвано от класното. Религиозните дисциплини постепенно отстъпват място на светските, съществено място между които заема географията, благодарение на която учениците се запознават със света.

В различни позиции по отношение познанията си за Изтока са децата от турските и българските училища. На първо място, религиите, които изповядват и които възникват в Азия, са съвсем различни. Запознаването с тях започва още в семейната среда, но се задълбочава в училище. В програмата на *рюшдийето* обучението по религия постепенно се измества от предмети, които имат по-светски характер. По-различно стои обаче въпросът с българските училища. Липсата на официална програма за периода до Освобождението не ни позволява да определим какво е мястото на уроците по „Закон Божи“ спрямо останалите предмети. От програмата, съставена още в годината на Освобождението, обаче ясно проличава голямото внимание, което се отделя на изучаването на християнската религия. Може би това е провокирано от обстоятелството, че в продължение на пет века българите (и съответно българското дете) са живели в условия, при които господстваща религия е ислямът, и времето, когато те не са получили необходимите познания, следва да бъде наваксано.

Изучаването на източни езици също разширява познанията за Изтока и спомощства за запознаване с неговата култура. В това отношение децата от турски произход имат предимство. Тяхната програма е доста наситена с уроци по арабски, персийски и турски език, немалко са часовете по краснопис и калиграфия, както и епистолография. Едва в началото на XIX в. в българските училища се въвежда изучаването на турски език, който обаче през 1878 г. е изваден от учебната програма.

Най-пълно запознаване със страните на Изтока се извършва в часовете по география. Както пролича от анализа на учебниците по този предмет, материалът за по-малките ученици е поднесен доста схематично и сухо, запълнен е с много имена, в по-голямата си част чужди за ухото на едно дете. Това води до тяхното наизустяване и ако не са приложени географски карти или не е използван глобус,

учениците трудно биха го възприели и заучили. В някои от българските учебници материалът е изложен под формата на кратки въпроси, поставени от учителя, последвани от отговори, които би следвало да се заучат от учениците. В един от турските учебници се съдържат въпроси, поставени под формата на упражнения за преговор след всеки урок, метод, който се използва и в съвременните учебници.

И при турските, и при българските учебници представянето на материала следва един и същи ред. Започва се с кратко въстъпление, което запознава учениците с науката география и с основни географски понятия и им дава общи познания върху Земята. След това при повечето учебници материалът е изложен в два основни плана: физическа и политическа география на континентите, започвайки от Европа, следват Азия, Африка, Америка и Австралия. Информацията, която се съдържа в частта, посветена на физическата география, следва един и същи порядък за съответния континент.

Трудно е да се каже в каква степен уроците, свързани с Изтока в училищата на Османската империя от XIX в., способстват за развитието на ориенталистиката в Турция и в България, или пък в други страни, част от чието минало е свързано с Османската империя. Това е свършено друг въпрос. Може обаче със сигурност да се отбележи, че първите стъпки в тюркологията и османистиката в България са поставени именно от хора, получили образованието си в турските гимназии в Одрин, Скопие, Солун и други градове. На тях дължим първите граматики на османски език, първите преводи на Законите на Османската империя, първите писмовници, речници и разговорници, първите преводи на произведения на източните народи. Те поемат и организирането на османския архив в Народната библиотека в София, част от който включва документи, изоставени от турската власт по места по време на Руско-турската война от 1877–1878 г., а друга, значително по-голяма, закупена през 1931 г. от Турция. Някои от тях преподават в Университета, където през 1954 г. се открива първата специалност по ориенталистика – турска филология, като по този начин поставят основите на българската ориенталистика.

ПЪРВАТА СТРАНИЦА ОТ ФРАГМЕНТ, ЗАПАЗЕН В РЪКОПИС НБКМ ОР 192

АНКА СТОИЛОВА

Краят на арабски ръкопис, съхраняван в Ориенталската сбирка на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ под сигнатура ОР 192, е изгубен. Последният запазен лист е 305, на лицевата му страна завършва първото съчинение в сборника¹, а на гърба му започва нов текст, който не е свързан тематично с предходния. Написаното върху тази страница е поводът за настоящата статия, а основната задача, поставена в нея, е да се атрибутира фрагментарно запазеното произведение. Свособразно заглавие и загатване се чете на първия ред, който е изписан с червено, но не съдържа традиционната въвеждаща формула *Басмала*². Този факт, ако не се дължи на пропуск на преписвача, може да подсказва за възможността текстът да е много ранен. Думите в първия ред са: „*Пояснение, изложено от Абдулла б. Аббас, да е доволен Аллах от него*“³/1³ (Вж Приложение I). Те пораждаат очакването, че след разяснението е записано и съчинението, към което то се отнася. Пояснението е кратко, но много съдържателно. Ето неговият превод:

Разказват за Абдулла б. Аббас, да е доволен Аллах от него, че е казал: „Прочетох тази сура./2/⁴ Беден бях и Той ме обогати, ⁵ изплашен бях и Той ме освободи от всеки страх./3/ Управлявах от този свят, което Всевишният Аллах знае. Тази сура е най-добрата от сурите в псалмите. ⁶ Който я прочете, владее каквото обича и иска, а Аллах го издига над хората. Прави го такъв, че да е доволен от него в този свят и в отвъдния. Ако той е беден, Аллах го обогатява. ⁶ Ако е роб, Аллах го освобождава. Ако е затворен, Аллах го пуска. Ако е прегрешил, Всевишният Аллах го опрощава. Ако е болен, Аллах го изцелява. ⁶ Ако е уплашен, Всевишният

¹ Авторът Мухаммад б. Юсуф ал-Маданий (поч. 556/1161 или 656/1258) е озаглавил своя труд „Полезното мюсюлманско право“ (ал-Фикх ан-нафи). Преписът е завършен 801/1399 г. Към тази дата е завършен и вторият препис.

² С формулата *Басмала* започва Корана и много от неговите *сури* (глави). Тя гласи: „В името на Аллах, Милостивия, Милосърдния“. С развоя на книжовната практика постепенно се утвърждава правилото с нея да започва всеки писмен текст, като в редица случаи тя бива допълвана и разширявана със славословия и благопожелания.

³ За Абдулла б. Аббас следва пояснение в хода на статията.

⁴ Най-често думата *сура* означава „глава на Свещения Коран“. Но в средновековната арабска книжнина така са наричани съставни части и на други книги.

⁵ Със ⁶ са предадени червените запетаи, изписани от преписвача за сегментиране на текста. В поемата същият знак разделя двете полустишия и отбелязва края на реда.

Аллах го спасява. Ако е скован, Всевишният Аллах го избавя. “Ако е питащ, Всевишният Аллах му дава отговор по-бързо от трепкането на окото. “Когато тъгата и мъките от тоя свят го налегнали, Дауд (Давид), мир нему, я е изричал. После паднал ничком и не вдигал главата си, докато Всевишният Аллах не му даде, което иска.” “Тази сура е била на старосирийски и Абдулла б. Аббас, да е доволен Аллах от него, я нарежда [нанизва и превежда на арабски]. Между псалмите тази сура е като сурата „ар-Рахман“ [между сурите] в Корана⁶, а началото ѝ е:

„Аз съм съществуващ, и откриван, и усещан...

търси ме – ще ме намериш...”

Това е всичко, което е съхранил ръкописът, и то е отправната точка за решаването на поставената задача. Авторството на пояснението се свързва или приписва на братовчедна на Пророка Мухаммад Абдулла б. Аббас (поч. 68/687 г.). Според мюсюлманската традиция именно негова е идеята да се съберат и съхранят преданията за Пратеника на Аллах. Той е широко известна и почитана личност и поради факта, че измежду *хадисите*, в иснада на които фигурира неговото име, 1660 са признати за достоверни⁷. Тачен е и като един от най-авторитетните коментатори на Корана.

Неговото име е достатъчно авторитетно, за да внуши достоверността на поясненията, които дава. Още три факта, съобщени от него, заслужават внимание. Първият е, че поемата е представена като част от Псалмите на Давид. Вторият е, че оригиналът на поемата е „на сирийски“ и е преведен на арабски. Третият е, че мястото на поемата в Псалтира е сравнено с мястото на една от най-въздействащите сури на Корана.

Обстоятелството, че ръкописът, съхранил този неин първи ред, без съмнение е мюсюлмански, свидетелства, че и творбата е възприемана като част от ислямската религиозна литература, но дали е създадена като такава? Дали нейният първоизвор не се губи много назад във времето, щом темите, идеите и образите, с които е наситена, са така живи... и така познати... Те са в съзвучие с пророчества от Стария Завет, с псалмите на Давид, с които ги сравнява и Ибн Аббас... Споменаването в Корана на „Псалмите“ (араб. *аз-Забуър*)⁸ формира отношението на мюсюлманите към тази книга, която те приемат за божествено откровение⁹. Давид

⁶ Сура „ар-Рахман“ („Всемилоствивият“) е 55-та по ред.

⁷ *Хадис* е разказ за думи или действия на Посланика на Аллах Мухаммад, който в най-пълнен вариант съдържа две части – същност (араб. *матн*) и имената на лицата, които са го препредавали (араб. *иснад*). В по-кратки версии не се включват имената на всички препредаващи в последователността, в която са го получавали, а само част от тях. Най-кратък е вариантът, в който не е включен *иснадът*.

⁸ Заглавието на Псалмите на Давид се среща на три места в Корана: сура 4 – знамение 161; сура 17 – знамение 57; сура 21 – знамение 105.

⁹ В Свещения Коран под Евангелия (*Инджил*) се имат предвид не тези от Новия Завет, а цялостното Писание, ниспослано на пророк Иса, което е в потвърждение на ниспосланото на пророк Муса (вж бележките към знамение 3 на сура 3 в Превод на... 1997, с. 49).

в кораничния текст е представен като „раб божий, който е притежател на силата“ (с. 38, а. 18), на когото Аллах е дал „владението на мъдростта и го е научил на каквото той (Аллах) пожела“, нему „Аллах е дарил псалмите (*забур*)“ (с. 2, а. 251–2), както е дал откровение на Нух (Ной) и на пророците след него, включително и на Мохаммад (с. 4, а. 163)¹⁰. Ето защо Дауд също е наричан ан-наби (пророк).

В средите на арабскиговорещото население в Близкия изток са били разпространени редица християнски текстове, които са били познати както на християните, така и на мюсюлманите. Най-много са преводите на Библията, Евангелията и Псалмите, тъй като са необходими за литургията и службите¹¹. Известно е, че в отделните манастири в продължение на столетия са правени различни преводи на Стария и Новия Завет на арабски език. Отделните поколения духовници в една и съща обител са имали свои предпочитани оригинали и варианти, и редакции на преведените текстове. След като писаното слово се внася в богослужението и напътствията на миряните, броят на вариантите и редакциите се увеличава, тъй като наличието на много църкви и вероизповедания допринася допълнително за разнообразяването на различията между версиите (Халидов 1987, с. 274)¹².

Ето защо издирването на текст, който би могъл да бъде първоизточник на поемата – феникс, е изключително трудна задача. Може би един ден тя ще бъде решена с помощта на компютрите и на огромния поток от информация, въведен в интернет.

Произведението би могло да бъде известно със заглавие, което да съвпада с неговото начало или да бъде различно. Към втория вариант насочва препис на поема, започваща със същите думи, включена в каталога на В. Алвард (Алвард, т. 2, № 2386), тъй като тя е въведена като „Молитва от Псалтира“. В описанието се уточнява, че тя се състои от 35 стиха, в размер „уафир“.

Потърсих в интернет двата варианта за заглавие – началния стих и този у Алвард. Появи се списък от адреси, първият от които се оказа на сайт за общуване и размяна на мнения¹³. В него някой бе написал:

*„В името на Аллах Милостивия и Милосърдния, за най-добрия от
Пратениците за рода му, за всичките му сподвижници!*

Прочетох я и искам да споделим с мен четенето ѝ:

¹⁰ Преводът на цитатите от Свещения Коран са според изданието на български от 1997 г. (*Превод на...* 1997, с. 49).

¹¹ Като пример в това отношение може да се припомни, че според редица изследователи на ранния ислям на арабски език е било преведено също и апокрифното евангелие на апостол Варнаба, в което историята на Исус Христос е предадена по твърде различен начин в сравнение с останалите четири евангелия и което много добре кореспондира с разказите за Исус в Корана (*Енциклопедия на...* 1846, с. 193).

¹² Арабската християнска книжнина е свързана с превода не само в началния период от своето съществуване, но и в продължение на столетия и до ново време тя е попълвана чрез преводи на новосъздаваната литература на гръцки, сирийски, коптски, древноеврейски, латински език.

¹³ Адресът на сайта е: <http://tassnim.spaces.live.com/blog>

Аз съм съществуващ, и откриван, и усещан...

търси ме – ще ме намериш,
но, ако, освен мен, друго ти търсиш – не ще ме намериш.“

Текстът на първия ред от ръкописа съвпада с думите от екрана... последваха още 24 стиха¹⁴. Същите стихове са публикувани и през 1950 г., когато е издаден уникален ръкопис, съхраняван в Библиотеката на Томас Бодлейн (1545–1613) (Bodleian Library) в Оксфордския университет (сигнатура 276). Става дума за произведението „Историята на Джурджан“ на Абу ал-Касим Хамза б. Юсуф б. Ибрахим ал-Сахмий (поч. 468/1075–1076 г.). Това издание е достъпно в PDF формат и вариантът на поемата в него е в основата на превода, който надяваме се ще предаде на читателите на списание „Библиотека“ посланието, поело към нас от древността като устна традиция, в ръкопис и в електронен вариант в интернет. В Приложение 2 са предложени титулната страница и текстът на поемата (с. 516–517).

Молитва от Псалтира

Аз съм съществуващ, и откриван, и усещан...

търси ме – ще ме намериш,
но, ако, освен мен, друго ти търсиш –
не ще ме намериш.../1/

Ще откриеш мен – Великия, Могъщия, където и да ме потърсиш.
близо съм до теб...

Търси ме!

Ще ме намериш!/2/

Ще откриеш мен, рабе мой, и на нощта в черната тъма.
близо съм до теб...

Търси ме!

Ще ме намериш!/3/

Ще откриеш мен, рабе мой, когато си ничком коленичил пред мен.
близо съм до теб...

Търси ме!

Ще ме намериш!/4/

¹⁴ В други адреси открих същата поема в още няколко различни версии, включващи от девет до 66 реда. (<http://www.albarbaghy.com/vb/showthread.php?t=7238>;

<http://majdah.maktoob.com/vb/majdah61728/>;

<http://www.wadi17.com/vb17/archive/index.php/t-10500.html>;

<http://www.startimes.com/f.aspx?t=3009969>; <http://osama-prince.hooxs.com/1892-topic>

На следващите два адреса има други поеми, които са „в съзвучие със“ или „по модела на“ разглежданата от нас и също съдържат полустиха „Ще ме откриеш – търси ме!“, повторен на всеки ред: Farah_palestine@hotmail.com, [ups/article_comment_read.php](http://www.panet.co.il/pop) и <http://www.panet.co.il/pop>

Ще откриеш мен – Милостивия, Правдивия, Милосърдния.
Аз съм Жалостивият ...

Търси ме!

Ще ме намериш!/5/

Ще откриеш мен – Великия и Вечния,
Аз съм Великодушен...

Търси ме!

Ще ме намериш!/6/

Ще откриеш мен – Спасяващия, когато за помощ зовеш ме.
Аз съм Велик...

Търси ме!

Ще ме намериш!/7/

Ако печален или огорчен, но овладял гнева,
ти обръщаш се към мен с най-кратките слова:
„ето ме, пред Теб съм аз!“...

Търси ме!

Ще ме намериш!/8/

Ако изпадналият в нужда и беда, ме пита: „Не виждаш ли ме?!“ –
аз вече съм гледал към него, аз съм го видял...

Търси ме!

Ще ме намериш!/9/

Аз към човек съм по-милостив и от родителите му,
и от неговия брат...

Търси ме!

Ще ме намериш!/10/

Ако се разбунтува рабът мой и не ме следва, той не ще ме открие
и скоро ще вземе, що си е заслужил...

Търси ме!

Ще ме намериш!/11/

Щом той от сърце се разкае, за него срокът на възмездие ще изтече –
Аз съм Опрощаващият и Приеманият разкаянията...

Търси ме!

Ще ме намериш! /12/

Кой подобен е на мен! Къде има някой като мен!
Няма! Не съществува [някой като мен]...

Търси ме!

Ще ме намериш!/13/

Спомняш ли си нощта, в която тайно зовеше ме,
не те ли слушах?

Търси ме!

Ще ме намериш!/14/

Аз съм Състрадателен, няма друг подобен на мен!
Аз съм Всепобеждаващ...

Търси ме!

Ще ме намериш!/15/

Аз съм Господът – този, от когото имат страх
всички твари!

Търси ме!

Ще ме намериш!/16/

О, рабе мой, никой, освен мен, не ще те спаси
от пламъците огнени!

Ще ме намериш!

Търси ме!/17/

Райската градина за теб не ще отвори друг, освен мен.
Аз съм Препитаващият...

Търси ме!

Ще ме намериш!/18/

Знаеш ли, освен мен, друг да е Опрощаващият прегрешенията,
Аз съм Всеопрощаващият...

Търси ме!

Ще ме намериш!/19/

Опрощение не ще откажа Аз и щом Възкресението наближи,
ще простя на своите раби...

Търси ме!

Ще ме намериш!/20/

Щедър съм към този, когото избира, но към скъперника – не съм!
Аз съм Вседаряващият...

Търси ме!

Ще ме намериш!/21/

Аз от своите раби опозорявам онзи, който в невежеството си,
се възбунтува и не ме следва...

Търси ме!

Ще ме намериш!/22/

Аз съм Милосърден към този, който ме следва,
който е с мен – нему почит...
Търси ме!

Ще ме намериш!/23/

Кой е като мен! Не си виждал друг като мен!
И няма да видиш...
Търси ме!

Ще ме намериш!/24/

В пояснението на ал-Аббас се споменава, че поемата е преведена на арабски от старосирийски. Но това не е единствената версия за езика на първоизточника. Ръкописът на Т. Бодлейн съдържа друг пояснителен текст, предхождащ поемата. Според него тя е била издялана на староеврейски върху скалата, при която е спуснат Адам в страната Синдилиб¹⁵.

С името на Адам, почитан в исляма като първия от Пратениците на Бога, тази поема е свързвана и в няколко от публикациите ѝ в интернет, чиито източници безспорно са на книжен носител. Вероятно тази връзка съдържа едно от обясненията за отношението към поемата, сравнявана със сура „Милостивия“ от Корана. Безспорно самото съдържание на поемата – молитва и посланията, които тя носи, са ѝ спечелили почитта, съхранена до днес. За това свидетелства и желанието на анонимния наш съвременник, който след като е прочел поемата – молитва жае да я сподели с останалите.

Литература

Арабские рукописи Института Востоковедения. Краткий каталог / Ред. А. Б. Халидова. – Москва, 1986, 527 с.

Превод на Свещеният коран. Прев. от араб. Цветан Теофанов. – София, 1997.
ас-Самхний, Дж. Тарих Джурджан. Хайдарабад, 1950. (на арабски език)

Халидов, А. Б. Рукописная книга в арабской культуре. // Рукописная книга в культуре народов Востока. – Москва, 1987, с. 241–300.

Ahlwardt, W. Die Handschriften – Verzeichnisse der Koniglichen Bibliothek zu Berlin. T. I–XII. 1894, т. 2, № 2386.

Encyclopedia of Religious Knowledge or Dictionary of the Bible, Bifgraphy, all Theology, Religions. – Philadelphia, 1846.

¹⁵ Синдилиб – е наименованието на остров Шри Ланка (Цейлон) в арабската средновековна книжнина.

شرح نظمها عبد الله بن عباس رضي الله عنهما

روي عن عبد الله بن عباس رضي الله عنهما أنه قال قُوتُ هَذِهِ السُّورَةِ
وَكُنْتُ فَقِيرًا فَاعْتَلَفْتُ وَكُنْتُ خَائِفًا أَمِنْتُ مِنْ كُلِّ خَوْفٍ
وَكُنْتُ مِنَ الدُّنْيَا مَا عَلِمَ اللَّهُ تَعَالَى وَأَنْ هَذِهِ السُّورَةُ أَفْضَلُ
سُورَةٍ أُخْضِلُ مِنَ الزُّورِ وَمَنْ قَرَأَهَا طَلَبَ الْحَيَاةَ وَرَفَعَهُ اللَّهُ
تَعَالَى فَوْقَ النَّاسِ وَجَعَلَهُ مِمَّنْ رَفَعَهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ
وَأَنْ كَانَ فَقِيرًا أَغْنَاهُ اللَّهُ تَعَالَى وَأَنْ كَانَ عَبْدًا أَعْتَقَهُ اللَّهُ
وَأَنْ كَانَ مُسْجُونًا خَلَّصَهُ اللَّهُ تَعَالَى وَأَنْ كَانَ مُذْنِبًا غَفَرَ اللَّهُ تَعَالَى
لَهُ وَأَنْ كَانَ سَقِيمًا بَرَأَهُ اللَّهُ وَأَنْ كَانَ خَائِفًا أَمِنَهُ اللَّهُ تَعَالَى وَأَنْ كَانَ
مُقْتَدِرًا نَجَّاهُ اللَّهُ تَعَالَى وَأَنْ كَانَ سَائِلًا لِحَاجَةٍ فَضَاهَا اللَّهُ تَعَالَى
إِسْرَاعَ مَطَرِ قُذْرَةِ الْعَيْنِ وَكَانَ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِذَا صَابَتْهُ كَرْبَةٌ
مِنْ كَرْبِ الدُّنْيَا قَرَأَهَا ثَمَّ سَجَدَ فَلَا يَرْفَعُ رَأْسَهُ مِنَ السُّجُودِ حَتَّى
أَعْطَاهُ اللَّهُ تَعَالَى مَا يَحِبُّ وَكَانَتْ هَذِهِ السُّورَةُ سِرِّيَانِيَّةً فَنَظَّمَهَا عَبْدُ اللَّهِ
بْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا وَهَذِهِ السُّورَةُ فِي الزُّورِ وَخَلَّ سَوْدًا الرَّحْمَنُ وَالْكَرِيمُ
أَنَا الْوَجُودُ فَاطْلُبْنِي تَجِدْنِي فَإِنْ تَطَلَبْتُ سِوَايَ لَمْ تَجِدْنِي

تاریخ جرجان او کتاب معرفة علماء اهل جرجان

لابی القاسم حمزة بن يوسف بن ابراهيم

السهمی

المؤلف سنة ٤٣٧ هـ

عن

النسخة الوحيدة المحفوظة

في مكتبة بودلين بجامعة اكسفورد

من مستملكات الاسقف الاعظم وليم لاد

(رقم ٢٧٦)

الطبعة الاولى

مطبوعة بمجلس إدارة المعهد الوطني للدراسات الإسلامية والفقهية

سنة ١٣٦٩ هـ = ١٩٥٠ م

(وفي ذيل ورقة ٢٠٠ / ب)

« مات محمد بن طاهر المقدسي ابو الفضل الحافظ ببغداد سنة سبع وخمسة »

٤٩ / الف

/ بسم الله الرحمن الرحيم

اخبرنا الشيخ الصالح ابو عبد الله محمد بن حمدون بن حامد قال انبأنا
ابو الحسن علي بن الحسين بن عمر القراء اخبرنا ابو الحسن عبد الباقي بن فارس
ابن احمد المقرئ قال سمعت ابا حفص عمر بن محمد بن عراق من فيه الى اذني
قال سمعت الدينوري في مسجد عمان سنة اربع وثلاثين وثلثمائة قال سمعت
ابا الحسن محرز بن جعفر يقول وجدت ببلد الهند حجرا منقوشا بالعبارة
بلد سرنديب يقال: اهبط آدم .

انا الموجود فاطلبي تجدني	فان تطلب سواي فلا تجدني
تجدني اين تطلبي عتيذا	قريبا منك فاطلبي تجدني
تجدني في سواد الليل عدي	قريبا منك فاطلبي تجدني
تجدني في سجودك لي قريبا	قريبا منك فاطلبي تجدني
تجدني راحا برار وفا	انا الرحمن فاطلبي تجدني
تجدني ما جد اصدا اكرما	كثير البر فاطلبي تجدني
تجدني مستغيثا مغيا	انا الجبار فاطلبي تجدني
اذا اللفان ناداني كظما	اقل ليك فاطلبي تجدني
اذا المضطر قال ألا تراني	نظرت اليه فاطلبي تجدني
انا بالمرء ارحم من اخيه	ومن ابويه فاطلبي تجدني
اذا عدي عصاني لم يجدني	سريع الاخذ فاطلبي تجدني
فان هوتاب تبت عليه اني	انا الثواب فاطلبي تجدني
فن مثلي واين يكون مثلي	وليس يكون فاطلبي تجدني
	أتذكر

٥١٧

تاريخ جرجان

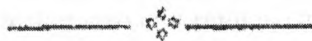
ب/٤٩

أذكر ليلة ناديت سرا
 أنا الختان لا شيء. كمثلي
 /أنا الرب الذي يخشون مني
 ولا ينجيك يا عبادي سوائى
 وليس يسبحك الفردوس عندى (١)
 أتعرف غافرا للذنوب غيرى .
 سأغفر للعباد ولا أبالى
 وأكرم من أريد بغير بخل
 وأخرى من عبادى من عصائى
 وأرحم من يتوب وكان عندى
 فن. مثلى ولم ترقط مثلى
 ألم أسمعك فاطلبنى تجدى
 أنا القهار فاطلبنى تجدى
 جميع الخلق فاطلبنى تجدى
 من النيران فاطلبنى تجدى
 أنا الرزاق فاطلبنى تجدى
 أنا الغفار فاطلبنى تجدى
 غداة الحشر فاطلبنى تجدى
 أنا الوهاب فاطلبنى تجدى
 بجهل منه فاطلبنى تجدى
 له الأكرام فاطلبنى تجدى
 ولست تراه فاطلبنى تجدى

تمت الايات بحمد الله وعونه ومنه

تنبیه

كتاب تاريخ جرجان ختم في صفحة ٥٠٤ - ولكن كان في النسخة
 الاصل زيادات مفيدة ليست من الكتاب ولذا اثبتاها في الآخر
 من صفحة ٥٠٥ - ٥١٧ -

(١) لعله « غيرى ».

КНИГОИЗДАТЕЛСТВО „НАША РОДИНА“ (1918–1922)

ВАСИЛ ЗАГОРОВ

Плевенското книгоиздателство „Наша родина“ е една от малкото сериозни книжовни инициативи, организирани извън София, след края на Първата световна война. В статията си „Борба за първенство“ Георги Караславов описва етапите на концентрация на книжовните занимания в столицата¹. Цифрите до голяма степен обясняват липсата на научен интерес към подобни начинания извън София, която с политическото, икономическото и културното си значение се превръща в притегателен център за книгоиздателите и книготърговците. Поради тази причина за „Наша родина“ и за други подобни жизнеспособни предприятия, организирани в Пловдив, Плевен, Ст. Загора, Варна, Русе, Шумен и Бургас, се знае прекалено малко. Настоящата статия си поставя за цел да разкрие интересни факти и подробности около плевенското книгоиздателство, почиващи на малко на брой, но изключително важни непубликувани до момента архивни документи и на библиографски данни, отнасящи се до дейността му.

Според учредителния договор книгоиздателство „Наша родина“ е създадено на 20 декември 1918 г. в град Плевен от деветима акционери: Спиридон Георгиев (записан като Спиро Георгиев в единствения печатен документ – л. 7), Ячо Ст. Хлебаров, Коста П. Домусчиев, Иван Кирилов (записан като Иван Киров в единствения печатен документ – л. 7, Никола Василев, Марин Милчев, Велислав Чалъков, Илия Попов и Иван Данов. Те смятат, че поствоенната ситуация в страната и възстановяването на вноса и износа създават подходящи условия за организирането на дружество, което да се занимава с „издаването на разни учебници, книги, помагала учебни и др., а също и с уреждането на една интелектуална книжарница“². В тематичния план са залегнали основно две поредици, ориентирани към подрастващите – детската „Кокиче“ и юношеската – „Млад читател“. По този начин организаторите определят приоритети, които съответстват напълно на основните книгоиздателски традиции и тенденциите, наложили се в България в периода 1878–1918 г.

Договорът демонстрира и много добра корпоративна култура, като точно определя правата и задълженията на отделните членове. В него са предвидени редица клаузи, които ясно регламентират въпросите, свързани с взимането на решение, отчетите и увеличаването на броя на членовете. Дружеството се създава с капитал от 20 000 лева, разделени на 40 дяла по 500 лева. В самото начало учредителите изплащат първоначално само 50% от акциите, които са разпределени неравномерно помежду тях. По-голямата част от дяловете се концентрират

¹ Караславов, Г. Борба за първенство. // *Сердика*, 1941, № 1–2, с. 15–34.

² ЦДИА, Ф. 1324, оп. 1, а. е. 152, л. 2–3.

ръцете на Я. Хлебаров – 30% и И. Попов – 30% (вж таб. 1). Това до голяма степен определя съдбата на „Наша родина“, защото в договора е записано, че величаването или намаляването на капитала, приемането или изключването на членове и ликвидирането на дружеството могат да се осъществят само по волята на болшинството. Броят на гласовете съответства на броя на дяловете, които притежава всеки от учредителите. Те са определящи и при разпределянето на приходите и поемането на разходите на книгоиздателството. Очевидно, за да се запази баланса на силите и да се осъществи заложената в договора точка 10, която гласи, че „всеки от членовете е задължен да съдейства за успеха на дружеството“, за председател, деловодител и касиер са избрани акционери, притежаващи само по един дял – Иван Кирилов, Спиридон Георгиев и Иван Данов.

Таблица 1

№	Име	Дялове	%	Лева
1.	Илия Попов	6	30%	3000
2.	Ячо Хлебаров	6	30%	3000
3.	Спиридон Георгиев	2	10%	1000
4.	Коста Домусчиев	1	5%	500
5.	Иван Кирилов	1	5%	500
6.	Никола Василев	1	5%	500
7.	Велислав Чолаков	1	5%	500
8.	Иван Данов	1	5%	500
9.	Марин Милчев	1	5%	500

Според договора „Наша родина“ провежда първото си годишно събрание през юли 1919 г. За този кратък период от осем месеца издателството създава концепция за многопрофилен тематичен план. То насочва вниманието си към детската публика с поредиците Илюстрирана детска библиотека „Кокиче“ и Илюстрирана юношеска библиотека „Млад читател“. За по-зрелите читатели са предвидени библиотеките „Родна литература“, „Всемирна литература“ и „Четиво за всички“. Изключително добре приети от публиката са и първите събрани съчинения на български на Майн Рид в шест тома: том 1 – „Огнена земя“; том 2 – „Приключенията на младите бури“; том 3 – „Ловци за жирафи“; том 4 – „Ямайски марони“, том 5 – „Пълзачите по скали“; том 6 – „Даровете на океана“, които излизат в тираж от 3000 до 9100 екземпляра. По-късно, през 20-те години на XX в., конкуренцията за публикуването на произведенията на популярния приключенски автор, представен у нас за първи път в края на XIX в. от търновския книжар Е. поп Христов, достига едно от най-високите нива, регистрирани в историята на книжовната ни култура. В нея взимат участие всички големи издателства – „Хемус“, „Цвят“, Ив. Коюмджиев, Ал. Паскалев, Ив. Игнатов, „Отец Паисий“, но началото на книгоиздателската мода „Майн Рид“ е поставено именно през 1919 г. от издателство „Наша родина“ в Плевен. Много интересна е и „Научно-популярна библиотека“ с нейните серии „Чудесата на химията“, която е редактираната от М. Милчев. Въпреки че през първата година излизат около 30 отделни издания, очевидно резултатите не са задоволителни. Свидетелства за нуждата от промяна ни дава друг архивен документ – проектодоговор за ликвидиране на сметката на

сдружението от януари 1920 г., подготвен и подписан от Хлебаров и Попов. Това е документ за прехвърляне на правата върху издателството към главните акционери от страна на останалите съдружници. От съдържанието става ясно, че издателството е натрупало задължения към различни кредитори в размер от 116 821 лв. Тази сума се обезпечава от складирани книги за 51 655 лв., издания в книгоразпространителската мрежа на стойност 32 226 лв. и задълженията на софийския издател толстоист Георги С. Шопов от 49 552 лв. Направеният баланс показва, че чистата печалба е в размер от 2 365,65 лв., което е крайно незадоволително спрямо общия внесен капитал от 10 000 лв. Този показател е слаб и спрямо дяловете на отделните акционери, на които се пада печалба от 118,25 лв. при внесени 500 лв. на дял. Същевременно разбираме, че акционерите не са довели останалите 50% от капитала на дружеството, което става нерентабилно от гледна точка на

Книгоиздателство „НАША РОДИНА“

КУЛТУРНО — ОБРАЗОВАТЕЛНО СДРУЖЕНИЕ ЗА ИЗДАВАНЕ НА СПИСАНИЯ,
КНИГИ, УЧЕБНИЦИ И ПОСОБИЯ

Периодични издания:

1. Дѣтска библиотека „КОКИЧЕ.“ 2. Юношеска библиотека „МЛАДЪ ЧИТАТЕЛЪ.“
3. Библиотека „ВСЕМИРНА ЛИТЕРАТУРА.“ 4. НАУЧНО-ПОПУЛЯРНА библиотека.
и 5. Романитѣ на „МАЙНЪ РИДЪ“.

ОСНОВАНО 1918 г. — ПЛѢВЕНЪ.

демонстрираните финансови резултати. При това положение Хлебаров и Попов предвиждат следното развитие на нещата: „поемат всецяло активите и пасивите на това сдружение под името „Наша родина“, те остават от днес (*мястото за датата в договора е празно — бел. В. З.*) негови пълни собственици, те остават като трети лица, отговорни за всички задължения на книгоиздателството „Наша родина“, както и единствените, които имат правото да получават всички суми, адресирани до същото издателство както и където трябва, и изобщо те остават властни да си разполагат с него както намерят за добре“. Решението цели да концентрира управленските действия и капиталите в ръцете на основните акционери, които очевидно са имали намерение да променят цялостната издателска политика. Свидетелство за това е фактът, че в проектодоговорът е предвидено детската поредица „Млад читател“ напълно да се прехвърли на С. Георгиев. Хлебаров и Попов отстъпват библиотека „Кокиче“ на К. Домусчиев и В. Чалъков, но запазват всички издадени до момента книги и правата до края на втората годишнина. Но този договор остава само в проект, защото е подписан единствено от своите съставители³. В крайна сметка Ячо Хлебаров и Илия Попов са решили, че подобна промяна няма да е в тяхна изгода. В противен случай те са могли да я прокарат без спънки, защото според устава на дружество притежават мнозинството от гласовете при взимането на решения. Библиографското проучване на издателската продукция на „Наша родина“ недвусмислено показва, че през 1920 г. дейността на практика замира. Отпечатани са съвсем малко заглавия от оформените вече поредици, но очевидно сдружението има проблеми с пласмента на вече пуснатите на пазара заглавия и изпитва трудности при събирането на

³ ЦДИА, Ф. 1324, оп. 1, а.е. 152, л. 5–6.

дължимото от книжарите. Така или иначе организационната форма се запазва, но усилията за стабилизиране на издателството се провалят по ред причини от организационен, териториален и финансов характер. То не успява да се наложи и да заеме стабилен дял в пазара на учебници и учебни помагала, който през този период е най-доходен в книжовната сфера. Отчетът на „Наша родина“ (направен на 31 март 1922 г.) показва, че дружеството дължи на кредитори 56 665 лв., остатъкът от капитала още не е внесен, а 4-годишните усилия са стигнали само за постигането на нулев баланс⁴. Затова в средата на 1922 г. Ячо Хлебаров изпраща следната покана до учредителите: „Умолявате се да присъствате на събрание днес, 28 юни 1922 год., в 6 часа следобед, в писалището на адвоката Ячо Ст. Хлебаров за извършване ликвидация на книгоиздателство „Наша родина“ и окончателно уреждане целия актив и пасив на това издателство“⁵. На събранието шестима от акционерите, които имат общ дял от 80%, решават да закрийт акционерното дружество. По този начин похвалната книжовна регионална инициатива „Наша родина“ се сблъсква със суровата поствоенна икономическа и социална действителност, силната конкуренция на столичните издателства, липсата на развита книготърговска система и на професионална етика, които я задушават за по-малко от половин десетилетие.

⁴ ЦДИА, Ф. 1324, оп.1, а.е. 152, л. 4.

⁵ ЦДИА, Ф. 1324, оп.1, а.е. 152, л. 7.

ПРЕДСТАВАТА ЗА „БЕДНОСТ“ В ИСЛЯМА

СПОРЕД ОСНОВНИТЕ КАНОНИЧНИ ТЕКСТОВЕ

СТОЯН ШИВАРОВ

Дефиницията за бедност не е константа не само в дискурса на историческите епохи, тя е крайно променлива и спрямо различните географски ареали. Дори и днес, смятаният за *богаташ* и водещ *охолен* живот жител на редица страни от т.нар. *Трети свят*, може да бъде определен като беден, ако бъде оценяван с *обективните* стандарти, въведени в редица развити държави. Други, може би не по-малко обективни, стандарти можем да открием във всяка от световните религии. За жалост, въпреки хилядолетните усилия на човечеството, немалка част от които разкрити в свещените текстове, бедността продължава да бъде сериозен и актуален проблем на нашето съвремие.

Настоящият текст се опитва да представи понятието за бедност, според една от основните монотеистични религии исляма. Конкретно ще бъдат разгледани основните, определяни като ортодоксални, разбирания, разкрити в авторитетните ислямски текстове.

Според Корана¹

Като ортодоксални ислямски текстове се възприемат *Коранът*, *хадисите* и *сира*². Последните две образуват *сунната*³. И докато отношението към *сунната* е нееднозначно и редица ислямски деноминации я приемат само частично или отхвърлят напълно, то всички мюсюлмани почитат *Корана*.

Думите, най-общо обозначаващи бедност (*факр*, *факир*, *фукара*)⁴, се срещат общо 12 пъти в свещената книга на мюсюлманите. Когато всеки един от тези случаи бива разгледан, установяваме, че в ислямските текстове бедността (*факр*) рядко се възприема като основна добродетел. Можем да разграничим и две отделни смислови категории:

- духовна бедност;
- материална бедност.

Аятите, засягащи конкретни материални лишения, преобладават, но два от случаите се отнасят до т.нар. *духовна нищета*. Въпреки че въпросът за *духовната бедност* е напълно в сферата на теологията, не може да не споменем и тези стихове:

¹ Всички текстове от Корана са цитирани според превода на проф. Цветан Теофанов.

² Тук под *сира* се разбира единствено биографията (житието) на Мохамед.

³ Съвкупността от установени обичаи и нормативни прецеденти, основаващи се на личния пример на Мохамед, допълващи и поясняващи *Корана*. Тук по-конкретно – каноничните сборници с *хадиси* и житието на Пророка – *сира*.

⁴ *Факр* – бедност, нищета; *факир* – бедняк, беден; *фукара* – мн. ч. от *факир*. При представянето на конкретните термини се водят от оригиналния арабски текст, изразен чрез олекотена транскрипция на кирилица.

„О, хора, **вие сте нуждаещите се от Аллах**, а Аллах е Пребогатия, Всеславния.“⁵
и

„Ето, вие сте онези, които са позовани да раздават по пътя на Аллах. Но сред вас има скъперници, а който е скъперник, той само спрямо себе си е скъперник. Аллах е Пребогатия, **вие сте бедните**. И отвърнете ли се, Той ще ви замени с други хора и те не ще бъдат като вас“⁶.

В тези два аята бедността (факр) не е представена като липса на физически средства за препитание, а като изключителната нужда на хората от Бога, докато Бог е пребогат и няма нужда от никого и от нищо.

Предмет на останалите 10 аята е материалната бедност и още повече отношение-то към благотворителността, която вярващите трябва да проявяват към изпадналите в нужда. Основно задължение на всеки правоверен мюсюлманин е да помага, защитава и подслонява бедните, които не могат сами да се погрижат за себе си. Пример за отношението *бедност-благотворителност/милостиня* са следните 5 аята:

2:271 – „Ако явно раздавате **милостиня**, колко хубаво е това! Но ако скъп-та-те и тайно дадете на **бедняците**, това е най-доброто за вас и то ще изкупи от лошите ви постъпки. Сведуц е Аллах за вашите дела.“

2:273 – „[Да се **дарява**] на **бедните**, които са се посветили по пътя на Аллах и не могат да обикалят [за препитание] по земята. Невежият ги смята за бо-га-ти, поради въздържанието [им]. Ще ги познаеш по техния белег – те не просят настойчиво от хората. И каквото и добро да раздадете, Аллах го знае.“

9:60 – „**Милостинята закят**“ е за **бедняците** и за **нуждаещите се**, и за онези, които я събират, и за приобщаването на сърцата [към Исляма], и за [откуп на] робите, и за длъжниците, и за тези по пътя на Аллах, и за пътника [в неволя] задължение от Аллах. Аллах е всезнаещ, премъдър.“

22:28 – „И зови хората за поклонението хадж! Ще идват при теб и пеш, и върху изнемощели камили. И ще идват от всякакви далечни пътища, за да при-добият облаги за себе си [и в земния живот, и в отвъдния] и в определени дни да споменават името на Аллах при жертвоприношение на добитък, който Той им е дал. Яжте от него и **хранете бедняка-клетник!**“

59:8 – „[Част от това е] за **бедняците-преселници**, които бяха прогонени от своите домове и имоти, търсейки обилие и благоволение от Аллах, и помагайки на Аллах и на Неговия Пратеник... Те са искрените.“

Останалите 5 аята са по-разнородни като тематика. Два са посветени на поста-вение, не по своя воли, в неравностойно положение, представители на общността – роби и сираци:

4:6 – „И изпитвайте **сираците**, докато станат за брак, и щом забележите у тях зрелост, предайте им техните имоти и не ги изяждайте разточително и припряно, да не би да порастат. И който [настойник] е богат, нека се въздържа, а който е **беден**, нека яде с приличие [от наследството на сираците]. И когато им предавате имотите, вземете свидетели пред тях. Достатъчен е Аллах да потърси сметка.“

24:32 – „И встъпвайте в брак с несемейните от вас и с праведните от робите и

⁵ К: 35, 15.

⁶ К: 47, 38.

⁷ Извън цитатите от Корана, които предавам дословно според превода на Ц. Теофанов, в останалата част от текста се старая да се придържам към вече установения български правопис на редица ислям-ски термини. Основната причина за подобни терминологични разминавания (напр. *закат* – *зекят*, *рамадан* – *рамазан*, *салат* – *намаз*) е, че ислямът в България е традиционна религия на турскоезичното население и рядко се възприема чрез арабски език.

робините ви! Ако са бедни, Аллах ще им даде от Неговата благодат. Аллах е прецедър, всезнаещ.“

И тук имаме напътствия за грижа за някой по-необлагодетелстван, но без изрично да се говори за милостиня. Любопитно е, че и в двата стиха се споменава за бракосъчетание. Освен това в първия стих (4:6) имаме ясно дефинирано едно от основните задължения на богатия мюсюлманин: „И който [настоятник] е богат, нека се въздържа“. Не бедността или богатството биват критикувани, а възможните негативни проявления, за които те могат да станат причина.

2:268 – „Сатаната ви заплашва с **бедност** и ви повелява поквара, а Аллах ви обещава от Себе Си **опрощение** и **благодат**. Аллах е всеобхватен, всезнаещ.“

3:181 – „Аллах чу словата на онези, които казаха: „**Аллах е беден, а ние сме богати**.“ **Ще запишем** какво казаха и как избиваха пророците без право. И ще кажем: „Вкусете мъчителното горене!“

В горните два аята вече не се говори за споделяне на благата или милостиня, а имаме ясно изразена опозиция, където бедността е натоварена с отрицателен знак.

Концепцията за равенство между всички правоверни, независимо от материалното им състояние, е централна за исляма. Същата е ясно изразена в последния, десети по ред стих от Корана, който ще разгледам:

4:135 – „О, вярващи, бъдете твърди в справедливостта, свидетели в името на Аллах, дори и срещу вас самите или срещу родителите и най-близките! Дали е богат или **беден** – Аллах е най-достоеен за всеки от тях. И не следвайте страстта, за да не се отклоните! И ако изопачите или се откажете [от свидетелстване] – сведущ е Аллах за вашите дела.“

Към общото понятие за бедност (*факр*) тук спокойно можем да причислим и други фрази, определящи отношението към бедните (сиромасите, изпаднали в нужда или нищета) – например „*мискин*“ (беден, живеещ в лишение) или „*йитим*“ (сирак), които се споменават над 20 пъти и то винаги с прякото си значение.

Друг основен момент в Корана, а и в цялата ислямска традиция, е милостинята **зекят** – задължителна за всеки мюсюлманин, винаги материална и един от петте стълба на религията; и **садака** – доброволни пожертвования от всякакъв, включително нематериален характер. Въпреки че 43 стиха са посветени само на **зекят** и още повече на благотворителността като цяло, несъмнено пряко свързана с отношението към бедността и хората в нужда, концепцията за **зекят/садака** е толкова основна за ислямската религия, че е извън обхвата на настоящия текст.

Според сунната⁸

Редица от всеобщо признатите за достоверни предания за живота на пророка Мохамед също са посветени на бедността. Подобно на Корана, в хадисите също се говори за двата вида бедност – духовна и материална, като на втората се обръща внимание далеч по-често. В хадисите се откроява и друг важен момент, не толкова добре очертан в Корана. А именно двойкото отношение към бедността – и като порок, и като добродетел. Библията и Коранът имат сравнително сходно отношение към бедността – социален

⁸ Повечето сборници с канонични хадиси не са преведени на български език. Като изключение вж сборника на Абу Бакр Ан-Науауи „Градините на праведниците“ (2008, прев. от Цветан Теофанов) и по-специално раздели 32, 33 и 55, специално отнасящи се до бедните, изпадналите в нужда и достойнствата на бедността. Като пример за *сира* – **Мубаракфури**, Сафиуррахман. Светли страници от житието на Мухаммед. Прев. от араб. Мариана Малинова. – София, 2006.

проблем, който трябва да бъде облекчен, благодарение пожертвованията на истински вярващите, а не благодетел сама по себе си. Специално се акцентира на равенството пред Бога, независимо от материалното положение. Въпреки че подобно на Корана и Библията не съдържа текстове, които директно да призовават към бедност⁹, то отношението на християнството към аскетизма е по-положително. И признатите за достоверни (от традиционния ислям) хадиси не призовават към бедност. Дори напротив, човек трябва да полага усилия да се отдалечи от нея. Според един от хадисите в „Сунан Абу Дауд“ (един от шестте канонични сборника с хадиси за мюсюлманите сунити) пророкът казва: „О, Аллах! Аз търся в теб убежище от бедност и неверие“¹⁰.

В *сирата* също е показано отношението на пророка Мохамед към бедността. Често в смисъл, че бедността в никакъв случай не прави един мюсюлманин помалко достоен от богаташа: „А неверниците... високомерно отказвали да седнат заедно с бедняците, които всъщност били хора на вярата и благочестието“¹¹.

Отношението на *уммата*¹² към бедността

Важно е да се отбележи, че ортодоксалната ислямска традиция не е против натрупването на богатство или други блага от индивида, стига последното да не става причина за появата на грехове като гордост, арогантност или прекомерна алчност. Обратната страна на това твърдение е, че ислямът не третира бедността като добродетел сама по себе си, а повече като социална аномалия или болест, от която мюсюлманинът се бои и се моли на Аллах да не го споходи. Особено се набляга на дълга на обществото и на отделния индивид да съдейства според възможностите си за облекчаване на съдбата на нуждаещите се от материални блага. Коранът и хадисите са особено конкретни, като най-очевиден пример е институционализирането на милостинята *зекаят*, превърната в задължително, а не в доброволно пожертвование.

Усилената работа и придобиването на достатъчно средства за осигуряване на съществуването на човек и неговите близки е неотменно задължение за всеки вярващ и се приема като добродетел. Усилията по придобиване на блага и подобряването на условията на живот, разбира се, са ограничени от редица рамки в исляма. Има два основни принципа: придобиването на имущество трябва да става по законен (според шериата) начин и богатството трябва да се използва за благото на общността (*умма*) и за помощ на не толкова благоденстващите. „Как противна е храната, храната на пиришество, на което са поканени богатите, а са изключени бедните“¹³.

В Корана няма стихове, които да проповядват бедност. Ортодоксалният ислям не приема за достоверни и хадисите с подобно съдържание. Дори в случаите, когато се подхожда положително към един по-аскетичен начин на живот и против страстта за притежание на имущество, не бива да се забравя, че дори аскетът се нуждае от минимален жизнен стандарт. Праведният е именно човек, който притежава известно имущество и финансови възможности, но не е болезнено зависим от тях.

Въпреки че не осъжда стремежа към придобиването на богатство, ислямът се

⁹ Противно на популярното схващане Библията не съдържа и текстове, насочени срещу богатството. Популярният цитат от Евангелието на Лука (18:25) „...по-лесно е камила да мине през иглени уши, отколкото богат да влезе в Божието царство“ се отнася до скъперник, който отказва да използва имането си, за да подпомогне сиромасите. Именно скъперничеството и издигането на материалните блага в култ, а не богатството или просперитетът на индивида, се критикуват от двете религии.

¹⁰ Книга 41:5071. Свободен прев. от англ. ез. от частичния прев. на Ахмад Хасан.

¹¹ Мубаракфури, Сафиуррахман. Светли страници от житието на Мухаммед, с. 50.

¹² Мюсюлманската общност, мюсюлманите.

¹³ Ан-Науауи, Абу Бакр. Градините на праведниците, прев. Цветан Теофанов, 2008, раздел 33, 271.

противопоставя на забогатяването като самоцел или за сметка на другите, както и не бива да се превръща в съкровище. Показателен е следният хадис: „Ако имаш злато, колкото [планината] Ухуд, би ме радвало след изтичането на три нощи да не ми остане нищо от него освен малко за изплащане на дълг“¹⁴.

Основно за отношението на ислямската религия към бедността е старанието за създаване на единна общност, където бедните са братя на богатите. На тази цел са посветени и благотворителните богоугодни фондации (*вакъфи*), както и формализирането и институционализирането на даването на милостиня (*зекаят*).

Неортодоксални разбирания за бедността¹⁵

Макар че предмет на настоящата работа е отношението на преобладаващата ислямска, ортодоксална традиция към бедността, не може да не бъдат споменати и някои други схващания, предимно в сферата на мистицизма (*суфизъм*).

Не бих могъл да обхвана десетките взаимно противоречащи си течения на суфизма, но е важно да се отбележи, че някои от тях проповядват отричане от всички земни блага и оттегляне от светския живот, въздържание, пост и пълен аскетизъм. По този начин тези мистични учения влизат в остро противоречие с фундаментален принцип на исляма – правоверният мюсюлманин има отговорността да участва активно в общността (*уммата*), особено по въпросите, определени от религията. Неприемливо за ортодоксалните разбирания е и негативното отношение на редица суфи към работата и труда като икономическа инициатива, свързани единствено с тази преходна земя и без смисъл във вечния живот, както и възприемането на принципите на „*факр*“, в смисъл на абсолютна откъснатост от всичко светско и материално. Подкрепя за тези си действия много от неортодоксалните течения намират в предания за живота на Мохамед, повечето от които обаче не се възприемат като достоверни от болшинството вярващи мюсюлмани. Пример са следните думи, които някои аскетични суфи приписват на Мохамед и които не се припознават като достоверни от повечето ортодоксални теолози: „Бедността е моя чест и моя гордост“¹⁶. Обратно е отношението към богатството и богатите: „Не сядай с децата на богатите, защото тяхната съблазън е по-страшно изпитание дори от девица“¹⁷.

От представените цитати от ислямски текстове можем да направим извод, че бедността се възприема повече като социална аномалия, дори болест, а не като някаква специална добродетел. Според ортодоксалните разбирания вярващият по-скоро трябва да се стреми да не изпада в състояние на нищета, дори напротив, подкрепя се активното участие в социалния и икономически живот. Стига да е според законовите норми и традиции на мюсюлманската общност, просперитетът и материалното благополучие се адмирират, а не се порицават. Разбира се, богатството като самоцел, като съкровище или инструмент за потискане на други, по-неблагодетелствани социални слоеве, е грях. Според религиозните традиции, споделяни от болшинството мюсюлмани, материалните възможности могат и трябва да бъдат в услуга на общността. Тук първостепенна роля играе регламентираната и превърнала се почти в данък милостиня *зекаят*, а също, макар и в по-малка степен, *садака* и различните проявления на вакъфската институция. Става ясно, че бедността не е грях и не се порицава от вярващите, но дълг на всеки мюсюлманин е старанието за нейното премахване.

¹⁴ **Ан-Науауи**, Абу Бакр, *op. cit.*, раздел 55 (За достойнството на въздържанието в земния живот, за подбуждането към ограничения в него и за достойнството на бедността), с. 470.

¹⁵ Под „неортодоксални“ тук разбирам както различните мистични учения, така и шиизма в неговите различни деноминации.

¹⁶ **Sabzvari**, Muhammad Ali, Mohammad Hassan Faghfoory, Najib al-Din Rida Tabrizi. *Tuhfah yi-Abbasi*. The golden chain of Sufism in Shiite Islam. – Lanham, Md., 2008, p. 186.

¹⁷ **Ibn Qudaamah**, Abu Muhammad. *Condemning the Practices of Those who Claim Sufism*, 2003, p. 10. <<http://www.sincerehearts.nl/Talen/EN/>>

СТРАНИЦА ОТ БЪЛГАРО-РУМЪНСКОТО НАУЧНО СЪТРУДНИЧЕСТВО

Проф. Стефан С. Бобчев
и проф. Илие Бърбулеску

РОСИЦА МАРКОВА

Известни са приносите на българския общественик Стефан Савов Бобчев в областта на историята на правото, българската средновековна държавност, славянската филология и повечето клонове на човешкото познание¹. С. С. Бобчев е сред българските интелектуалци от края на XIX в. и началото на XX в., които поставят основите на модерните обществени и културни институции на нова България. В желанието си да бъде полезен на родината, Бобчев и за миг не забравя да почерпи от опита на чуждестранните си сродници по съдба. В богатото му архивно наследство се пази обширна кореспонденция с известни учени и културни дейци от всички краища на Европа. Сред тях има румънци, сред които са професорите и обществените дейци Г. С. Драгу, Йоан Роман, Илие Бърбулеску, Димитрие Гика и много други. В нашия случай е важна кореспонденцията на българския учен с професора по славистика в гр. Яш, И. Бърбулеску.

Илие Бърбулеску (1873–1945) има заслугата да възпита и да подари на Румъния няколко поколения добри специалисти. Поощрява развитието на българистичните проблеми, като негови по-известни ученици са историкът Петре Константинеску-Яш, филологът Валентин Келару, също и българинът – историкът Димитър Крънджалов.

През първите три десетилетия на XX в. ръководи центъра по славистика в Яш. Роден е в Букурещ и завършва славистика в Университета в Яш. Има специализации по славянска филология в Загреб, Виена, Прага и Берлин. Възпитаник е на небезизвестните слависти Ватрослав Ягич и Константин Иречек. Дисертацията си защитава през 1899 г. в Загреб. Посветена е на фонетиката на кирилската азбука, възприета в румънската литература през XVI и XVII в.² И. Бърбулеску се отличава с особен поглед върху развитието на румънския език, който според него има специфика и индивидуалност, която го отличава не само от останалите романски, но и от славянските езици. Присъствието на голям процент славянска лексика го прави особено екзотичен и различен от останалите

¹ Възхваля : Сборник в чест на Стефан С. Бобчев. 1871–1921. – София, 1921; Стефан Савов Бобчев : 1853–1940 : Живот и дейност : Юбилеен сборник. – София : НБКМ, 1999. – 211 с.

² Кирило-Методиевска енциклопедия, т. I, 1985, с. 310; Enciclopedia istoriografiei românești. 1971, p. 51.

в региона. Своята теория разработва на страниците на списание *Arhiva* – орган на историческото и лингвистичното дружество в Яш.

За първи път Бърбулеску излага своето виждане за формирането на родния му език на страниците на сп. *Convorbiri literare* („Литературни беседи“)³. Според него влиянието на славянските, и по-специално на българския език, не е чак толкова голямо. Румънският език е израз на обособеност и е резултат от континуитета на румънската народност през вековете. Бърбулеску прави сравнение предимно със западната писмена традиция, където протестантството и калвинизмът дават основните импулси за постепенното навлизане на народния, живия език в литературата⁴. Не отрича присъствието на българската и на сръбската книжовност в църковния живот на влашките и молдавските земи, но смята, че много преди да се зароди протестантизмът на Запад, в родината му – и то главно в областта Трансилвания, вече се е ползвал ежедневният език и всъщност българският не оказва сериозно значение при формирането на румънската езикова култура⁵. Бърбулеску приема, че няма доказателства за наличието на това движение преди края на XVI в., но предлага да се остави настрана идеята на неговите учители, че калвинизмът е движението, което подтиква румънските интелектуалци да изоставят славянската традиция през XVII в. и да се обърнат към народния език. Дори се придържа към едно различно становище – още в XV в. има наличие на румънска писмена традиция⁶. Редактор на списанието тогава е филологът славист Йоан Богдан (1864–1919), който в бележка под текста изразява несъгласие с тезата на младия автор. По този начин дискусията за славянските заемки в румънския език – като един от важните проблеми в румънското езикознание, остава отворена. Бърбулеску е интересен с това, че е сред авторите, които в нарочен труд застават зад румънския континуитет, обособеност на езика и нацията не само в земите на север от р. Дунав. В своята встъпителна лекция в катедрата по славистика в Яш през 1906 г. Бърбулеску засяга основните проблеми от епохата на т.нар. „Славонизъм“ във Влахия и Молдова и как се интерпретира тя от неговите предшественици. Авторът не отрича наличието на български и руски повей в родната му култура, но отсича категорично, че най-силно влияние изиграва сръбската словесност. Не българите, а сърбите според него внасят основните черти на тази епоха. „Сърбизмът е елементът, почти изключителният, който работи за славянското направление и повлиява в културата ни чрез своите емигранти в нашите страни. Най-вече това са славяните от Македония, които се наричали именно сърби, с техния сръбски език носят епохата на Славонизма в румънските земи“⁷.

Бърбулеску съзира корените на румънската култура и сред македонските власи. В книга, озаглавена „Отношенията на румънците със сърбите, българите, гърците и хърватите във връзка с македоно-румънския въпрос“, издадена на румънски език в 1905 г., а през 1912 г. и на френски⁸, Бърбулеску оспорва преобладаването на български етнически елементи в Македония. Застава на страната на сръбската пропаганда. Тази работа е с подчертан антибългарски характер. Опирайки се на историческа и лингвистична литература, авторът се плъзга по една неравна по-

³ Bărbulescu, I. Calvinismul și începutul de a scrie românești. // *CL*, 1900, 10, p. 858–877.

⁴ *Ibid.*, p. 858–868.

⁵ *Ibid.*, p. 870.

⁶ *Ibid.*, p. 877.

⁷ *Probleme capitale ale slavisticii la români*. – Iași, 1906, p. 27.

⁸ *Românii fața de sîrbi și bulgari : mai ales cu privire la chestia macedo-româna*. – București, 1905; *Relations des Roumaines avec les Serbs, les Bulgares, les Grecs et la Croatie en liason avec la question macedo-roman*. – Iași, 1912.

върхност, която води до доста скандални днес твърдения. Това се дължи, от една страна, на неговото формиране като учен в Загреб. В Хърватска той има времето не само да научи сръбски и хърватски език, но е ясно, че възприема по-добре тяхната култура и позиция по политическите въпроси в региона на Югозападните Балкани. Тези просръбски позиции още тогава силно дразнят българските езиковеди – най-вече Стефан Младенов. Дватамата влизат в остра полемика през 20-те години на XX в. по въпроса за действителните граници и мащаби на българското влияние върху румънската култура⁹. Бърбулеску отправя критика към българските учени, че необосновано защитават българския характер в македонските говори. В съвсем кратки съобщения под ударите попадат Анастас Иширков, Панчо Дорев и всички поддръжници на българската страна. В политико-географски и етнографски план Бърбулеску признава правата на сърбите в областта, а българите са видени като водещи експанзионистична политика, без да имат исторически и национални права в Македония¹⁰. И въпреки това, няколко години по-късно, същият учен признава, че все пак не от сърбите, а от българите влашките и молдавските канцеларии заемат най-старите юридико-социални термини в румънските текстове. И това се публикува в български сборник, посветен на годишнината на неговия приятел проф. С. С. Бобчев¹¹.

Румънският славист не владее добре български език, но едновременно с обнародването на тези изследвания редовно запознава румънската общественост с духовните промени и политическата ситуация в България. В повечето статии Бърбулеску се представя като симпатизант на страната ни, радетел за поддържане на близки отношения. Най-добрите статии на българска тема в неговите проучвания са публикувани на страниците на сп. *Viața românească* („Румънски живот“) . Води специализираната рубрика *Din lumea Balcanică* („Из света на Балканите“), където представя българите в благоприятна светлина пред своите читатели¹². Според него познаването на българския език много би улеснило достоверното общуване между двете държави, за да не се налага да се черпят сведения за българите предимно от западни източници, които представят българите в неистинската им светлина. Това твърдение Бърбулеску подкрепя с бегъл поглед върху българския периодичен печат, който дава представа на читателите му за темите, които се третират на страниците на в. „Мир“ и сп. „Български преглед“, които явно са му били под ръка. Изводът, до който той стига, е че българите са много по-интересни, опознати чрез тяхната преса, а не през тази на западните списания и вестници¹³. Той успява да обърне внимание на румънските читатели към проблемите на съвременната българска литература и основните й течения от края на XIX–началото на XX в.¹⁴. На базата на статията на

⁹ Младенов, Ст. I. Barbulescu. Relations des Roumaines avec les Serbs, les Bulgares, les Grecs et la Cratie en l'asion avec la question macedo-roman. – Iasi, 1912. // *Училищен преглед*, 1913, № 5, с. 381–384; Румъно-българските отношения в миналото и румънските учени. // *Силистра* и Добруджа, 1928, с. 59–100.

¹⁰ Barbulescu, I. Din luptele dintre sarbii si bulgarii pentru Macedonia. // *VR*, 1911, 7, 8–9, p. 425–429; Doua carți bulgare : una cu privire la chestia macedoneană și alta despre istoria românească. – *ibid.*, 1911, № 10–11–12, p. 447–453.

¹¹ Bărbulescu, I. L'origine des plus anciens mots et institutions slaves des Roumains. // *Юбилеен сборник*, издаден по инициатива на Юридическия факултет при Софийския университет в чест на Стефан С. Бобчев. По случай петдесетгодишната му научна, публицистична и обществена дейност. – София, 1921, с. 207–219; с. 217–219.

¹² Bărbulescu, I. Ce falș cunoaștem pe bulgarii. // *VR*, 1911, p. 1–3, 401–406.

¹³ *Ibid.*, p. 401–403.

¹⁴ *Literatura bulgarească actuală*. // *VR*, 1910, 7, p. 114–120.

Спас Ганев, публикувана в сп. „Българска сбирка“ от 1 февруари 1910 г., Бърбулеску разграничава три основни направления в българската книжовност:

- тенденциозно, чиито представители силно се влияят от руското народничество и от социалните идеи. Най-изявен в него е поетът Димитър Полянов;
- модернистично, чиито главни представители са Пенчо Славейков, Пейо Яворов и Теодор Траянов;
- национално, представено главно от Иван Вазов.

Бърбулеску извършва първите преводи на румънски език на част от стиховете на Пенчо Славейков от цикъла „Сън за щастие“ и „На острова на блаженните“, при това доста сполучливи. Той успява да проникне дълбоко в поетичния свят на Пенчо Славейков и да разбере сложността и разнообразието на литературните похвати и багри в поезията му. Предавайки фрагменти от „Микеланджело“, „Шелли“, „Cic moll“ и др., румънският славист се възхищава на високия стил и дух в творбите на българския поет¹⁵. За да представи по-пълно ролята на Славейков в развитието на новата българска литература, Бърбулеску не пропуска да разкаже за неговото отношение към съперниците му от традиционното литературно течение и славянофилите. И тук разглежда подробно отношението на в. „Мир“ към П. П. Славейков, когато той се обявява срещу провеждането на Неославянския конгрес в София, виждайки в него руско влияние, както и книжовния дуел с Иван Вазов за това какво трябва да даде литературата на своите читатели¹⁶. Въпреки краткостта на този преглед Бърбулеску успява да представи П. Славейков като голям творец чрез сполучливия анализ на силната философия в неговата мисъл. Според Бърбулеску съществува голяма прилика между него и румънския поет Михай Еминеску в дълбочината на литературния промисъл, изразен във вечните им стихове¹⁷.

В отделна статия Бърбулеску се спира и на Иван Вазов¹⁸. Макар и да не представя подробна биография на народния поет и писател, румънският професор успява да предаде характерните черти на течението, чийто водач е той. Представен е един общ поглед върху неговото творчество и достолепното място, което то заема в българската литература.

След 1878 г. в България се завръща част от българската емиграция, прекарала част от живота си на румънска земя¹⁹. Тези хора познават езика на народността, населяваща земите на север от р. Дунав, могат да ползват нейните литература и дух. Мнозина от тях стават държавници, учени, започват да изграждат българските културни и административни институции. Според румънската изследователка Елена Сюпюр в стремежа си да увенчаят усилията си с успех, българските общественици търсят образци от чуждия опит, в частност и от румънския. Сред тези хора са Стефан Савов Бобчев, Иван Шишманов, Димитър Качемаков и много други. Един от начините за общуване е кореспонденция между учените и осъществяване на научен обмен с взаимни визити.

Бърбулеску се нуждае от специалисти по български език и литература за попълване с кадри на катедрата по славистика в Яш. С оглед на тази цел той

¹⁵ Pencio Slaveikov, șeful curentului literar modernist din literatura bulgară. // *VR*, 1910, 11, p. 282–291.

¹⁶ *Ibid.*, p. 283–285.

¹⁷ *Ibid.*, p. 289–291.

¹⁸ Ivan Vazov, șeful curentului literar naționalist din Bulgaria. // *VR*, 25, p. 357–369.

¹⁹ Жечев, Н., В. Трайков. Българската емиграция в Румъния XIV век–1878 година и участието ѝ в стопанския, обществено-политическия и културния живот на румънския народ. – София, Наука и изкуство, 1986; Сюпюр, Е. Българската емигрантска интелигенция в Румъния през XIX в. – София, БАН, 1982. – 286 с.

поддържа редовна кореспонденция със Стефан С. Бобчев. Кога започва дружбата между българския и румънския учен не може да се каже с точност. Но сигурното е, че свързващата ги нишка е общият стремеж към богато и ползотворно научно сътрудничество. През 1973 г. Тодор Ганев публикува основната част от нея в специален сборник, посветен на българо-румънските научни отношения²⁰. Кореспонденцията се води на хърватски език през времето между 1910 г. и 1923 г. Съхранява се във Фонда на проф. С. С. Бобчев в Български исторически архив на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“²¹. От текста на писмата става ясно, че известният български учен е подпомагал славистиката в Яш, като е изпращал броеве на списанието „Българска сбирка“. Осъществяван е книгообмен, съветвал е И. Бърбулеску за развитието на семинара по славистика в Яшкия университет. Особено значение за семинара има споменатото списание, което се оказва особено интересно и полезно за румънските студенти²².

Писмата и проблемите, засегнати в тях, са анализирани от Елена Сюпюр през 80-те години на XX в.²³. Сюпюр подчертава значението им, защото в тях се оглежда една, макар и малка част от развитието на българо-румънските научни общувания от началото на XX в. Авторката познава сборника на Т. Ганев, но предпочита да ползва документите в оригинал.

Ганев обнародва общо седем от писмата (в последователност от поредни номера от 3 до 9), подредени по хронологичен ред от 1910 до 1923 г.²⁴. Всеки документ получава заглавие според тематиката, която се разглежда вътре. Авторът е изготвил кратки анотации на съдържанието на документите, с което упътва читателите за проблематиката в кореспонденцията. Текстът се предава в оригинал – на съответния език, на който са написани. Основната част от тях са на хърватски език, но има няколко документа на френски, в единия от които Бърбулеску апелира към българския учен да изпрати на катедрата по славистика в Яш списанията „Славянски календар“, „Славянски глас“ и други издания на семинара²⁵. Документите са последвани от превод на български език. В преводните текстове са включени текстуални бележки и богат справочен апарат, в който се поместват обяснения на термини, както и сведения за български и румънски научни печатни издания, културни институции и географски наименования. За съжаление не са налице отговорите на самия Бобчев до румънския му колега. Ако неговите писма до Илие Бърбулеску се открият от бъдещите изследователи, те биха хвърлили повече яснота върху тези отношения.

В прегледите на проф. Бърбулеску по проблемите на българския литературен живот в сп. *Viața românească* личи, че сред пратките е имало много броеве на в. „Мир“. Всичко това му е било в помощ при публикуването на съобщенията пред румънската общественост относно подготовката, протичането и отгласа на Неославянския конгрес в София, състоял се на 1 май 1910 г. под ръководството на С. С. Бобчев²⁶. Илие Бърбулеску успокоява румънската общественост, че в същността си този конгрес не носи панславистки заряд, а е културно и научно събиране на представители на славянските народи в българската столица²⁷.

²⁰ Ганев, Т. Българо-румънски научни връзки (1878–1944). Документи. – София, 1973.

²¹ НБКМ – БИА, Ф. 255, II 4192, II 4193, II 4194, II 4195, II 4196, II 5380, II Д 10380.

²² Ганев, Т., цит. съч., с. 19–20, 25.

²³ Siupiur, E. Relații literare româno-bulgare, 1980, p. 119–124.

²⁴ Ганев, Т. Българо-румънски културни връзки, 1973, с. 18–31.

²⁵ Пак там, с. 22–23.

²⁶ Bărbulescu, I. Congresul neoslav din Sofia. // VR. 1910, 6, p. 364–369.

²⁷ Ibid., p. 366–367.

Благодарение на тази връзка между двамата учени Бърбулеску успява да следи с успех политико-социалния живот в България и да представи основните партии на българската политическа сцена от този период, техните водачи, както и проблемите на българските правителства в навечерието на Балканската война²⁸.

От своя страна, Бърбулеску е полезен на българския учен с библиографиите на румънска правна литература, с които го снабдява и осведомява. Това е видно от библиографската справка на френски език, в която място намират и основни трудове за развитието на румънската държава и право²⁹. Не на последно място трябва да се подчертае хубавият и изпълнен с уважение тон на Бърбулеску към Бобчев, какъвто лъха от редовете на повечето писма.

Кореспонденцията между И. Бърбулеску и С. С. Бобчев разкрива страница от усилията на учените да си подадат ръка с оглед на развитието на научните и културните връзки между двете страни. Допълнителният поглед върху архивното наследство на проф. Бърбулеску и други изследователи от Румъния би допринесъл за по-пълното осветляване на тези взаимоотношения. Това би помогнало на техните настоящи последователи да си обяснят много от механизмите на мислене, а също и приносите на българската интелигенция.

²⁸ **Bulgaria** – viața politico-socială, partide politice. // *VR*. 1910, 4, p. 89–94.

²⁹ Ганев, Т., цит. съч., с. 30–31.

РЪКОПИСНАТА СБИРКА В ДЪРЖАВНАТА ТРЕТЯКОВСКА ГАЛЕРИЯ

ЕЛИСАВЕТА МУСАКОВА

Сред новите постъпления в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ е първата част на втория том от КATALOGA на сбирките в Държавната Третьковска галерия в Москва.

Извън самото си съдържание, изданието представлява особен интерес с подхода към съставяне на тематичен каталог, в случая обхващащ една ръкописна сбирка, при това от гледна точка на нейния специфичен елемент – украсата. Той придобива допълнителна ценност за българската библиотечна практика, защото в нея най-слабо застъпени са именно описите или каталозите на украсени ръкописи¹.

В уводната част авторите² проследяват дългата и в редица детайли неясна история на постъпление на голяма част от ръкописните експонати в Третьковската държавна галерия в Москва (ТДГ), както и историята на изучаването на ръкописния орнамент от такива известни учени като Никодим П. Кондаков, Алексей И. Некрасов, Алексей Н. Свирин, чиито трудове, ползвани и днес, се позовават включително на свидетелствата от ръкописите в тази сбирка. Краят на встъплението е посветен на предисторията на каталога, която се оказва доста дълга и симптоматична по отношение на съвременните изследователски и археографски принципи, прилагани към подобен вид издания и колекции. Работата върху изданието започва през 70-те години на миналия век, като първоначалната идея е била подробно да се опишат елементите на украсата, съпроводени от илюстрации на отделни листове от ръкописите. Според приетите по това време критерии за съставяне на описания, са били взети предвид и задължителните рубрики, отнасящи се до произхода и постъплението, физическото състояние, филиграните върху хартията и пр. През 80-те години концепцията се сменя в посока на издаването на албумен вариант, което означава значително съкращаване на научния апарат. Едва в края на 90-те години, във връзка с многотомния своден каталог на сбирките в ТДГ, се изясняват параметрите на изданието. Главната задача е да се покажат всички миниатюри и орнаментални украси, заедно с отделни листове, които дават представа за ръкописните почерци. Тъй като изображенията и текстовете образуват едно смислово цяло, взето е решение репродукциите да представят целите листове, а не детайли.

¹ Единствените издания, които могат да бъдат посочени са Стоянов, М. Украса на славянските ръкописи в България. – София, 1971. – 250 с.; Джурова, А. Репертоар на гръцките украсени ръкописи от IX–X в. / Répertoire des manuscrits grecs enluminés (IXe–Xe siècles). Т. 1. – София, 2006. – 328 с. За техен предшественик може да се смята книгата на Николай Райнов, излязла преди почти столетие: Орнамент и буква в славянските ръкописи на Народната библиотека в Пловдив. – София, 1925. В Националната библиотека все още е в процес на подготовка първият том от предвидения Опис на украсените ръкописи.

² Н. В. Розанова, Е. В. Гладышева, Л. В. Нерсисян, Е. М. Саенкова, Е. В. Буренкова, Г. П. Чинякова.

Огромният илюстративен материал налага разделянето на каталога на две книги: в първата влизат десет ръкописа от XI до XVII в., а за втората книга са предвидени 17 ръкописа от XVIII–XIX в. Появата в последните години на редица нови трудове и „фундаментални каталози на родните и задграничните ръкописни сбирки с филологически и изкуствоведски характер“³ определя окончателно възприетия подход: монографично изследване на всеки отделен паметник с неговото пълно кодикологическо описание и подробно изследване на иконографията и стила на миниатюрите с оглед уточняването на датировките и атрибуциите.

Преди същинското начало на каталожните описания са посочени принципите на тяхното съставяне. Обемът на настоящата рецензия не позволява пълното им изреждане, но заслужава да бъдат отбелязани елементите на описание, които имат отношение към българската кодикологическа и археографска практика. В рубриката „Реставрация“⁴, която липсва в нашите каталози и описи, се дават сведения за времето, изпълнителите и мястото на реставриране, като в скоби се изреждат осъществяваните дейности. Друга рубрика е „Изложби“, организирана по хронологически принцип, с данните за изложбата и съответния каталожен номер на ръкописа; тези данни на практика отразяват оценката на обществените и научния интерес към една сбирка или отделен паметник, но и насочват вниманието към проблемите на опазването, които се увеличават успоредно на изложбената активност на музея или библиотеката.

Описанието на украсата е подредено по схемата: заглавия, инициали, заставки, миниатюри, всички описвани поотделно, по листове, като същинската изследователска работа се разкрива в рубриките „Иконография“ и „Атрибуция“, в които най-подробно се излагат данните, библиографията и съответно: аргументите за атрибуирането и датирането на ръкописа.

Първата каталожна единица (с. 24–26) е лист от *Евангелието на Йоан* (инв. ДР-78), част от добре познатия в изкуствоведската литература византийски Псалтир с Нов завет от 1084–1101 г., пазен в сбирката на изследователския център „Дъмбартън Оукс“ във Вашингтон (Ms. 3); заставката съдържа бюстово изображение на Христос, чийто иконографски тип авторите на каталога са склонни да присъединят към репликите на чудотворната икона Христос Халкитис, която е стояла над дверите на Големия дворец в Константинопол (Халки).

Под № 2 (с. 28–41) е описан Студийски устав и нотиран Кондакар, ръкопис, известен като *Типографския устав*, от края на XI–началото на XII в. (инв. МК-7). Този славянски паметник, произхождащ от Новгород, също добре известен на учените, е най-ранният запазен препис на Студийски устав от Константинопол в редакцията на патриарх Алексий и неговата кондакарна част е най-ранният сборник в славянската традиция, който съдържа песнопения с музикална нотация. Описанието му разкрива в подробности съдържанието и смисъла на маргиналните миниатюри, изработени с перо, които са другата уникална характеристика на ръкописа, тъй като византийската традиция не познава такива рисунки в книга с богослужебно, при това най-вероятно манастирско предназначение.

Третият по ред паметник (с. 44–57), не по-малко известното *Галицко-Волинско изборно евангелие* (инв. МК-1), е датирано от първата трета на XIII в. По-голямо научно предизвикателство са неговите четири миниатюри на цял лист с изображения на пишещите евангелисти. Изключително подробно представените иконографски

³ Вж с. 14.

⁴ Отделно от рубриката „Състояние“.

наблюдения — с аргументи на досегашните изследователи, с паралели във византийски и славянски паметници, са довели до заключението в рубриката „Атрибуция“, че миниатюрите са съвременни на ръкописа и техните стилови и иконографски особености отразяват преходна фаза на художествените процеси в Галицко-Волинска Русия от края на XII и началото на XIII в. Интересно е да се отбележи, че наблюденията на реставраторите решават спора на изследователите в полза на твърдението, че миниатюрите са правени най-малко от двама художници. На фона на детайлизираната информация за ръкописа обаче изглежда странен пропусъкът в кодикологическото описание на ръкописа по отношение листовите миниатюри, а именно — установяването дали те са интегрална част от кодекса или не, което е първото условие при тяхното атрибуиране. Друг атрибуционен белег, който не е използван, са особеностите на надписите. Изписването *Μαθεος* е неправилно (срвн. гр. *Ματθεος*), а същевременно надписите *Λβκα* и *Μαρκο* са на кирилица, при това изписани с бяла боя за разлика от първия надпис с червено.

Под № IV стои Четириевангелие с миниатюри от 80-те–90-те г. на XIV в. (Инв. МК–4) с допълнения от XVI в. (с. 60–82), което се приписва на книжовното ателие на Михаил Медоварцев от края на XV в. и вероятно е изработено в скриптория на манастира „Св. Никола Стари“ в Московския Кремъл. Следващото каталожно описание (Инв. МК–2) е на Лествица от края на XV–началото на XVI в., със сравнително скромна украса, докато № VI (инв. МК–5), Служебник от 1505–1506 г. с миниатюра от 20-те години на века (с. 92–110), съдържа илюстрация, която е необичайна не само за този вид книги. Тя представя Разделянето на Жертвата (Мелисмос) от архангелите Михаил и Гавриил, свързана, според изследователите, с разпространението на *Словото за откровението на светия наш отец Григорий Богослов за светата служба*.

На с. 112–320 е описанието на друг знаменит паметник — *Псалтир на Димитрий Годунов (Годуновия псалтир)*, с многобройни илюстрации, изработен в Москва през 1594–1600 г. (Инв. МК–6). Ръкописът е един от „тиражираните“ псалтири, общо 11, изработени по нареждане на болярина и вероятно предназначени за най-почитаните църкви и манастири. За разлика от останалите, спадащи към т.нар. „манастирска“ (за разлика от „светската“) група, този е представител на „смесения“ тип, т.е. миниатюрите са разположени и в полетата, и на цял лист. След подробния иконографски и стилистичен анализ авторите установяват участието на девет художници и изказват предположението за произхода на този и останалите псалтири, както и на други богато украсени ръкописи от царски скрипторий, тясно свързан с московския печатен двор.

Под № VIII (с. 322–411) идва *Сръбска Александрия* от 50-те г. на XVII в. с допълнения от XIX в. (Инв. МК–8), която съдържа изработени с перо и неочувствени миниатюри на почти всяка страница. След подробния им анализ е изказано предположение за техния протограф от времето на цар Иван Грозни (60-те–70-те години на XVI в.), създаден от царските миниатюристи. Ръкописът се публикува за първи път и се установява неговата датировка на базата на водните знаци на хартията и стилистичните особености на миниатюрите.

Последните две каталожни единици, IX (с. 414–452) и X (с. 454–509), са т.нар. *Синодници*, вид поменици от типа, условно наречен „синодик-литературен сборник“. Неговата поява като специфично руско литературно и книжовно явление се отнася към последните десетилетия на XV в., а ръкописите са изключително привлекателни за широк кръг изследователи, най-вече защото обикновено са богато илюстрирани

с поучителни сцени, свързани с изхода на душата от тялото и въздаянието след смъртта. Първият ръкопис (Инв. МК-9) е от 1670–1680 г., съдържа 49 миниатюри на цял лист и произхожда от Ярославъл, където са били изработени доста от тези назидателни и обикновено предвидени за домашно четене сборници, откъдето са били „тиражирани“ нови иконографски и стилови решения, повлияни от западно-европейската гравюра. Синодикът от 90-те г. на XVI в. (Инв. МК-3) е с вероятен московски произход и съдържа 79 миниатюри на цял лист. Голяма част от тях представят смъртния час и по иконографските си особености са близки на паметници, за които също се смята, че са изпълнени в Москва. Авторите изказват предположение, че миниатюрите са работа или на майстор от предградието, или на художник с провинциален произход и обучение, но работещ в града. Придобиването на каталога е още по-ценно за Националната библиотека, в която се пази един руски Синодик (НБКМ 815), който доскоро не беше изследван и чието издаване предстои.

Цитираната в края на книгата литература заема по три колони върху 9 страници, а индексите съдържат всички цитирани в текстовете ръкописи, произведения на изкуството, църкви и манастири, персонажи, сюжети и иконографски типове, следвани от задължителния именен показалец.

Със своите издателски параметри (формат, хартия, качество на изцяло цветните изображения, композиране на репродукциите в повечето случаи върху цялата печатна страница) каталогът представлява луксозно издание, по естетическото си въздействие равностойно на албумните. В същото време неговото съдържание надхвърля своята жанрова рамка, защото описанието на всяка каталожна единица реално е разгърната научна студия върху иконографията, атрибуцията и библиографията на паметника, така че на читателя е предоставен първокласен изследователски труд, в който могат да се намерят и множество допълнителни сведения от различен характер, за търсенето на които са предоставени многобройни, лесно намираеми ориентири. На фона на изобилната, даже на места прекалено подробна информация, прави впечатление липсата на два елемента от описанието: размерите на миниатюрите и заставките, и параграфът „писмо“, и двата осигуряващи надеждни критерии при атрибуирането на други паметници. Отсъствието на втория детайл, особено при изтъкнатото в увода желание да бъдат представени и образци от писмото, може би трябва да бъде оправдано с оглед на основната цел на съставителите, а и с получилия се и без него внушителен обем на каталога.

Високите достойнства на изданието предизвикват нетърпението да бъде видяна в скоро време и втората част на каталога, както и надеждата, че тя също ще стигне до фонда на Националната библиотека.

Лицевые рукописи XI–XIX веков. Кн. первая. Лицевые рукописи XV–XVII веков. – Москва : Сканрус, 2010 (Сер. Древнерусское искусство X–XVII веков. Иконопись XVIII–XX веков. Т. 2. Кн. 1). – 543 с.

ПРАЗНИЦИ В СОФИЯ – СПОМЕНИ, ЕТНОГРАФСКИ ОЧЕРЦИ, БИБЛИОГРАФИЯ

ЕЛЕНА ЯНАКИЕВА

Календарните празници в България са разнообразни и сравнително добре проучени. За празниците в София и Софийско обаче липсват специализирани трудове; малко са изследванията, посветени на София, а столицата ни, по мнението на съставителите на книгата „**Празници в София**“, е „пъстра етнографска смесица от традиции от различни райони на страната“. В този смисъл нейната поява сполучливо допълва общата изследователска картина на християнските празници и празниците на българския етнос.

Първата част включва откъси от етнографски и поселищни проучвания на изтъкнати български етнографи и краеведи, както и много спомени на жители на София и на околните села – повечето от средата на XIX до средата на XX в. Те представляват особен интерес, тъй като разкриват както обичаите, празниците и песните на селското население, така и градските обичаи на старата София. Представените след тях кратки бележки

за авторите, както и списъкът на използваните източници, допълват представените материали.

Втората част на книгата е библиографията – в нея са включени части от книги и сборници, както и статии от централния и местния печат. Териториалният обхват съвпада с границите на днешната Столична община. Според съставителите, библиографията е съставена въз основа на източници само от фонда на Столична библиотека, поради което няма претенциите за изчерпателност.

Интересното е, че структурата на библиографията следва възприетата от големия български етнограф Димитър Маринов система от празници в изследването му „Народна вяра и религиозни народни обичаи“, като е допълнена с някои специфични за Софийско обреди. Повечето празници са постоянни, поради което са датирани, като за удобство са посочени датите по стар и нов стил. Всеки празник е включен с народ-

ното и църковното му наименование. Библиографските описания стриктно спазват стандартите; навсякъде, където е необходимо, са направени аналитични описания.

Най-ценното в библиографията са анотациите – те са достатъчно изчерпателни и допълват смисъла на празниците, за които се отнасят, локализират ги, а в някои случаи посочват от кои изследвания или спомени са намерени.

Справочният апарат съдържа трите вида показалци, които допринасят за най-точното откриване на включените документи – предметен, именен и географски. Предметният, според пояснението на съставителите, има рубрики от библиографските описания и тук, струва ми се, е необходимо пояснение какво точно имат предвид. Географският показалец е особено необходим за тази библиография и включва имената на географските понятия от библиографските описания, като част от тях имат необходимите пояснения.

Сполучливо решение е съставянето на речника на диалектните и остарелите думи – той е особено необходим, тъй като спомените, изследванията и библиографските описания на публикациите съдържат непознати за много от днешните читатели на книгата думи. Тяхното тълкуване допринася за по-доброто разбиране на материалите.

Списъци на църквите в София с техните храмови празници, както и на манастирите в Софийско, където са се празнували празниците, допълват съдържанието.

Съставената библиография и справочният апарат към нея са равностойна част от съдържанието на книгата „Празници в София“ и представляват ценен принос към изследване обредите и смисъла на празничния календар на българите.

Празници в София : Спомени, етнографски очерци, библиография / Състав. Ана Анастасова, Даниела Ветовска, Илонка Донева, София Трифонова. Ред. Георг Краев. Худ. Димитър Анастасов. – София : ОКИ Столична библ., 2010. – 164 с. : с ил., 1 л. к.

„ЛИЧНИ КНИГОПИС“ НА акад. БАЛАН

ДОНКА ПРАВДОМИРОВА

В края на 30-те години на миналия век Александър Теодоров-Балан – първият ректор на Софийския университет, първостроителят на българската филологическа наука и модернизатор на отечествената библиография е в навечерието на своята 80-годишнина. По инициатива на негови студенти, начело с бъдещия професор Александър Бурмов, и с активното им сътрудничество ученият си съставя автоперсоналия, за да се кумулират библиографски множеството му публикации. Десет години по-късно, през 1949 г., по личното признание на акад. Балан, Българският библиографски институт (ББИ) „дава знак“ за тържествено честване на 90-годишнината от рождението му и 70 години от „опитите“ му „в книжовност“. Във връзка с подготовката ръководството на ББИ „спира поглед“ и върху личната му библиография. Идеята е Институтът да възложи на свой сътрудник да я „дотъкми“ и да я издаде в „особно издание“¹. Този акт е подкрепен и от тогавашния Комитет по наука, култура и изкуство (КНИК), който се ангажира с финансирането на изданието. През 1949 г. 90-годишният юбилей се чества тържествено, но библиографията не е отпечатана. От въвеждащите текстове на ръкописа става ясно, че на 19 април 1950 г. акад. Балан е завършил своята редакция и е съставил план за бъдеща четирилогия, която трябва да носи общото заглавие „Български записи с език, книжнина и общество“, а първата книга да бъде „Книгопис (лична библиография)“². През 1954 г. е отбелязана особено тържествено, на държавническо равнище и 95-та му годишнина и е издаден юбилеен сборник, но персоналията отново не е издадена³. В отговора на акад. Балан на приветствията четем: „Благодаря на *Българския библиографски институт*, в лицето на неговия директор. Той стъпи на крак още при първото мое честване да бъде изтъкмен за печат мой *личен книгопис*. Идеята за такъв книгопис бе проблескнала преди доста години в среда на паметливи студенти; и дружина от тях, начело с другаря Александър Бурмов, изброди и набра градивото. Аз го средих, дотъкмих, културно осветлих, и предадох на грижите на Българския библиографски институт. Работата намери надлежно одобрение; и Министерството на културата пристоя [*настоя – бел. Д. П.*] нататък, да види свят книгата“⁴. В 1956 г., също във връзка с юбилея, излиза сборникът „Български записи с език, книжнина и общество“, но изданието не следва начертания от акад. Балан проект. Материалът, подбран лично от него, е систематизиран в четири дяла: 1. Език; 2. Речник; Граматика и правопис; 4.

¹ НА на БАН, Ф. 109 К, а.е. 14, л. 5.

² Пак там, л. 9.

³ Сборник в чест на акад. Александър Теодоров-Балан по случай 95-та му годишнина. – София : Изд. на БАН, 1955. – 438 с.

⁴ Отговор на приветствията на академик Александър Теодоров-Балан. // Сборник в чест на акад. Александър Теодоров-Балан по случай 95-та му годишнина. – София, 1955, с. 49.

Ситнеж. Те обединяват статиите около проблемите на българския език, подготовката на лексикален речник на българския език и граматиката на българския език. Последният дял представя езиковед-гражданин, който иска „да накара цялото общество да се грижи за опазването на езика, да установи и обществен призор спрямо него“. Но персоналият продължава ръкописната си „одисея“⁵. Автоперсоналият наистина е редактирана от сътрудник на ББИ – д-р Христо Тренков, но не е отпечатана, тъй като се е изисквало да се изключат „неудобните“ за онова време публикации, свързани с масонството на акад. Балан, който от 1914 до 1927 г. е активен член на масонската ложа „Зора“ и даже е редактор на нейното сп. „Полет“ (1923–1925), както и статиите му, свързани с тогавашното държавно управление и марксистката идеология. Акад. Балан не се съгласява и персоналият остава в ръкопис, въпреки че му е изплатен хонорар. В края на 1963 г. ББИ е закрит и отредактираният ръкопис изчезва. По щастлива случайност е намерен през достолепния следващ юбилей на академика през 2009 г.⁶

Идеята за отпечатването на автоперсоналият обаче не угасва през този половин век и по случай 150-годишнината от рождението на акад. Балан трима ентусиасти и почитатели на езиковед и библиограф – директорката на Университетската библиотека д-р Анна Ангелова, директорът на Научния архив на БАН доц. д-р Стоян Пинтев, който не успява да види реализацията поради внезапната си кончина, и проф. д-р Димитър Веселинов – се заемат да я осъществят по друг път – чрез факсимилно издание на ръкописа, съхраняван в Научния архив на БАН, а не ръкописа от архива на ББИ. Изданието „**Книжевни записи**. Книгопис (лична библиография). Хронологичен показалец на статии, бележки, вести, оценки и книги“ вече е библиографски факт. То бе отпечатано през октомври т.г. от Университетското издателство. Академична, красива, луксозна, достолепна, изискана и по външното си оформление, и по съдържание „особна книга“ във формат А4.

Корицата на книжното тяло е в императорско зелено, като първата е орнаментирана в духа на някои от луксозните книги от първата половина на миналия век, с рисунък, наподобяващ стилизирани паунови пера, а форзацът, в цвят на прегорели от слънцето есенни листа, е покрит изцяло с наниз от подписа на акад. Балан! Трябва да призная, че като дългогодишен изследовател и поклонник на големия езиковед, библиограф и общественик, а също и масон, изповядващ най-висшите добродетели на това, според самия него не „тайно общество, а общество с много тайни“, мигът, в който моята състудентка от Софийския университет д-р А. Ангелова ми подари изданието, ще остане в паметта ми като скъп духовен празник! Както е известно на моите колеги, от години и аз се „силя“ с участието на мои дипломанти да осъвременя този ръкопис и да го допълня с публикациите „от“ и „за него“, появили се след 1950 г., която е горна хронологична рамка на неговия ръкопис. Всъщност публикациите, посветени на живота и творчеството на акад. Балан до 2009 г. изцяло са издирени от нас, тъй като този ръкопис съдържа само библиографските записи на неговите публикации. За сега обаче, това „градиво“ остава в моя личен архив, както и дипломната работа на дъщеря ми Нели Кайкова, подготвена при завършването ѝ на специалност „Българска филология“ в Пловдивския университет. Тя е на тема „Езиковедът Александър Теодоров-Балан: Биобиблиография“ и включва не само неговите публикации по тази тематика, но и изследванията, основно статии, посветени на езиковедските му търсения до 1995 г. – общо 385 библиографски

⁵ **Теодоров-Балан**, Ал. Български записи с език, книжнина и общество : Волни приноси за българската просвета и култура. Избор. Език. – София : Наука и изкуство, 1956. – 304 с.

⁶ По-подробно в: **Панчева**, Цв. По следите на един ръкопис : За личната библиография на акад. Александър Теодоров-Балан. // *Пътят към книгите и информацията*. Юбил. сб., посветен на 65-годишнината на Татяна Янакиева. – София, 2009, с. 185–195.

единици. При това е систематизирана съобразно структурата на езиковедската наука и основните теми, по които акад. Балан работи, съответно граматика на българския език, правописни реформи и лексикология на българския език.

„Личният книгопис“ е под формата на факсимиле на ръкописа на академика, като съставителите са променили общото заглавие, проектирано от автора. А то е: „Български записи с език, книжнина и общество“. Издавайки обаче само автоперсоналията, те логично дават ново, собствено заглавие – „Книжевни записи“, последвано от конкретизиращото авторово подзаглавие.

Корпусът се предхожда от три въвеждащи текста на съставителите: Предговор, „Залисите“ на Александър Теодоров-Балан, Архивното наследство на Александър Теодоров-Балан. Освен това въпреки че заглавието сочи само книгописа, съставителите включват още няколко текста: Речник на особени думи и изрази в Балановия книгопис, съставен от проф. Д. Веселинов; Хронологичен списък на четените от акад. Балан лекционни курсове в Софийския университет през периода 1888–1935 г., т.е. до пенсионирането му, съставен от д-р Ангелова и проф. Веселинов; факсимиле из ръкописния лекционния курс на акад. Балан по „История на българската литература“, четен през 1903–1906 г., който се съхранява в архивния фонд на Университетската библиотека. Тези допълнителни текстове, според мен, не само обогатяват изданието, но допълват биографията на учения и улесняват ползването на изданието. Известно е, че акад. Балан се слави със „свой език и слог“ и даже езиковедите се затрудняват в определени случаи.

Акад. Балан структурира автоперсоналията си в три тематични дяла: „Език“, „Книжнина“ и „Общество“, а на второ ниво систематизацията е хронологична. Така е видял творческия и житейския си път ученият, закодиран в неговите публикации. Персоналията не е придружена с показалци, но затова пък съдържа ценните редакторски бележки и анотации на автора, носещи неговата езикова и библиографска прецизност и взискателност: жанр на публикацията, където е необходимо, уточнения към заглавията и имената на авторите, ако са неправилно изписани, т.е. пояснителни анотации, препратки, а някъде и личния му коментар относно неприемането на някой текст от редакцията на дадено списание и впоследствие предлагането му на друго издание. Например към библиографски запис № 418 на неговата реч, произнесена на тържественото честване на стогодишнината на българската печатна книга, той добавя: „Понеже в ръкописа е имало места заличвани и поправяни, някои от тях не са се прочели правилно в редакцията на „Ден“ та са излезли някои безсмислици, особено в бр. 1044“.

С тази си структура и с външното си оформление изданието изразява не само дълбокото преклонение на двете институции, реализирали изданието – на Софийския университет „Св. Кл. Охридски“ и на Научния архив на БАН. То, според мен, ще остане като културен паметник, който ще пренесе през идните десетилетия библиографския портрет, закодирал в ситезиран вид, необятното научно творчество на първия ректор на първата ни Alma Mater, на един от колосите на българското езикознание и на българската библиография, на гражданина Балан, който в „лични книгопис“ регистрира 866 библиографски единици и от тях 350 съотнася към дял „Общество“. Сами по себе си те са ярко свидетелство за гражданската активност на учения и на университетския преподавател към проблемите на отечеството и на народа...

Теодоров-Балан, Ал. Книжевни записи. Книготис (лична библиография). Хронологически показалец на статии, бележки, вести, оценки и книги. – София : Унив. изд. Св. Кл. Охридски, 2011. – 227 с.

УПРАВЛЕНИЕ НА БИБЛИОТЕЧНИЯ ПЕРСОНАЛ

ЕЛЕНА ГЕОРГИЕВА

Първото десетилетие на ХХІ в. предопредели нови подходи в мениджмънта и промяна на модела на управление на персонала.

Източник за успеха на всяка организация е въвеждане на компетентност в работата на персонала. Развитието на концепциите за управление на човешките ресурси налага повишени изисквания към трудовата му активност. Формирането на знания и умения, създаването на условия за максимална проява на личните възможности и способности на всеки член на персонала в библиотеката изискват модернизация на управленския труд и адаптация към обществените промени. Защото промените са свързани преди всичко с трансформация на системата от ценности за персонала и за мениджърите в библиотеката. Наред с традиционните ценности – като изпълнение на задълженията, дисциплина и прилежна работа, все по-настойтелни стават личната реализация и развитие на човека. Тук се включват и проблемите за израстване в професията, в кариерата, в изучаването на качествата и способностите на библиотекарите, в оценката на тяхната дейност според заеманата длъжност. На днешните представи за библиотекарите, за основните направления в мениджмънта на човешките ресурси в библиотеката и посочените проблеми, свързани с управлението на персонала е посветено учебно-практическото пособие „**Управление персоналом библиотеки**“. Негова авторка е проф. дпн Марина Николаевна Колесникова, която завежда Катедрата „Библиотекознание и теория на четенето“ в Санктпетербургския държавен университет за култура и изкуство.

Учебникът предлага полезни знания и умения в работата с библиотечния персонал, които целят създаване на навици при формиране на съвременен подход в управлението. Авторката разкрива детайлно основите и инструментариума на управлението на човешките ресурси и провеждането на ефективна кадрова политика. Също така дава конкретни съвети за решаване на проблеми, възникнали пред мениджърите в библиотеките и изяснява въпросите за мотивацията на библиотекарите за изпълнение на мисията и задачите на библиотеките.

Учебно-практическото пособие е пълноценен и подробен наръчник с най-необходимата информация както за студенти, обучаващи се в руските библиотечно-информационните факултети, така и в системата за преквалификация на библиотечни кадри. Написано е в съответствие с руския държавен образователен стандарт. По своето съдържание то може да бъде полезно и на ръководителите на различни типове и видове библиотеки, както и за онези, които имат отношение към мениджмънта на културните институции.

Ръководството е полезно и с факта, че не само аргументира и разяснява основите на управлението на библиотечния персонал, но и отчита изискванията на основ-

ната нормативна база в Русия. Изяснени са същността на управленския процес, различните методи за управление, способстващи постигането на индивидуални и групови интереси и удовлетворение от библиотечния труд, спецификата на библиотечния колектив.

Важно достоинство е краткостта на изложението – обемът на книгата е 128 страници. Изданието съдържа и 20 приложения с практически характер, които представят въпросите по подбор, оценка, уволнение, организация на труда на библиотекарите и т.н. Именно практичността е една от стойностните страни на учебното пособие. Буквално на всяка страница се акцентира не какво трябва да се направи, а как по-добре да стане, като за целта се мотивират библиотечните сътрудници и се стимулира тяхното взаимодействие, пълноценна комуникация и ефективна библиотечно-информационна дейност. Ползваната литература наброява 21 източника, представени в края на всяка глава на пособието. Посочените източници са на известни руски библиотековеди и преподаватели от Москва, Санкт-Петербург и други руски учебни заведения, където се преподава библиотечен мениджмънт. Езикът е лаконичен, ориентиран към лесно и бързо усвояване на поднесенния материал, конкретно ориентиран по темата на изложението и изучавания предмет.

Пособието се състои от два раздела.

Първият запознава с организационно-правовите основи на управлението на библиотечния персонал. В четири подтеми са представени библиотечният персонал като социално-икономическа категория, неговата структура, субектите на управление в библиотеката. Специално място е отделено на ръководителя на библиотеката, който трябва да съчетава цял комплекс от човешки ценности и да има висока степен на интелект и интуиция. Именно той решава сложната задача по въздействието върху уникалния мотивационен профил на всеки сътрудник чрез набор от унифицирани инструменти на организационното управление. Изложен е систематизиран вариант на управлението на организацията на труда на персонала. Специално място е отделено и на нормативно-правното осигуряване на управлението му.

Вторият раздел представя в пет подтеми социално-психологическите основи на управлението, използването на ефективни инструменти за работа от ръководството на библиотеката и прилагане на най-оптималния управленски модел, запознаването със стиловете и методите на управление, организационното поведение и стила на деловото общуване. Наблегнато е на мотивацията на персонала, представена в теории и практики. Основният акцент в този раздел е запознаване с теорията, диагностицирането, типологията, спецификата и управлението на конфликтите в библиотеката.

Управлението на персонала като определена система от мерки, осъществявани в библиотеките при формиране и оптимално използване на човешките ресурси, е един от най-сложните моменти за проверка дали ръководителят владее изкуството на мениджмънта. Поради тази причина полезността на учебно-практическото пособие е неоспорима при разрешаване на противоречия и за хармонизиране интересите на библиотеката и на библиотекарите.

Колесникова, М. Н. Управление персоналом библиотеки : Учеб.-практ. пособие / М. Н. Колесникова. – СПб : Профессия, 2011. – 128 с.

КАЛЕНДАР'2012

Януари

02. 90 г. от рождението на Блага Димитрова (1922–2003) – българска поетеса.
03. 120 г. от рождението на Джон Роналд Руел Толкин (1892–1973) – британски писател, смятан за основател на жанра фентъзи.
05. 80 г. от рождението на Умберто Еко (1932) – италиански писател и философ.
06. 140 г. от рождението на Йордан Иванов (1872–1947) – български историк, етнограф, археолог и филолог.
06. 160 г. от смъртта на Луи Брайл (1809–1852) – създател на азбуката за слепи.
07. 150 г. от смъртта на Константин Миладинов (1830–1862) – български възрожденски поет, борец за национална и църковна свобода.
11. 100 г. от рождението на Иван Мартинов (1912–1991) – български писател.
11. 150 г. от смъртта на Димитър Миладинов (1810–1862) – български възрожденски просветител, книжовник и фолклорист.
15. 390 г. от рождението на Жан-Батист Молиер (1622–1673) – френски драматург, режисьор и актьор.
18. 130 г. от рождението на Алън Милн (1882–1956) – английски писател, автор на книгите за Мечо Пух.
19. 130 г. от рождението на Александър Миленков (1882–1971) – български театрален художник.
20. 110 г. от рождението на Назъм Хикмет (1902–1963) – турски писател.
23. 140 г. от рождението на Гоце Делчев (1872–1903) – български революционер, идеолог и ръководител на Вътрешната македоно-одринска революционна организация (ВМРО).
23. 180 г. от рождението на Едуар Мане (1832–1883) – френски художник, импресионист.
25. 130 г. от рождението на Вирджиния Улф (1882–1941) – английска писателка.
26. 115 г. от рождението на Иван Димов (1897–1965) – български драматичен артист.
27. 45 г. от подписването (1967) едновременно в Москва, Вашингтон и Лондон на Договор за принципите на дейността на държавите по изследване и използване на космическото пространство, включително Луната и други небесни тела.
27. 180 г. от рождението на Луис Карол (1832–1898) – британски писател.
28. 90 г. от рождението на Цветан Ангелов (1922–1982) – български писател, автор на детски книги със стихотворения, пиеси и романи за деца и юноши.
30. 130 г. от рождението на Теодор Траянов (1882–1945) – български поет-символист.
31. 105 г. от рождението на Паулина Станчева (1907–1991) – българска писателка.

Февруари

01. 130 г. от рождението на Владимир Димитров-Майстора (1882–1960) – български художник.
02. 130 г. от рождението на Джеймс Джойс (1882–1941) – ирландски писател.
02. 90 г. от рождението на Стоянка Мутафова (1922) – българска актриса.

02. 105 г. от смъртта на Дмитрий Иванович Менделеев (1834–1907) – руски химик, открива периодичен закон при химичните елементи; създава периодичната система на химичните елементи.
03. 130 г. от рождението на Добри Немиров (1882–1945) – български писател, библиотекар на Българското книжовно дружество (БАН) и в Министерството на благоустройството.
06. 80 г. от рождението на Франсоа Трюфо (1932–1984) – френски кинорежисьор.
07. 200 г. от рождението на Чарлз Дикенс (1812–1870) – английски писател.
10. 65 г. от подписването (1947) в Париж на мирния договор с България след Втората световна война.
10. 175 г. от смъртта на А. С. Пушкин (1799–1837) – руски поет.
11. 65 г. от рождението на Миряна Башева (1947) – българска поетеса и журналистка.
12. 110 г. от рождението на Светослав Минков (1902–1966) – български писател.
18. 65 г. от смъртта на Георги Райчев (1882–1947) – български писател и драматург.
19. 60 г. от смъртта на Кнут Хамсун (1854–1952) – норвежки писател.
21. 160 г. от смъртта на Николай Гогол (1809–1852) – руски писател и комедиограф.
22. 20 г. от смъртта на Петър Динеков (1910–1992) – български филолог, славист и фолклорист.
24. 130 г. от рождението на Стоян Романски (1882–1959) – български езиковед, славист и етнограф.
25. 110 г. от рождението на Георги Константинов (1902–1970) – български литературен критик и историк.
25. 170 г. от рождението на Карл Май (1842–1912) – немски писател, автор на романи за деца и юноши.
26. 210 г. от рождението на Виктор Юго (1802–1885) – френски писател романист, поет и драматург.
27. 110 г. от рождението на Джон Стайнбек (1902–1968) – американски писател.
28. 105 г. от рождението на Емилиян Станев (1907–1979) – български белетрист, академик.

Март

03. 115 г. от рождението на Иван Милев (1897–1927) – български живописец, илюстратор и сценограф.
04. 125 г. от рождението на Ячо Хлебаров (1887–1951) – български културен и читалищен деец.
05. 90 г. от рождението на Пиер Паоло Пазолини (1922–1975) – италиански кинорежисьор и писател.
05. 140 г. от гибелта на Ангел Кънчев (1850–1872) – български революционер.
06. 135 г. от рождението на Никола Михов (1877–1962) – български библиограф, икономист, академик.
09. 130 г. от рождението на Коста Лулчев (1882–1965) – български политик и общественик, един от лидерите на Българска работническа социалдемократическа партия (БРСДП).
11. 105 г. от смъртта на Димитър Петков (1858–1907) – български политик, журналист, министър-председател.
11. 110 г. от рождението на Борис Шивачев (1902–1932) – български писател.
18. 80 г. от рождението на Джон Ъпдайк (1932–2009) – американски писател.

20. 285 г. от смъртта на Исак Нютон (1642–1727) – английски физик, математик и астроном.
21. 140 г. от рождението на Валерий Погорелов (1872–1955) – руски славист-филолог и палеограф, изработва „Опис на старите печатни български книги (1802–1877)“.
22. 65 г. от рождението на Джеймс Патерсън (1947) – американски писател.
22. 105 г. от смъртта на Филип Тотю (Тодор Тодоров Станчев) (1830–1907) – български революционер.
22. 180 г. от смъртта на Йохан Волфганг Гьоте (1749–1832) – немски писател.
23. 170 г. от смъртта на Стендал (1783–1842) – френски романист.
26. 120 г. от смъртта на Уолт Уитман (1819–1892) – американски поет.
26. 185 г. от смъртта на Лудвиг ван Бетховен (1770–1827) – немски композитор.
27. 80 г. от рождението на Слав Хр. Караславов (1932–2002) – български поет и белетрист.
28. 125 г. от рождението на Димчо Дебелянов (1887–1916) – български поет и преводач.
28. 420 г. от рождението на Ян Коменски (1592–1670) – чешки мислител, хуманист педагог.
28. 110 г. от рождението на Иван Унджиев (1902–1979) – български историк.
30. 90 г. от излизането на бр. 1 на „Хиперион“ (1922–1931) – месечно списание за литература и изкуство, орган на българския символизъм, с редакционен комитет: Ив. Радославов, Т. Траянов и Л. Стоянов.
30. 100 г. от смъртта на Карл Май (1842–1912) – немски писател.
31. 130 г. от рождението на Корней Чуковски (1882–1969) – руски писател, детски поет, литературовед и преводач.

Април

01. 280 г. от рождението на Йозеф Хайдн (1732–1809) – австрийски композитор.
01. 150 г. от рождението на Антон Митов (1862–1930) – български живописец, художествен критик и общественик.
05. 155 г. от рождението на Александър I Батенберг (1857–1893) – първи български княз.
06. 200 г. от рождението на А. И. Херцен (1812–1870) – руски революционен деец, философ, писател и публицист.
07. 85 г. от рождението на Мерсия Макдермот (1927) – британска историчка, авторка на книги за Васил Левски, Гоце Делчев, Яне Сандански.
12. 65 г. от рождението на Том Кланси (1947) – американски писател.
14. 100 г. от рождението на Парашкев Хаджиев (1912–1992) – български композитор.
15. 560 г. от рождението на Леонардо да Винчи (1452–1519) – италиански живописец, скулптор, архитект и учен.
17. 110 г. от рождението на Веселин Стоянов (1902–1969) – български композитор.
18. 105 г. от рождението на Иван Дуйчев (1907–1986) – български историк медиевист, академик.
19. 130 г. от смъртта на Чарлз Дарвин (1809–1882) – английски естествоизпитател, основоположник на теория за произход на видовете.
21. 90 г. от рождението на Стоян Инджев (1922–1983) – български библиотекар, директор на НБИБ (1957–1973) и зам.-директор на НБКМ (1973–1983).

22. 210 г. от рождението на Юрий Иванович Венелин (1802–1839) – украински славист, българист, фолклорист, етнограф и филолог.
25. 50 г. от рождението на Петя Дубарова (1962–1979) – българска поетеса.
27. 130 г. от рождението на Боян Пенев (1882–1927) – български литературен историк и критик.

Май

02. 1105 г. от смъртта на княз Борис I (907).
07. 200 г. от рождението на Робърт Браунинг (1812–1889) – английски поет.
11. 115 г. от смъртта на Алеко Константинов (1863–1897) – български писател и общественик.
13. 130 г. от рождението на Жорж Брак (1882–1963) – френски живописец.
15. Преди 120 г. Стоян Михайловски написва (1892) в Русе стихотворението „Върви народе възродений“, превърнало се впоследствие във всеучилищен химн.
18. 140 г. от рождението на Яне Сандански (1872–1915) – български революционер.
22. 105 г. от рождението на Лорънс Оливие (1907–1989) – английски киноактьор, режисьор и продуцент.
22. 250 г. от рождението на Йохан Готлиб Фихте (1762–1814) – немски философ, един от създателите на идеалистическата диалектика.
23. 170 г. от рождението на Мария Конопницка (1842–1910) – полска писателка.
23. 100 г. от рождението на Яна Язова (1912–1974) – българска поетеса, белетристка и детска писателка.
25. 85 г. от рождението на Робърт Лъдълм (1927–2001) – американски писател.
28. 100 г. от смъртта на Пенчо П. Славейков (1866–1912) – български поет, преводач и литературен критик, директор на Народната библиотека в София.

Юни

01. 75 г. от рождението на Колийн Маккълоу (1937) – австралийска писателка.
07. 105 г. от рождението на Младен Исаев (1907–1991) – български поет.
07. 60 г. от рождението на Орхан Памук (1952) – турски писател, носител на Нобелова награда за литература (2006).
15. 140 г. от рождението на Антон Страшимиров (1872–1937) – български прозаик и драматург.
16. 65 г. от рождението на Кирил Кадийски (1947) – български поет, есеист и преводач.
17. 80 г. от рождението на Андрей Германов (1932–1981) – български поет.
17. 130 г. от рождението на Игор Стравински (1882–1971) – руски композитор.
19. 65 г. от рождението на Салман Рушди (1947) – британски писател от индийски произход.
22. 150 г. от рождението на Иван Д. Шишманов (1862–1928) – български литературовед, общественик, академик, фолклорист и етнограф.
25. 85 г. от смъртта на Боян Пенев (1882–1927) – български литературен историк и критик.
28. 300 г. от рождението на Жан-Жак Русо (1712–1778) – френски философ, педагог, писател и композитор.

Юли

02. 135 г. от рождението на Херман Хесе (1877–1962) – немски писател.
07. 125 г. от рождението на Марк Шагал (1887–1985) – френски художник.
08. 135 г. от рождението на Елин Пелин (1877–1949) – български писател.
12. 195 г. от рождението на Хенри Дейвид Торо (1817–1862) – американски писател.
18. 175 г. от рождението на Васил Левски (1837–1873) – български революционер, апостол на българската свобода.
20. 190 г. от рождението на Грегор Мендел (1822–1884) – австрийски ботаник.
23. 70 г. от смъртта на Никола Й. Вапцаров (1909–1942) – български поет
24. 210 г. от рождението на Александър Дюма-баща (1802–1870) – френски писател.

Август

01. 100 г. от смъртта на Йоаким Груев (1828–1912) – български книжовник и учител.
02. 70 г. от рождението на Исабел Алиенде (1942) – чилийска писателка.
03. 100 г. от рождението на Христо Тренков (1912–1971) – български библиограф и юрист, развива препоръчителната и текущата национална библиография.
03. 85 г. от смъртта на Стоян Михайловски (1856–1927) – български писател.
04. 220 г. от рождението на Пърси Биш Шели (1792–1822) – английски поет романтик.
10. 100 г. от рождението на Жоржи Амаду (1912–2001) – бразилски писател.
14. 145 г. от рождението на Джон Голзуърди (1867–1909) – английски писател.
19. 350 г. от смъртта на Блез Паскал (1623–1662) – френски математик, физик и философ.
20. 105 г. от рождението на Ненко Балкански (1907–1977) – български живописец.
20. 1095 г. от битката при Ахелой (917) между византийци и българи.
21. 110 г. от рождението на Ангел Каралийчев (1902–1972) – български писател, автор на книги за деца.
21. 150 г. от рождението на Емилио Салгари (1862–1911) – италиански писател, автор на исторически и приключенски романи за юноши.
22. 150 г. от рождението на Клод Дебюси (1862–1918) – френски композитор импресионист.
30. 105 г. от откриването (1907) на паметника „Цар Освободител“ в София, израз на признателността на българския народ към руския император Александър II и неговите воители, освободили България от османско владичество. Автор – италианският скулптор А. Дзоки.

Септември

01. 190 г. от рождението на Добри Чинтулов (1822–1886) – български възрожденски поет и културно-просветен деец.
05. 195 г. от рождението на Алексей Константинович Толстой (1817–1875) – руски поет, романист и драматург.
06. 200 г. от рождението на Иларион Макариополски (1812–1875) – митрополит, един от водачите на църковно-националната борба.
09. 80 г. от смъртта на Стоян Заимов (1853–1932) – български революционер, общественик и книжовник.

11. 105 г. от рождението на Лев Н. Оборин (1907–1974) – руски пианист.
11. 150 г. от рождението на О'Хенри (1862–1910) – американски писател.
16. 110 г. от рождението на Камен Зидаров (1902–1987) – български поет и драматург.
21. 65 г. от рождението на Стивън Кинг (1947) – американски писател.
21. 180 г. от смъртта на Уолтър Скот (1771–1832) – английски писател, автор на исторически романи.
29. 465 г. от рождението на Мигел де Сервантес Сааведра (1547–1616) – испански писател.
29. 100 г. от рождението на Микеланджело Антониони (1912–2007) – италиански кинорежисьор.
29. 110 г. от смъртта на Емил Зола (1840–1902) – френски писател натуралист и общественик.

Октомври

02. 165 г. от смъртта на Васил Априлов (1789–1847) – български възрожденски деец.
04. 225 г. от рождението на Франсоа Пиер Гийом Гизо (1787–1874) – френски политик и историк.
05. 130 г. от рождението на Робърт Хъчингс Годард (1882–1945) – американски физик и изобретател, сред създателите на ракетната техника.
09. 120 г. от рождението на Марина Цветаева – руска поетеса и писателка (1892–1941).
09. 145 г. от смъртта на Георги С. Раковски (1821–1867) – български революционер.
10. 120 г. от рождението на Иво Андрич (1892–1975) – писател от бивша Югославия.
14. 170 г. от рождението на Василий Верещагин (1842–1904) – руски художник баталист, нарисувал картини за Руско-турската война (1877–1878).
15. 75 г. от смъртта на Йордан Йовков (1880–1937) – български писател.
16. 110 г. от рождението на Фани Попова-Мутафова (1902–1977) – българска писателка, преводачка и общественичка, автор на исторически романи и детски творби.
23. 70 г. от рождението на Майкъл Крайтън (1942–2008) – американски писател.
24. 130 г. от рождението на Имре Калман (1882–1953) – унгарски композитор.
25. 110 г. от рождението на Борис Ангелушев (1902–1966) – български художник, карикатурист и оформител на книги.
27. 230 г. от рождението на Николо Паганини (1782–1840) – италиански композитор и цигулар.

Ноември

01. 120 г. от смъртта на Иван Богоров (1820–1892) – български възрожденски деец, вестникар, енциклопедист.
02. 115 г. от рождението на Асен Разцветников (1897–1951) – български поет, писател и преводач.
03. 125 г. от рождението на Самуел В. Маршак (1887–1934) – руски преводач, автор на творби за деца.
07. 225 г. от рождението на Вук Караджич (1787–1864) – сръбски филолог, етнограф, историк.

07. 145 г. от рождението на Мария Кюри (1867–1934) – френски (от полски произход) физик и химик.
11. 90 г. от рождението на Кърт Вонегът (1922–2007) – американски писател, романист и сатирик.
14. 105 г. от рождението на Астрид Линдгрен (1907–2002) – шведска детска писателка.
16. 105 г. от смъртта на Константин Величков (1855–1907) – български поет, белетрист, преводач, живописец, държавен и обществен деец.
17. 185 г. от рождението на Петко Р. Славейков (1827–1895) – български поет, преводач, вестникар, фолклорист, общественик и публицист.
22. 50 г. от смъртта на Стилиян Чилингиров (1881–1962) – български писател, общественик, читалищен и културно-просветен деец.
26. 100 г. от рождението на Йожен Йонеско (1912–1994) – френски драматург.
29. 210 г. от рождението на Вилхем Хауф (1802–1827) – немски писател-романтик, майстор на приказката.

Декември

01. 220 г. от рождението на Николай Лобачевски (1792–1856) – руски математик.
03. 110 г. от рождението на Кирил Мирчев (1902–1975) – български езиковед.
07. 130 г. от рождението на Георги Райчев (1882–1947) – български писател и драматург.
07. 75 г. от смъртта на Антон Страшимиров (1872–1937) – български писател и народовед.
13. 215 г. от рождението на Хайнрих Хайне (1797–1856) – немски поет и публицист.
14. 40 г. от смъртта на Ангел Каралийчев (1902–1972) – български писател, автор на книги за деца.
15. 160 г. от рождението на Антоан Анри Бекерел (1852–1908) – френски физик.
15. 180 г. от рождението на Густав Айфел (1832–1923) – френски инженер, проектирал Айфеловата кула и носещата конструкция на Статуята на свободата в Ню Йорк.
18. 160 г. от рождението на ген. Данаил Николаев (1852–1942) – български военен деец.
25. 370 г. от рождението на Исак Нютон (1642–1727) – английски физик, математик и астроном.
26. 45 г. от смъртта на Чудомир (1890–1967) – български писател-хуморист.
27. 190 г. от рождението на Луи Пастър (1822–1895) – френски химик, сред основоположниците на микробиологията.

През 2012 г. се навършват:

- 400 г. от рождението на Петър Парчевич (1612–1674) – български католически епископ.
- 290 г. от рождението на Паисий Хилендарски (1722–1773) – български народен будител, пръв идеолог на Българското национално възраждане.
- 250 г. от написването (1762) на „История славянобългарска“ на Паисий Хилендарски.
- 200 г. от рождението на Тонка Обретенова (Баба Тонка) (1812–1893) – българска революционерка.

- 195 г. от рождението на Гаврил Кръстевич (1817–1898) – български историк, общественик и книжовник, редактор на сп. „Български книжници“.
- 190 г. от рождението на Александър Богориди (1822–1910) – български политик.
- 155 г. от издаването (1857) на „Буквар за първоначалните ученици“, съчинен от Емануил Васкидович и Георги М. Владикин.
- 145 г. от излизането на брой 1 (1867) на в. „Дунавска зора“, редактиран от Добри Войников.
- 135 г. от създаване на Българското опълчение (1877), участвало в Руско-турската война (1877–1878).
- 115 г. от създаването на българския цирк (1897).
- 105 г. от обявяването на Ръдиард Киплинг за Нобелов лауреат по литература „за голямата си наблюдателност, оригиналността на въображението, богатството на идеи и забележителния талант на разказвача“ (1907).
- 55 г. от обявяването на Албер Камю (Франция) за Нобелов лауреат по литература „като един от най-добрите майстори на словото и за блестящия си стил“ (1957).

2012 г. е обявена за:

- Международна година на сътрудничеството, Резолюция 64/136 на Общото събрание на ООН от 11.II.2010 г.
- Международна година на устойчивата енергия за всички, Резолюция 65/151 на Общото събрание на ООН от 16.II.2011 г.

Световни годишнини и десетилетия под егидата на ООН и ЕС:

- 2005–2014 г. – Международно десетилетие на образование в интерес на устойчивото развитие на ООН.
- 2005–2015 г. – Международно десетилетие за действия „Вода за живот“.
- 2005–2015 г. – Международно десетилетие на ромското включване.
- 2005–2014 г. – Второ международно десетилетие на местните народи.
- 2006–2016 г. – Десетилетие за възстановяване и устойчиво развитие на засегнатите райони.
- 2008–2012 г. – Програма „Паисий Хилендарски“.
- 2008–2017 г. – Второ международно десетилетие за премахване на бедността.
- 2010–2020 г. – Международно десетилетие на пустините и борбата против опустиняването.
- 2011–2020 г. – Международно десетилетие на инициативи за пътна безопасност.
- 2011–2020 г. – Международно десетилетие на биоразнообразието.
- 2011–2020 г. – Трето международно десетилетие за премахване на колониализма.

Изработи Ангелина Ставрева

Отдел Методичен на Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив.

Дарение на книги за 1 млн. лева от „Труд“ и „24 часа“

В навечерието на Деня на народните будители и по случай 100-годишния юбилей на българското читалищно дело, Медийна група „България холдинг“, която издава авторитетните национални всекидневници „Труд“ и „24 часа“, направи дарение от българска и чуждестранна литература за всички 3200 читалища в България. Официалното събитие се състоя на 28 октомври т.г. в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Като гаранتي на дарението присъстваха министър-председателят на Република България Бойко Борисов и министърът на културата Вежди Рашидов. Събитието бе открито от директора на Националната библиотека проф. дфн Боряна Христова. Слово произнесе Венелина Гочева, вицепрезидент на Издателския борд на Медийна група „България холдинг“. Дарението връчи Огнян Донеv, съсобственик на Медийна група „България холдинг“, и то бе прието от председателя на Съюза на народните читалища, Николай Дойнов, след което говориха премиерът Бойко Борисов и министърът Вежди Рашидов. Чрез дарението издателите на всекидневниците „Труд“ и „24 часа“ биха искали да дадат своя принос за обогатяването на библиотечните фондове на най-старата културна институция в страната – народните читалища. Така те продължават политиката си добрата и стойностна литература да бъде достъпна за всеки български гражданин.

Възпоминателно тържество в памет на дарителя Любен Басмаджиев

Във връзка със 100-годишнината от рождението на Любен Басмаджиев в Заседателната зала на Националната библиотека се състоя възпоминателно тържество в негова чест. Любен Басмаджиев (1911–2000) е роден в Горна Оряховица и произлиза от заможна семейство. През 1930 г. завършва Американския колеж в Симеоново, а след това следва в Кьолнския университет в Германия, където завършва политическа икономика и външна търговия. Междувременно работи като журналист, а през 1935 г. открива частна кантора за търговия на едро и установява търговски връзки с много страни. През 1945 г. се установява в Швейцария, където основава акционерно дружество „Алпако“. Басмаджиев поддържа връзки с Британския музей, Ватиканската библиотека и други книжовни центрове и тържища, разширявайки богатата си колекция от книги. Той дарява на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ уникални книги като „Божествена комедия“ на Данте, издадена във Венеция през 1872 г.; „Одисея“ на Омир в три тома, издадена в Лозана през 1957–1958 г.; „Илиада“, издадена в Париж, б.г. в 35 листа; 36 тома на издателство „Скира“, посветени на световното изобразително изкуство; Енциклопедия „Британика“ в 29 тома; Немската енциклопедия „Брокхауз“ в 24 тома и др. През 1968 г. Националната библиотека получава от него цяла колекция от библии, единствени за страната екземпляри. Честването бе открито от Анета Дончева, зам.-директор на Националната библиотека. Възпоминателно слово произнесе Боряна Савова, племенница на дарителя. Росица Кирилова, архивист от отдел „Ръкописи и старопечатни издания“, представи на гостите някои от най-ценните дарения от Любен Басмаджиев.

Представяне на книгата „Път през годините. Неиздадени спомени“ от Константин Константинов

С „Път през годините. Неиздадени спомени“ Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ постави началото на нова поредица – „Отминалото. Неизвестно за известните“ – непубликувани спомени, дневници и литературни творби на именити наши писатели, които се съхраняват във фондовете ѝ. Книгата излезе с финансовата подкрепа на програмата „Помощ за книгата“ на Министерство на културата. Представянето бе открито и водено от директора на Националната библиотека проф. дфн Боряна Христова, която е автор на предговора. Литературният критик Атанас Свиленов разказа увлекателно свои спомени за личността и дейността на Константин Константинов през периода, когато двамата са били приятели въпреки разликата във възрастта им. Проф. Алберт Бенбасат се сприя върху романа „Кръв“ като цитира откъси от него, изразяващи категоричната хуманистична позиция на автора срещу политическия терор „в името на утрешния ден“. Говори още ръководителят на Редакционно-издателския отдел към Националната библиотека Асен Георгиев, съставител на книгата.

Честване на 133-годишнината от създаването на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ отбеляза 133-годишнината от създаването си с представянето на сборниците „Из практиката на османската канцелария“ и „Етрополската книжовна школа и българския XVII век“, издадени с финансовата подкрепа на фонд „Научни изследвания“ към Министерството на образованието, младежта и науката. В началото на тържеството директорът на Националната библиотека проф. дфн Боряна Христова представи накратко резултатите от навършилата точно две години библиотечна програма „Осинови книга“. Бяха оповестени имената на дарителите за 2011 г. – Боряна Савова (София), Емилия Георгиева (Дрезден) и Мирна Костач (Едмънтън, Канада). Проф. Стоянка Кендерова, ръководител на отдел „Ориенталски сбирки“, представи сборника „Из практиката на османската канцелария“. Сборникът е съставен под редакцията на доц. д-р Румен Ковачев и съдържа доклади на български, сръбски, македонски, хърватски и гръцки османисти, участвали в международната научна конференция „Османските регистри – извор за историята на Балканите“ през октомври 2009 г. в София. Включен е богат документален материал от османските архиви – например, докладът на доц. д-р Аспарух Велков съдържа предимно факсимилета на кадийски заверки или специфични изрази за назначения, а докладът на проф. С. Кендерова, както и този на доц. д-р Р. Ковачев, включват факсимилета на цялостни документи и регистри. Доц. д-р Вася Велинова, директор на Центъра за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“, представи сборника „Етрополската книжовна школа и българския XVII век“, съставен от доц. д-р Елисавета Мусакова и доц. д-р Елена Узунова. Томът съдържа доклади от Националната научна конференция „Етрополската калиграфско-художествена школа и културният живот през XVII век в българските земи“, проведена през май 2010 г. в Националната библиотека.

ПОКАЗАЛЦИ НА СТАТИИТЕ И НА АВТОРИТЕ В „БИБЛИОТЕКА“ ПРЕЗ 2011 Г.

ТЕМАТИЧЕН ПОКАЗАЛЕЦ

ПРОФЕСИЯ

- Ангелова, Мариана.** Плодотворна година за Столична библиотека. – № 1, 52.
Ескенази, Жак. Юбилейните и посмъртните езиковедски сборници. – № 5–6, 35–38.
Иванова, Ганка. Пътят на книгата до читателя. – № 2, 21–23.
Марчева, Рени. Три основни етапа при опазването на стари книги и исторически документи. – № 4, 29–31.
Миланова, Милена. Електронното публикуване като нов подход. – № 2, 5–10.
Младенова, Мария. Библиотеките и обществото. – № 2, 11–15.
Русинова, Евгения. Автоматизация на библиотечната дейност. – № 2, 16–20.
Стоилова, Анка. Избрани калиграфски образци и калиграми от арабски ръкописи, съхранявани в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. – № 1, 42–51.
Узунова, Елена. Неизвестни ръкописи в сбирката на общинската библиотека „Искра“ в Казанлък. – № 5–6, 39–42.

БИБЛИОТЕКИ И АРХИТЕКТУРА

- Айгенброд, Олаф.** Новата немска библиотека е и всекидневна стая. – № 3, 23–25.
Ганчев, Румян, Теодора Стоянова. Реалност и възможности. – № 3, 32–34.
Михова, Аня. Новата библиотека в Плевен – усвояване на библиотечното пространство. – № 3, 30–31.
Попова, Ели. „Библиотеките в общественото пространство“ – разговор с продължение. – № 3, 19–22.
Стаматова, Надя. Библиотеките през погледа на един български архитект. – № 3, 26–29.

СЪБИТИЯ

- Ангелова, Мариана.** 20 години Испаноезична читалня към Столична библиотека. – № 5–6, 33–34.
Гергова, Ани. Приветствено слово. – № 4, 47.
Годишните награди на ББИА. – № 3, 5–8.
Загоров, Васил. Книга и цвете за 23 април. – № 3, 15–17.
Карачоджукова, Надя. Системата COBISS в България. – № 3, 9–12.
Кендерова, Стоянка. Международен симпозиум „Одрин в архивните извори на балканските страни“. – № 1, 53–54.
Къде са ни книгите? Национална кампания за възраждане на библиотеките. – № 4, 41–42.
Минчева, Бояна, Елена Узунова. Етрополската книжовна и калиграфско-художествена школа от XVII век. – № 1, 55–57.
Минчева, Бояна. Етрополе – духовност и традиция в слово и форма. – № 5–6, 27–30.
Муканова, Поли. Дълготрайно сътрудничество. Международните студентски летни училища (ISSS) и Катедра БИН. – № 4, 43–46.

Програма „Глобални библиотеки – България“ стартира в Първомай. – № 1, 58.
Ръцева, Йовка. 30 години Ден на библиотекаря в Шуменската регионална библиотека. – № 3, 13–14.
Среща на директорите на Регионални библиотеки. – № 2, 49.
Тотоманова, Антоанета. Национална научна конференция „Библиотеки – четене – комуникации“. – № 5–6, 24–26.
Цонева, Савина. 150 години Библиотека „Априлов – Палаузов“ – Габрово. – № 5–6, 22–23.
Чернокожев, Вихрен. Димитър Подвързачов – 130 години по-късно. – № 5–6, 31–32.
Чобанов, Ангел. VII студентска научна конференция и изложба. – № 3, 18.

ЮБИЛЕЙ

Касабов, Александър. Музикалният отдел на НБКМ навърши 60 години! – № 5–6, 5–6.
Коларска, Мариана. 120 години Читалище „Рало“ – Вълчедръм. – № 4, 32–35.
Николчева, Оля. Спомени за проф. Тодор Боров. – № 1, 10–17.
Почит към Пенчо Славейков. – № 5–6, 20–21.
Правдомирова, Донка. Проф. Тодор Боров в историографията на библиографската наука след 1944 г. – № 1, 18–21.
Правдомирова, Донка. Проф. Христо Мутафов – един от доайените на медицинската информация у нас. – № 4, 36–40.
Станева, Катя. Как се създава школа? Акад. Петър Динеков подаряваше идеи. – № 1, 39–41.
Цветкова, Ралица. Приносът на проф. Тодор Боров за развитието на специалност „Архивистика“ в СУ „Св. Климент Охридски“. – № 1, 22–38.
Янакиева, Татяна. Европейецът в книжовното поле на България. – № 1, 5–9.

МИНАЛО

Атанасова, Богомила. Стиховете на Васил Ив. Стоянов – радост за малки и големи. – № 1, 59–61.
Георгиев, Любомир. Братя Хаджигюрови. За стопанската им предприемчивост и за тяхната „ракиена фабрика“. – № 4, 48–58.
Загоров, Васил. Книгоиздателство „Наша родина“ (1918–1922) – № 5–6, 84–87.
Кендерова, Стоянка. Представата за Ориента в програмата на турските и българските училища през XIX век. – № 5–6, 49–72.
Маркова, Росица. Българо-румънско научно сътрудничество. Проф. Стефан С. Бобчев и проф. Илие Бърбулеску. – № 5–6, 93–98.
Стоилова, Анка. Първата страница от фрагмент, запазен в ръкопис в НБКМ ОР 192. – № 5–6, 73–83.
Шиваров, Стоян. Представата за „бедност“ в исляма. – № 5–6, 88–92.

ЛИЧНОСТИ

Трайкова, Весела. Веселин Трайков – изтъкнат учен и библиограф. – № 5–6, 43–48.

ДИСКУСИОННО

Бенбасат, Алберт. Книгоиздаване XXI век – утопии и реалности. – № 4, 10–18.
Загоров, Васил. Статистически аспекти и проблеми на българското историческо

книгознание. – № 4, 5–9.

Поппетров, Николай. За „телегоническия“ ефект и българските му прояви. – № 4, 19–28.

Цветкова, Милена, Бистра Иванова. Авторски хонорар за библиотечно заемане. – № 3, 35–47.

ОТКЛИК

Бенбасат, Алберт. Преводът – лица и маски. – № 2, 56–57.

Георгиева, Елена. Управление на библиотечния персонал. – № 5–6, 108–109.

Дончева, Анета. Насоки на ИФЛА за обществената библиотека. – № 3, 56–58.

Минева, Светлана. Книгоиздаване и медии. – № 2, 58–59.

Младенова, Мария. Библиотечното дело в Силистра. – № 1, 64–66.

Младенова, Мария. История на Библиотека „Детко Петров“. – № 4, 60–62.

Мусакова, Елисавета. Началото и краят на света. – № 2, 50–52.

Панчева, Цветанка. Новаторско библиографско изследване за Захарий Зограф. – № 3, 63–66.

Правдомирова, Донка. Писма за доброто и прекрасното. – № 2, 53–55.

Правдомирова, Донка. „Лични книгопис“ на акад. Балан. – № 5–6, 105–107.

Русинова, Евгения. Информационно и комуникационно развитие на библиотеки-те. – № 4, 63–64.

Тотоманова, Антоанета. Библиографската наука в България – възникване, утвърждаване и развитие. – № 1, 62–63.

Тотоманова, Антоанета. Банкноти и мечти между кориците. – № 3, 67–69.

Узунова, Елена. За водните знаци в сръбските ръкописи от XIV до XVI век в сбирката на Хилендарския манастир. – № 3, 59–62.

Янакиева, Елена. Празници в София – спомени, етнографски очерци, библиография. – № 5–6, 103–104.

НОВИ ПОСТЪПЛЕНИЯ В НБКМ

Мусакова, Елисавета. Втори том от каталога на Държавната Третяковска галерия. – № 5–6, 99–102.

ПРЕДСТОЯЩИ ЗАГЛАВИЯ

Гюзелев, Васил. Сметководни книги от XIV–XV век – извор за българската история. – № 2, 39–44.

Динеков, Петър. София. – № 3, 48–55.

Динеков, Петър. Дневник, 1933–1938, 1955–1991 г. – № 5–6, 10–19.

Константинов, Константин. Пътят през годините продължава. – № 2, 31–38.

Минчева, Бояна, Любомир Георгиев. Магическият танц на печатното слово. – № 2, 24–30.

Мутафов, Емануил. Новооткрит криптограф. – № 2, 45–48.

Панчева, Цветанка. Показалец на изданията, преведени от чужди езици. – № 5–6, 7–9.

ДРУГИТЕ ЗА НАС

Бодаков, Марин. Памет над пожарищата. – № 4, 59.

IN MEMORIAM

[Димчев, Александър.] Напусна ни Божана Троянова. – № 3, 72.

НОВИ СПРАВОЧНИЦИ В НБКМ. – № 1, 75–79.

БИБЛИОГРАФСКИ СПРАВКИ. – № 1, 67–74.

ПОСТЪПИЛИ КНИГИ В СЕКТОР „ИЗДАНИЯ ПО БИБЛИОТЕЧНО ДЕЛО“ В НБКМ. – № 2, 60–64.

КАЛЕНДАР'2012. – № 5–6, 110–117.

ИМЕНЕН ПОКАЗАЛЕЦ НА АВТОРИТЕ

Айгенброд, О. – № 3, 23–25.

Ангелова, М. – № 1, 52; № 5–6, 33–34.

Атанасова, Б. – № 1, 59–61.

Бенбасат, А. – № 2, 56–57; № 4, 10–18.

Бодаков, М. – № 4, 59.

Ганчев, Р. – № 3, 32–34.

Георгиев, Л. – № 2, 24–30; № 4, 48–58.

Георгиева, Е. – № 5–6, 108–109.

Гергова, А. – № 4, 47.

Гюзелев, В. – № 2, 39–44.

Димчев, А. – № 3, 72.

Динев, П. – № 3, 48–55; № 5–6, 10–19.

Дончева, А. – № 3, 56–58.

Ескенази, Ж. – № 5–6, 35–38.

Загорев, В. – № 3, 15–17; № 4, 5–9;
№ 5–6, 84–87.

Иванова, Б. – № 3, 35–47

Иванова, Г. – № 2, 21–23.

Карачоджукова, Н. – № 3, 9–12.

Касабов, А. – № 5–6, 5–6.

Кендерова, С. – № 1, 53–54; № 5–6,
49–72.

Коларска, М. – № 4, 32–35.

Константинов, К. – № 2, 31–38.

Кьостер, Т. – № 3, 23–25.

Маркова, Р. – № 5–6, 93–98.

Марчева, Р. – № 4, 29–31.

Миланова, М. – № 2, 5–10.

Минева, С. – № 2, 58–59.

Минчева, Б. – № 1, 55–57; № 2, 24–30;
№ 5–6, 27–30.

Михова, А. – № 3, 30–31.

Младенова, М. – № 1, 64–66; № 2,
11–15; № 4, 60–62.

Муканова, П. – № 4, 43–46.

Мусакова, Е. – № 2, 50–52; № 5–6,
99–102.

Мутафов, Е. – № 2, 45–48.

Николчева, О. – № 1, 10–17.

Панчева, Ц. – № 3, 63–66; № 5–6, 7–9.

Попова, Е. – № 3, 19–22.

Поппетров, Н. – № 4, 19–28.

Правдомирова, Д. – № 1, 18–21; № 2,
53–55; № 4, 36–40; № 5–6, 105–107.

Русинова, Е. – № 2, 16–20; № 4, 63–64.

Ръцева, Й. – № 3, 13–14.

Стаматова, Н. – № 3, 26–29.

Станева, К. – № 1, 39–41.

Стоилова, А. – № 1, 42–51; № 5–6,
73–83.

Стоянова, Т. – № 3, 32–34.

Тотоманова, А. – № 1, 62–63; № 3,
67–69; № 5–6, 24–26.

Трайкова, В. – № 5–6, 43–48.

Узунова, Е. – № 1, 55–57; № 3, 59–62;
№ 5–6, 39–42.

Цветкова, М. – № 3, 35–47.

Цветкова, Р. – № 1, 22–38.

Цонева, С. – № 5–6, 22–23.

Чернокожев, В. – № 5–6, 31–32.

Чобанов, А. – № 3, 18.

Шиваров, С. – № 5–6, 88–92.

Янакиева, Т. – № 1, 5–9. № 5–6, 103–104.

ТАЛОН

ЗА АБОНАМЕНТ НА СПИСАНИЕ „БИБЛИОТЕКА“
НА НАЦИОНАЛНАТА БИБЛИОТЕКА
„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“ ЗА 2012 г.

Име. Презиме. Фамилия.

Фирма (библиотека)

ИЗПРАЩАЙТЕ АБОНАМЕНТА НА АДРЕС:

Пощенски код. Град (село). Област.

Улица. бл. вх. ет.

ап. тел.

Заплащам сумата от лева за:

	Бр. кн.	Ед. цена	6 м.	12 м.
☐ Сп. „Библиотека“	6	4,00 лв.	☐ 12 лв.	☐ 24 лв.

ЗА КОНТАКТИ И ИНФОРМАЦИЯ:

Юлияна Павлова – Административно-стопански отдел, тел. 988 28 11 (вътр. 292),
e-mail: yu.pavlova@nationallibrary.bg

МОЖЕТЕ ДА ИЗПРАЩАТЕ ТАЛОНИТЕ НА АДРЕС:

1037 София, бул. „Васил Левски“ 88.
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“
Административно-стопански отдел, Юлияна Павлова

По сметка:

IBAN сметка: BG20UNCR76303100112993, BIC код:
UNCRBGSE, Уникредит Булбанк,
Бизнес център София Батенберг, 1000 София.

С пощенски запис:

1037 София, бул. „Васил Левски“ 88.
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“
Административно-стопански отдел, Верка Димова

Прилагам към поръчката копие от платежния банков документ
или квитанция от изпратения пощенски запис.